



Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

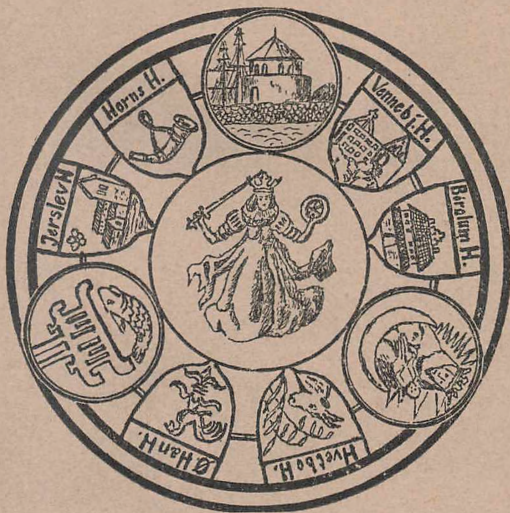
Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

VENDSYSSELSKE AARBØGER

UDGIVET AF
HISTORISK SAMFUND FOR HJØRING AMT
1947



HJØRING
I KOMMISSION HOS FRK. POULSENS BOGHDL.
EXPRES-TRYKKERIET (OLUF JØRGENSEN)

1947

VENDSYSSELSKE AARBØGER

XVII BIND

UDGIVET AF
HISTORISK SAMFUND FOR HJØRING AMT
1947—48



HJØRING

I KOMMISSION HOS ELLEN POULSENS BOGHDL.
EXPRES-TRYKKERIET (OLUF JØRGENSEN)

1948

INDHOLDSFORTEGNELSE

	Side
VESTER HEBELSTRUP I HALLUND SOGN. Af Postmester C. Klitgaard	1
EN GANSKE ALMINDELIG LANDSBYPRÆST (Broder Bror- son). Af Forstander F. Elle Jensen	34
LÆGEVÆSENET I VENDSYSSEL OG BARTSKÆRERE I SÆBY. Af C. Klitgaard	47
DRONNINGLUND KIRKE. Af Smedemester P. Christensen..	65
W. E. L. PIOS DIGTE FRA SKAGEN. Ved C. Klitgaard	82
† KØBMAND JENS TØNNESEN, SKAGEN. Ved C. K.	89
LOKALHISTORISK LITTERATUR	91, 203
FRA STYRELSE OG REDAKTION.....	94, 209
NYE MEDLEMMER	101, 213
REGNSKAB 1946—47 og 1947—48	103, 223
NOGLE VENDSYSSELSKE KIRKESYN. Ved C. Klitgaard ...	105
WRENSTED, FAMILIER OG PERSONER. Ved C. Klitgaard.	133
SLAVEKRIGEN 1848. Af Smedemester P. Christensen	154
EN FAMILIESTRID. Af Forstander F. Elle Jensen	173
EN AFTÆGTSKONTRAKT FRA 1845. Ved C. Klitgaard	184
TRE GAMLE LOVHÆVDER. Ved C. Klitgaard.....	190
CHR. GRØNNERUP I HOLMESTRAND. Ved C. Klitgaard ..	198
LAVST RØJKJÆRS GRAVMÆLE I HELLUM	201
ET STEDNAVN KVISSSEL. Ved C. K.	202
PERSON- OG STEDNAVNEREGISTER TIL AARBØGERNE 1947—48. Ved N. P. Petersen.....	214
 TILLÆG:	
VREJLEV KLOSTERS HISTORIE. Af Sognepræst Peter Riemann (selvstændig Pag.).	

VESTER HEBELSTRUP I HALLUND SOGN

Af C. KLITGAARD

Min bedste Tak til Direktionen for Carlsbergfondet for Støtte til mine Arbejder.

I Middelalderen gjordes der som bekendt Ledingstjeneste af Jordegods; men allerede tidligt — vist allerede ved Aar 1300 — konverteredes denne Tjeneste med en fast aarlig Afgift, Ledingsskat, til Staten, og denne figurerer endnu i Lenenes Jordebøger for første Halvdel af 1600erne. Naar der i Jordebøgerne ved en Gaard er anført Ledingspenge, viser det, at den i Middelalderen har været en Selvejerbondegaard, men derfor kan den godt paa et eller andet Tidspunkt være gaaet ud af Bondeje. Ved Middelalderens Slutning (1525) var der ikke mange jordegne Gaarde (Selvejerbondegaarde) tilbage i Vendsyssel; i Horns Herred synes der kun at have været 2 pCt., i Vennebjerg Herred 2 pCt., i Børglum Herred 6 pCt., i Jerslev Herred 4 pCt., i Hvetbo Herred 4,5 pCt. og i Kjær Herred 10 pCt., hvilket gennemsnitligt giver ca. 4,75 pCt. Paa dette Tidspunkt havde Bispestolen i Børglum, Klostrene i Børglum, Vrejlev, Hundslund, Ø og Vitskøl samt Helligaandsklostret i Aalborg erhvervet sig vidt-

strakte Besiddelser i Vendsyssel, og Adelen havde ogsaa faaet en Del, saa den Rest, der blev tilbage i Bondeje, var ikke stor. Saa kom Rejsningen 1534 under Skipper Klemen, der medførte Kronens Konfiskation af Bøndernes Jordegods, af hvilket det meste ikke blev genindløst, og efter Fejden synes de jordegne Bønders Antal heroppe kun at have udgjort godt 1,5 pCt. Ved Bispegodsets Inddragelse og Klostergodsets Sekularisering efter Reformationen kom Størstedelen af det forhen gejstlige Gods jo paa Kronens Hænder, og da Kronen efterhaanden solgte dette Gods tillige med det i Fejden forbrudte Bondegods til Adelen, blev det mer og mer vanskeligt for de faa Selvejerbønder at hævde Stillingen, — de svarede ogsaa større Skat end Fæsterne — og ved Aar 1650 var der i de 3 Herreder Vennebjerg, Børglum og Jerslev kun ialt 8 Selvejerbondedaarde tilbage eller ca. 0,5 pCt. af det samlede Antal Gaarde og Bol,¹⁾ og ved Aar 1700 var de saa at sige forsvundet.

Den gamle Jordfordeling regnede med, at en Plovs Jord var Normen for en Bondegaard, og en Selvejergaard maatte ikke deles, men skulde kun have én Bruger. Der kunde godt f. Eks. ved Arv blive flere, ja mange Ejere, men til disse svarede Brugeren da den saakaldte Bondeskyld, hvis Størrelse fastsattes af uvildige Mænd, og hvis Fordeling paa de forskellige Lodsejere stod i Forhold til deres Andeles Størrelse. Opdyrkedes der ny Jord, saa der blev væsentligt mere end én Plovs dyrket Areal til Gaarden, kunde Brugeren tage en eller flere »Gaardsmænd« eller »Brydebønder« som sine Fæstere, og de svarede saa Afgift til ham, og paa denne Vis kom der ofte til at bo to—fire Familier paa en Gaards

¹⁾ Se nærmere herom i min Afhandling i »Historisk Tidsskrift« 1937.

Omraade. Foruden Bondeskyld svarede Selvejerbønderne ogsaa den saakaldte Herlighedsafgift til Kronen, ogsaa kaldet »Kronens Rettighed«. Kongen var Selvejerens Husbond, hvorfor Selvejerne ogsaa betegnedes som »Kronens Bønder« i Modsætning til »Kronens Tjenere« eller Fæstere. Herlighedsafgiften ydedes for dette »Husbondhold« eller »Forsvar« og for Ledingsafløsning, »Inde« (∴ Arbejde), Gæsteri, Sægefald (∴ Bøder), Oldensvin m. v., som Gaarden skulde udrede, og den udgjorde undertiden ligesaa meget som Bondeskylden.

I 1500ernes sidste Halvdel afhændede Kronen mange Herlighedsafgifter og gav Køberne Ret til ogsaa at tilforhandle sig Bondeskylden, hvilket tidligere var forbudt.

I Hallund Sogn i Dronninglund (tidligere Jerslev) Herred ligger Hebelstrupgaardene, der er ret store Bøndergaarde, og som vel oprindeligt har været ét Torp anlagt som Udflytterby i tidlig Middelalder af en Mand ved Navn Hebbi eller Hebbin, idet det vel er mindre sandsynligt, at Torpet indeholder det olddanske Kvindenavn Hebel.¹⁾

Tidligt blev Torpet imidlertid delt i Øster og Vester Hebelstrup, thi allerede 1471 omtales »Wester Hebelstorp«, som hørte til Hundslund Kloster, og der toges Tingsvidne om, at det Sigefald sønden og østen for Gaarden var opskaaet til Engens Forbedring, og at Klosters Tjener (∴ Fæster) samme Steds havde brugt Engen paa begge Sider af Grøften.²⁾ 1496 toges der Sognevidne og Tingsvidne om det samme og om, at Engen paa begge Sider af Grøften havde været bjerget til Hebelstrup ulastet og ukæ-

¹⁾ Om disse Navne se »Danmarks gamle Personnavne« udgivet af Gunnar Knudsen, Marius Kristensen og Rikard Hornby.

²⁾ Æ. d. A. III. 8.

ret,¹⁾ og endelig toges der 1498 Tingsvidne om det samme og om, at Engen, som om Høsten tilforn var slaaet og Høet bortført, laa 40 Favne indenfor Hundslund Klosters Lovhævd.²⁾

Der har altsaa paa hin Tid været Skelstridigheder her; men vi ved ikke nærmere derom. Øster Hebelstrup laa da til Børglum Kloster.

I det følgende skal vi se, hvorledes en Selvejrbondegaard V. Hebelstrup efterhaanden deltes i flere.

1520 indværgede Prior Anders Hack (Gyldenstjerne) i Hundslund Kloster dette Klosters Gods i Jerslev Herred med Lovhævd,³⁾ og blandt dette Jordegods anføres: Hebelstrup »først sønder midt ad Kæret, saa sønder ned ad Hebilstrup Bæk, fra den Bæk og ad den røde Sig vester ad Kæret ad den Skelsten, som staar i Kæret; saa fra den Sten nær imellem den tuer Jord og uden Laangjord, saa nær til den tuekast Dige (∴ vist Dige med Grøft paa begge Sider), fra den Dige og nær til en Tellesten,⁴⁾ som stander i Kæret, fra den Sten og op til Sigen, som løber vesten og norden omkring Marken, saa Sigen ud og sønden om Rouerstøffuehyffen (∴ Røverstuehøjen, nu ved Vejen fra Hallund til Ø. Brønderslev) ad de store Veje øster til Bækken ad Nørkjær Sig; saa sønder ad Sigen, som løber imellem begge Hebilstrup, saa Sigen ud midt i Kæret«.

1524 mageskiftede Hundslund Kloster med en »Kronens Bonde« (∴ Selvejer) Jep Christensen saaledes, at Klosteret fik hans Gaard i Ørum Sogn, og han fik af Klosteret en Gaard i Heuellstrup,⁵⁾ og

¹⁾ a. St.

²⁾ a. St.

³⁾ Se »Vends. Aarbøger« 1945 S. 190 ff.

⁴⁾ Maaske en Tilliesten = Sten til at træde paa.

⁵⁾ Æ. d. A. III. S. 11 og 16.

det maa være Vester Hebelstrup. Lensmanden paa Aalborghus, Ove Lunge, overværede med Kong Frederiks Samtykke Mageskiftet. I Aastrup Lens Jordebog o. 1524 og o. 1525¹⁾ er V. Hebelstrup ikke nævnt under »Kronens Bønder« eller under »Kronens Tjenere« (o: Fæstebønder), og der anføres heller ikke nogen Selvejergaard i Ørum Sogn, men under Jerslev Sogn er ført en Selvejer Jep Christensen, og det er sandsynligvis V. Hebelstrup, da den paa hin Tid var Selvejergaard, og denne Jep Christensens Gaard staar for en Skyld af $\frac{1}{2} + \frac{1}{2}$ Løb Smør, 3 Skilling Leding (= 4 Grot),²⁾ samt 1 Skovsvin og en Ko »naar den kommer«, hvilket vil sige hvert 4. Aar. Jordebøgernes Sogneangivelser er ikke paalidelige; Hjelmsted og Kalum i Serreslev Sogn er saaledes i de her nævnte Kilder anført under V. Brønderslev Sogn. Den Gaard i Ørum, som Klosteret fik, var utvivlsomt **Bundgaard**, hvis Navn viser, at den en Gang var Selvejergaard.

Til V. Hebelstrup hørte Bolet **Hulhøj**, hvis Bondeskyld var 2 Tdr. Hk.; det deltes i to Huse, Øster og Vester Hulhøj, og da V. Hebelstrup o. 1530 deltes i to Gaarde, fik hver Halvdel sit Hus her.

Fra Jep Christensen synes V. Hebelstrup at være kommet til **Peder Jensen**, Fæster af Burholt i Ø. Brønderslev Sogn eller hans Hustru **Anne Nielsdatter Mørk** af Kølskegaard,³⁾ og V. Hebelstrup blev derefter delt i 2 Gaarde, hvoraf Peder Jensens Søn, **Jens Pedersen** i Burholt, fik den ene, som

¹⁾ Rigsarkivet.

²⁾ 1 Skill Grot = 12 Grot = 9 Skill. dansk = ca. 1 Kr. 35 Øre = ca. 1 Td. Byg. Ledingsafgiften af V. Hebelstrup var altsaa ca. $\frac{1}{8}$ Td. Byg.

³⁾ P. Dyrskjøts Optegnelser, Langebecks Ekscepter Nr. 187 og Ad-ditamenta Nr. 117 (Universitetsbibl.).

vi her vil betegne som A, medens den anden Halvdel af Gaarden, som vi betegner som B, kom til Anders Jensen Kjærulf i Kornumgaard i V. Brønderslev Sogn, der maaske var gift med Peder Jensens Datter.

En officiel Deling af Gaarden i to synes dog ikke at have fundet Sted før senere, thi 16. Jan. 1574 blev en Gaard i Hebelstrup mageskiftet af Kronen til Peder Munk til Estvadgaard,¹⁾ men det var dog nok Øster Hebelstrup, thi ved Mageskiftebrev af 2. Marts 1579 blev Vester Hebelstrup m. m. mageskiftet fra Kronen til Predbjørn Gyldenstjerne til Vosborg og Vraa,²⁾ og Gaarden brugtes da af 2 Mænd og stod for 1 Løb Smør, 1 Kofjerding, 1 Svin, 8 Hestes Gæsteri og 2 $\frac{1}{2}$ Skill. Leding eller med Undtagelse af Gæsteriet for det samme som 1525. Her er dog kun Tale om Kronens Rettighed i Gaarden (Herligheden), og Bondeskylden af den var i Selveje; men Predbjørn Gyldenstjerne fik Ret til at købe den. Efter Predbjørn Gyldenstjernes Død 1616 tilfaldt Herlighedsretten i V. Hebelstrup hans Svigersøn Christian Grubbe til Lystrup, gift med Jytte Gyldenstjerne, og han skødede den til sin Svigermoder Mette Hardenberg, død 1620,³⁾ og senere ejedes Halvdelen af Herlighedsretten af Erik Høg til Langholt og Halvdelen af Steen Holgersen Bille til Bangsbo, Burholt og Hvilshøjgaard, død før 1654, der var gift med Karen Ottesdatter Skeel, som antagelig havde arvet den efter sin Fader, Rigsraad Otte Skeel til Hammelse, død 1634. Steen Billes Børn arvede den efter Forældrene, og 1663 købte de Erik Høgs

¹⁾ Kronens Skøde.

²⁾ a. St.; jvf. Kancelliets Brb. 31. Juli 1578.

³⁾ Jerslev H. Tgb. 4. Marts 1675.

Halvpart, hvorefter hele Herligheden blev lagt under Burholt, af hvilken Holger Stensen Bille 1665 blev Eneejer, og derefter vedblev den at ligge under Burholt til i det 19. Aarhundrede.

Vi skal derefter betragte de to halve V. Hebelstrup hver for sig.

GAARDEN A.

Jens Pedersen i Burholt levede 1548, men var død før 1568, da hans Arvinger anføres som Ejere af den halve V. Hebelstrup,¹⁾ og den maa altsaa være blevet indløst efter 1534 ligesom andet Selvejergods at være forbrudt i Klemens Fejden. Han var gift med Anne Jensdatter af Kraghedegaard i Ørum Sogn.

1579, da Kronen solgte Herligheden af den, hed Beboeren Lars Wilsen,²⁾ men det vides ikke, hvorledes han er blevet Ejer af Gaarden. Han maa have været en anset Mand, thi 1. Maj 1580 blev han Medlem af det fornemme »Guds Legems Lav« i Aalborg.³⁾ I Mandtal til Ekstraskat 1606 staar han anført som Selvejer i Hebelstrup, og i Aalborghus Jordebog 1617 er han anført som Ejer af Grunde i Løgstør, saa han er maaske af de fornemme himmerlandske Selvejerslægter, af hvilke flere var indgiftet i de vendsysselske Storbondætter, og han er maaske kommet til V. Hebelstrup ved Ægteskab med en Datter af Jens Pedersen og Anne Jensdatter. Han nævnes ikke i Aastrup Lens Regnskab 1614, men boede dog endnu 1618 i V. Hebelstrup.

¹⁾ Præsteindberetning 1568; i Landsarkivet i Viborg.

²⁾ Naar han i Mageskiftebrevet kaldes Nielsen, er dette en Fejlskrift.

³⁾ Gildets »Liber vivorum« i Landsarkivet.

1612 blev Lars Wilsen i Hebelstrup stævnet for Landstinget af Predbjørn Gyldenstjerne til Vosborg, (han var Ejer af Gaardens Herlighed) fordi han havde tiltalt hans Fæster Thomas Jensen i V. Hebelstrup for resterende Korntiende for 1606 og 1607 samt Omkostninger 8 Daler, skønt Thomas Jensen berettede, at han havde betalt Tienden. Sagen forligtes med, at Thomas Jensen, der var paa Landstinget, straks betalte 6 Daler til Lars Wilsen.¹⁾ Thomas Jensen kaldes i Domsakten flere Gange Hans Jensen, og der omtales »hans Sønner«. For Predbjørn Gyldenstjerne mødte Anders Hansen, Foged paa Vraa. Thomas Jensen boede i den anden Halvdel af Vester Hebelstrup, se Gaarden B.

1618 havde Lars Wilsen Proces med Christian Grubbe til Lystrup om Ydelserne af Herlighedsafgiften af V. Hebelstrup, og han dømtes til at yde Ægt og Arbejde m. v.

Den Gaard i V. Hebelstrup, som Lars Wilsen brugte, gik vist tidligt ud af Bondeeje og synes at være kommet til Rigsraad Otto Skeel til Hammelse, død 1634, og med hans Datter Karen Skeel til Steen Holgersen Bille til Bangsbo og Burholt m. m., under hvilken sidstnævnte Gaard den senere hørte til i 1830erne.

1631 brugtes denne Gaard af Niels Andersen Mørk,²⁾ som boede her i en lang Aarrække. Han var antagelig født 1592 og var Søn af Anders Nielsen Mørk i Hvorup (død 1612), der hørte til Selvejerbondeslægten Mørk fra Bjørum i Vadum Sogn. Han synes at have været en meget stridbar Mand, hvorfor der vides en Del om ham.

Først hører vi, at han Dagen før Sct. Hansdag

¹⁾ Viborg Landst. Dombog A. 1612, Bl. 149 b.

²⁾ Jerslev H. Tgb. 9. og 16. Juli 1631.

1636 kom gaaende fra Hallund Kirke, og bag efter ham kom hans Tjenestekarl kørende med hans Hustru. Da Karlen naaede Niels Mørk, kørte han ind paa ham, saa Niels faldt omkuld foran Vognen, der gik over hans Ben, og han mente, at Karlen havde gjort det af Ondskab, fordi Niels Mørk laa i Strid med hans Fader Anders Thomsen Skræder, der brugte en Del af den anden Hebelstrupgaard, og Niels Mørk rejste derfor Tiltale mod Karlen.¹⁾

1643 kom han i Strid med et Par Karle, der tjente hos Forpagteren paa Kølskegaard, Kaptajn Ludvig Christensen. Sagen var, at Kaptajnen skulde oppebære Kirketienden af Sognet og derfor havde sendt Karlene for at tælle Negene paa Marken. Niels Mørk var altid »oprørsk«, naar hans Korn skulde tælles, og han havde kørt en Del af Kornet ind. Karlene traf Niels Mørk i Laden, og her kom de i Slagsmaal, hvorved Niels Mørk fik en Del Rifter. Han beskyldte saa Karlene for, at de havde slaet ham i Gulvet, og at den ene havde angrebet ham med en Jerntyv (∅: Fork) samt rykket ham i Haaret.²⁾

1650 overfaldt Niels Mørk en Karl Vigel Andersen i Hebelstrup med en Vognkæp og en Kniv, fordi Vigel havde trukket for nær Niels' Baarer med nogle Køer, og de kom saa i Slagsmaal.³⁾ Vigel var vist ogsaa Søn af hans Fjende og Nabo Anders Thomsen Skræder i den anden Halvdel af Gaarden. 1652 havde Niels Mørk Proces med Brugeren af Vester Hebelstrup B; se derunder. 1655 var Niels Mørk atter paa Krigsstien. I den anden Halvdel af Gaarden boede paa den Tid en Poul Thomsen (Jensen?),

¹⁾ Jerslev H. Tgb. 21. Juli 1636.

²⁾ a. St. 14. og 21. Sept. 1643.

³⁾ a. St. 3. Okt. 1650.

hvis Hustru Margrete Thomasdatter Niels Mørk havde »søgt med Hug og Slag«.¹) Da Niels Mørk derefter den 16. Aug. kom og gik hjem til sin Gaard, blev han angrebet af Poul Thomsen (Jensen?), dennes Hustru og deres Søn Jens Poulsen samt Hustruens Moder Sidsel Jensdatter og deres Tjenestepige Johanne Christensdatter, og overfor denne Overmagt maatte Niels Mørk give op; han fik sig et Livfuld Hug, saa han blev ilde medhandlet.

I Følge Synsvidne var højre Side af hans Hoved ophovnet og blaat, over venstre Øje var der et stort blaat Slag, hans venstre Tommelfinger var beskadiget, og de to nærmestsiddende Fingre syntes at være sønderslaaet. Desuden havde han mange andre Slag paa Armene, Halsen, Hoftene og Skuldrene. Han udtog Stævning mod Gerningsmændene til Landstinget; men inden Sagen kom for her, fik Dannemænd Parterne forligt paa det Vilkaar, at Poul Thomsen (Jensen?) skulde betale 9 Rdl. til Niels Mørk inden Juledag.²)

1670 havde han det Uheld, at hans Lade med indeværende Avl brændte, hvorved han kom i største Armod og hverken kunde betale Skat, Landgilde eller Tiende.³)

Ved Matrikuleringen 1662 blev V. Hebelstrup, der hidtil havde staaet i Jordebøgerne som én Gaard med samlet Skyld og Hartkorn, matrikuleret som 2 Gaarde, og Niels Mørks Gaard blev skyldsats for Hk. 8 Tdr.

Han døde 1673, bgr. 21. Jan., 81 Aar gammel, og hans Søn overtog Fæstet.

¹) Tingsvidne af Børglum Herreds Ting, 4. Sept. 1655, anført i Jerslev Herreds Tingbog 6. Sept. s. A.

²) a. St. 4. Okt. 1655.

³) a. St. 13. Jan. 1670.

Han var gift 1^o med Maren Jensdatter, der døde ca. 1644, og 1651 vidnede to Mænd, at ved Mikkelsmesse Tid for 7 Aar siden saa de, at Niels Mørk bag ved Jens Hellesens Lade betalte 6 Mark til Kirkeværgen Peder Pedersen, hvilke Penge han havde udlovet til Hallund Kirke for sin salig Hustrus Lejersted.¹⁾

Niels Mørk ægtede 2^o Bodil Pedersdatter, f. o. 1611, begr. 22. Dec. 1680.²⁾

I første Ægteskab havde Niels Andersen Mørk 2 Sønner og 2 Døtre, og i sidste Ægteskab var der 2 Sønner og 4 Døtre,³⁾ altsaa ialt 10 Børn, hvis Skæbner delvis blev noget udover det almindelige, hvorfor her anføres, hvad der vides om dem.

1. Anders Nielsen Mørk var antagelig født o. 1620 og var hjemme i V. Hebelstrup 1643, 1650 og 1654.⁴⁾ Han kom 1654 for Skade at give deres Tjenestekarl Poul Christensen fra Stenum 3 Knivstik i det ene Laar og 1 i Underlivet, og de voldte Karlens Bane; men før han døde, sagde han, at han selv var Skyld i Ulykken, da han havde drillet Anders Mørk. Niels Mørk tilbød at betale Mandebod i Sølv og Penge for sin Søn; men Pouls Fader og Eftermaalsmand lod opkræve Sandemænd til paa Viborg Landsting at sværge om Drabet, og her svor de 24. Maj Anders Mørk Manddød over og fra sin Fred.⁵⁾ Anders Mørk flyttede saa til Sjælland, hvor han boede og døde før 1712

¹⁾ a. St. 13. Marts 1651.

²⁾ a. St. 14. Juli 1712.

³⁾ a. St.

⁴⁾ a. St. 21. Sept. 1643, 3. Okt. 1650, 27. April, 11. Maj og 15. Juni 1654, samt 14. Juni 1712.

⁵⁾ Viborg Landstings Justitsprotokol 1654, Bl. 176b og 263b; Dombogen haves ikke.

- i Skamstrup paa Frydendal Gods (Torbenfeld) i Holbæk Amt.
2. Jens Nielsen Mørk, blev Faderens Eftermand i V. Hebelstrup, se nedenfor.
 3. Tove Nielsdatter Mørk, blev gift med Mads Bertelsen i Landskrona.
 4. Karen Nielsdatter Mørk, blev gift med Anders . . . i Hundslund og havde med ham Datteren Anne Andersdatter, der var gift m. Mikkel Jensen i Kragerup i Hellevad Sogn, som var død før 1712.
 5. Jens Nielsen Mørk (den yngre), død ugift 26 Aar gammel.
 6. Peder Nielsen Mørk, død ung og ugift.
 7. Maren Nielsdatter Mørk, død i første Leveaar.
 8. Maren Nielsdatter Mørk, var vist 1683 hjemme hos Broderen i V. Hebelstrup¹⁾ og døde 24 Aar gammel uden Livsarvinger.
 9. Maren Nielsdatter Mørk, var 1712 gift med Henrik Hashagen i København.
 10. Johanne Nielsdatter Mørk, var 1681-82 Husjomfru paa Nibstrup i V. Brønderslev Sogn og blev af Johan Urne til Nibstrup beskyldt for Uredelighed i den Tid, hun tjente paa Gaarden og for at have givet Almisse til Tiggere fra V. Brønderslev uden hans Tilladelse samt for at have bestjaalet hans Moder Fru Johanne Kaas. Beskyldningen medførte en langvarig Proces, der paa hendes Vegne førtes af hendes »Frænde« Christen Nielsen paa Klarupgaard.

Ved Landstingsdom af 13. Okt. 1683 blev hun frifundet, og Johan Urne blev dømt til at betale

¹⁾ Tgb. 20. Marts 1683.

hende 12. Rdl. i Sagsomkostninger.¹⁾ — Hun døde 20. Aug. 1711 i København i Pesten som Enke efter Lorenz Hansen i København, med hvem hun ikke havde Børn.

Jens Nielsen Mørk, Søn af Formanden, overtog Fæstet af V. Hebelstrup efter Faderens Død og blev 18. Jan. 1674 stævnet af Husbonden Holger Bille til Burholt for resterende Stedsmaalspenge (Indfæstningsafgift) 20 Rdl.²⁾ 1683 rejste han Tiltale mod Jens Olufsen i Hulhøj, der hørte til V. Hebelstrup, fordi denne en Dag havde pryglet Jens Mørks Hustru Ingeborg Rasmusdatter i deres egen Gaard, medens Jens Olufsens Hustru, Maren Andersdatter, havde holdt hende.³⁾

Ved Matriklen 1688 fik Jens Mørks Gaard Hk. 5-4-0-0, og til begge V. Hebelstrupgaardene laa følgende Agre:⁴⁾ Hee (Hede) Agrene, 13 Agre, der saaedes 2 Aar med Havre og derefter hvilede i 10 Aar; de var ringe Havrejord af rødt Sand; Stenagre, der saaedes med 1 Kærv Byg, 2 Rug og 1 Havre og derefter hvilede i 5 Aar; det var middelmaadigt Havrejord af rødt Sand; Foldbakken, 11 Agre, Besaaning og Bonitet som foregaaende, men de hvilede i 6 Aar; Tørvebakken, 10 Agre, god Blandsædjord, saaes to Aar med Havre og hvilede 9 Aar; Moseagre, 21 Agre, saaes 1 Byg, 2 Rug, 1 Havre, hvilede 5 Aar; god Blandingsjord af sort Muld; Gjehøjsagre, 27 Agre, saaes med 1 Byg, 2 Rug, 1 Havre, hvilede i 5 Aar, er middelmaadig Blandsæd-

¹⁾ a. St. 1. Feb., 12. April, 5. Juli 1683 og 10. Jan. 1684; Børglum H. Tgb. 20. Marts 1683.

²⁾ Tgb.

³⁾ a. St. 9. Aug. 1683.

⁴⁾ Markbogen i Matrikulkontorets Arkiv.

jord af Sand, Grus og Muld; Blokkerne, 5 Acre, besaaedes og hvilede som de foregaaende, ringe Blandsædjord af Sand og Grus; Stieagreene, 15 Acre, Besaaing ligesom foregaaende, hvilede 6 Aar, dels god Blandsædjord af sort Muld og dels ringe Blandsædjord af Sand og Grus; Toftagreene, 20 Acre, saaes aarlig, god Bygjord af sort Muld og ringe Sand.

Til Jens Mørks Gaard hørte en lille Have paa 2 Acre, som brugtes aarlig.

Til Gaardene hørte fornødent Lyngtørvskeer, som er ganske sandig og ringe. Hjultømmer købtes i Skovene i Hundslund Sogn, og Bygnings-tømmer købtes af Nordmændene ved Vesterstrand (o: Blokhus, Løkken). Af Engtaksationen ses, at Jens Mørks Gaard havde et Engskifte sønden for Gaardene, hvor der kunde avles 2 Læs og 15 Knipper Hø, og sønden for Ryaa — paa Kraghede — havde han et Engskifte til 2 Læs Hø samt endelig et Skifte ved Agerenderne, hvor der kunde avles 3 Knipper Hø. Til Gaardene var Græsning i Heden til 10 Høveder.

Jens Mørks Besætning angives 1682¹⁾ til 1 Hest, 1 Ko, 1 Ungnød og 1 Svin; man skulde jo mene, at det var urigtigt, thi hvad skulde Gaardens Beboere leve af? Men 1679 havde der været Misvækst, og Kreaturerne var døde.²⁾

Jens Mørks Død er ikke fundet, og sandsynligvis har han forladt V. Hebelstrup.

Hans Børn med Ingeborg Rasmusdatter var følgende:³⁾

1. Rasmus Jensen Mørk, død ugift i Kbh. før 1712.

¹⁾ Skattemandtal 8. Dec. 1682.

²⁾ Tgb. 15. Maj 1679.

³⁾ Tgb. 14. Juli 1712.

2. Maren Jensdatter Mørk, f. 1677, boede 1711 i Kbh. som Enke efter Bøsssemager Valentin Bartholomæussen.
3. Niels Jensen Mørk, f. 1682, boede 1711 i Rosensgade i Kbh.

Den af Jens Mørk brugte Gaard bortfæstedes efter ham til Peder Nielsen Kjærulf af Damsgaard i Ø. Brønderslev, f. o. 1638, begr. Hallund 11. Dec. 1715, Søn af Niels Baggesen Kjærulf og Johanne Pedersdatter Kjærulf i Damsgaard.¹⁾ Han blev 27. Juni 1686 gift i Hallund med Else Madsdatter, f. o. 1660, begr. Hallund 9. Feb. 1731, Datter af Mads Nielsen i Gaarden V. Hebelstrup B og Karen Olufsdatter. 23. Juni 1707 tiltaltes Peder Kjærulf og Hustru for Vold og utilbørligt Forhold mod Sognefoged Ove Hansen i Hallund.²⁾

Peder Kjærulf havde følgende Børn, der ligesom Faderen antog Navnet Damsgaard efter Gaarden i Ø. Brønderslev:

1. Niels Pedersen Damsgaard, f. 1687, var 1725 Fadder i Ø. Hebelstrup.
2. Jens Pedersen Damsgaard, f. 1688, død 1752 hos sin Broder Christen; ugift.
3. Laurids Pedersen Damsgaard, f. 1691, død 17.., boede indtil 1729 i Ø. Hebelstrup, gift 1715 med Anne Marie Jensdatter Kjærulf af Ø. Hebelstrup, f. 1695, død 17.., med hvem han havde 9 Børn, der tildels boede i København.
4. Christen Pedersen Damsgaard, f. 1695, se nedenfor.
5. Johanne Pedersdatter Damsgaard, f. 1699,

¹⁾ C. Klitgaard: »Kjærulfske Studier« S. 46.

²⁾ Tgb.

død 17. ., gift 1733 med Anders Thomsen af Hellevad.

6. Else Katrine Damsgaard, ses ikke døbt i Hallund, var Fadder i Ø. Hebelstrup 1721.

Christen Pedersen Damsgaard eller Kjærulf, f. 1695, død efter 1758, overtog 1715 Fæstet af V. Hebelstrup A efter Faderen, og efter at han 11. Okt. 1714 var blevet idømt en Bøde paa 4 Rdl. for ærerørige Ord om Ladefogeden paa Burholt, sagt i Drukkenskab.¹⁾ Han blev gift 1734 med Karen Sørens datter, sandsynligvis Fejlskrift af Præsten for Karen Christens datter, som Hustruen kaldes 1741, f. o. 1701, begr. 12. Marts 1733 i Hallund.

De havde 4 Børn:

1. Peder Christensen Damsgaard, f. o. 1735, død 18. ., boede 1758 og 1782 i V. Hebelstrup og var gift med Inger Nielsdatter, med hvem han havde 5 Børn:
 - a. Karen Pedersdtr., f. 1758, død som lille?
 - b. Karen Pedersdtr., f. 1760, gift 1779 med Rasmus Bodelsen af Hvilshøj.
 - c. Christen Pedersen, f. 1762.
 - d. Jens Pedersen, f. 1764, død 18. ., Fæster af V. Hebelstrup A.
2. Ide Margrete Damsgaard, f. 1737, gift 1757 med Jens Nielsen af Linderup i Ø. Brøndersl.
3. Else Damsgaard, f. 1739, død 1805, gift 1767 med Thomas Svendsen i Vestergaard Hvilshøj, hvilken Gaard endnu er i Slægtens Eje.
4. Maren Damsgaard, f. 1741, død 18. ., gift 1769 i Hallund Kirke, men med kongelig Bevilling til Stuebryllup med Svend Bodelsen, der vist

¹⁾ Tgb.

var Søn af Bodel Svendsen i Hvilshøj. Svend Bodelsen brugte efter sin Svigerfader V. Hebelstrup A sammen med sin Hustrus Broder Peder (se ovenfor), og han døde her 1793. Han havde 3 Børn: Christen, f. 1770; Karen, f. 1773 og Bodel, f. 1783.

Efter ham blev hans Hustrus ovennævnte Brodersøn Jens Pedersen Damsgaard Fæster af Gaarden. Han var født her 1764 og døde 18.. Blev gift 1793 med Dorte Thomasdatter, med hvem han havde Børnene Inger f. 1793, Marie Anne, f. 1794, Thomas Christian, f. 1795 og Ide Margrete, f. 1798.

1845 bestod V. Hebelstrup af 3 Gaarde og 2 Huse. Gaardene brugtes af Peter Thomsen, Carl Poulsen og Søren Jensen Dam.¹⁾

GAARDEN B.

Anders Jensen Kjærulf i Kornumgaard var Søn af Jens Andersen Kjærulf i Kornumgaard, som vist var gift med en Datter af Hans Andersen Eg eller Bonde, Ejer af Kornumgaard 1506.²⁾ Anders Jensen Kjærulf boede en Tid i Børglum Bispestols Gaard Kølskegaard og var omkring 1540 Herredsfoged i Jerslev Herred, men var vist død før 1568, da han ikke nævnes som Selvejer i Præsteindberetningen. Han var sandsynligvis gift med en Datter af Peder Jensen i Burholt og Anne Nielsdatter Mørk og arvede med hende Gaarden B. i V. Hebelstrup. Af Anders Kjærulfs Børn kendes 4, hvorom nærmere i »Kjærulfske Studier« S. 35 f.

¹⁾ Folketællingen 1845.

²⁾ C. Klitgaard: »Kjærulfske Studier« S. 33 f.

Den Halvdel af V. Hebelstrup, som han ejede, og som han antagelig havde faaet med sin Hustru, blev som andet Selvejer-Bøndergods forbrudt i Klemen-Fejden 1534, men han købte Gaarden tilbage af Kronen og fik 1543 et saalydende Kongebrev:¹⁾

»Vi Christian, med Guds Naade o. s. v. gør alle vitterligt, at efterdi denne Brevviser Anders Kierul i Kornum haver nu ladet handle med Os om en halv hans Bondegaard og Gods i Vester Hebelstrup, som Niels Andersen nu paaboer, liggendes i Hallund Sogn i Jerslev Herred udi Vort Land Nørrejylland og haver derfor været udi Vort Minde, da haver Vi af Vor synderlig Gunst og Naade undt og tilladt og nu med dette Vort aabne Brev under og tillader, at forskrevne Anders Kierul og hans Arvinger maa og skulle have, nyde, bruge og beholde forskrevne halve hans Bondegaard Vester Hebelstrup med dens rette Ejendom og Tilliggelse saa fri og for saadan Landgilde, Tynge og Afgift, som deraf gjordes og gaves, førend nu sidst forleden Fejde her i Riget begyndtes; dog saa, at han og hans Arvinger skal være Os og Vore Efterkommere, Konger udi Danmark, huld og tro og aarligen til gode Rede af forskrevne halve Bondegaard og Gods gøre og give til Os og Kronen saadan Landgilde, Tynge og Afgift, som plejer og bør at gøres og gives før Fejden begyndtes.

Thi forbyder Vi alle o. s. v.

Givet udi Vor Købstad Aalborg. Mandagen næst efter Sct. Laurentii Dag (☉: 10. Aug.) Aar 1543.

Under Vort Signet.

1543 beboedes denne Gaard altsaa af en Niels Andersen, der muligt har været en Søn af Anders Kjørulf; men 1579 beboedes den af en Thomas Jensen, der endnu 1606 anføres i V. Hebelstrup.²⁾ Han tiltaltes 1612 af Lars Wilsen i den anden V.

¹⁾ Jerslev H. Tgb. 10. Marts og 28. April 1670. Ikke i Erslev og Møllerup »Danske Kancelliregistranter« 1535—50.

²⁾ Mandtal til Ekstraskat.

Hebelstrup Gaard for resterende Tiende for 1606 og 1607; se under Gaarden A. Thomas Jensen havde 3. Feb. 1616 Proces for Landstinget m. Peder Hansen Raff i Gerndrup angaaende en Kontrakt og et Forligelsesmaal, som Præsten Laurids Lauridsen m. fl. havde været med til at tilvejebringe. Der var tidligere af Predbjørn Gyldenstjerne forhvervet Landstingsdom i denne Strid, der drejede sig om et økonomisk Mellemværende. Ved Landstinget var der 23. Sept. 1615 afsagt to uendelige Domme, og Striden, det drejede sig om en Ko og en halv Tønde Smør, gik helt tilbage til 1595. Thomas Jensen havde da faaet Betaling for Koen og Smørret, men havde endnu 1615 ikke foretaget Leveringen. Han dømtes til at betale. Paa Landstinget optraadte Thomas Jensens Søn J e n s T h o m s e n for Faderen.¹⁾

Gaardens Historie efter Anders Kjærulfs Død o. 1550 er uvis, men antagelig er Gaarden gaaet i Arv til hans Døtre, af hvilken én var gift med Anders Thomsen (Vognsen)²⁾ i Kongensgaard i V. Brønderslev, en anden med Peder Hansen Mørk i Musted, og Anne Andersdatter, død 1625, gift med Anders Skriver, død 1589, begr. i Hals Kirke. Boede i Hals Fogedgaard og var Fader til Raadmand i Aalborg J e n s A n d e r s e n H a l s (død 1627), Ridefoged til Aastrup Anders Kjærulf Andersen i V. Brønderslev, (d. før 1613), Anne Andersdatter, gift med J e n s A n d e r s e n J u e l, d. o. 1614, boede i Hals Fogedgaard, og J o h a n n e Andersdatter, boede 1630 og 1636 i Sæby som Enke efter Laurids Jensen i Krogen i V. Brøndersl.

Disse Arvinger synes at have afhændet deres Bondegods i V. Hebelstrup til J e n s P e d e r s e n, som

¹⁾ Landst. Dombog A 1616, Bl. 38 b.

²⁾ Vist senere til Stensbæk i Bindslev Sogn.

1594—o.1606 var Forpagter af Kølskegaard og derefter af Burholt. Han var Søn af Herredsfogeden Peder Jensen i Kølskegaard, og o. 1606 flyttede han til Burholt, hvor han døde 1615, begr. i Ø. Brønderslev Kirke, hvor der i Skibets Midtergang er Gravtræ over ham. Han var gift med Kirsten Hansdatter Mørk, f. o. 1550, d. efter 1625, Datter af Herredsfoged i Hvetbo Herred Hans Laursen Mørk i Saltumgaard og 1. Hustru Bodil Laursdatter.

Jens Pedersen synes at være blevet forgjort, thi 1624 forefaldt der i Hallund en Trolddomssag i hvilken Anders Thomsen i V. Hebelstrup som Formand for de 12 Kirke-Nævninger med øvrige Nævninger svor den anklagede Niels Laursen Neffue (Neve) skyldig i Trolddom, og denne Kendelse blev af Styge Høg til Vang indanket til Landstingets Paa-kendelse. I Retten her fremlagdes et 24 Mands Vidne af Børglum Herred om Niels Neves Rygte for Trolddom og 24 Mands Vidner fra Vennebjerg, Jerslev og Kær Herreder om det samme. Endvidere hans egen Bekendelse om, at han for 40 Aar siden paa Skagen laa hos Store Ingers, hvor der laa nogle Katte ved Kakkelovnen, og hen paa Natten kom nogle Skagbokvinder ind og tog hver sin Kat og red ud paa. Henimod Dag kom Kvinderne ind igen, hver med sin Kat, og de var i stadselige Klæder, og derefter spiste de. Saa dansede de og slog sammen med Rumpene nogle Gange.

Aaret efter i Holt (Serreslev Sogn?) saa han, at en Mand kørte i en vild Kilde, og otte Aar efter var han i Øster Brønderslev, hvor der var tvende Kvinder Barbra og Helvig Biugs (Bygs), der brugte adskilligt Spøgeri.

Christen Jensen i Burholt, Søn af ovennævnte Jens Pedersen og Kirsten Hansdatter Mørk, havde

vidnet, at Hr. Laurids (Lauridsen), Præst i Ø. Brønnerslev, havde sammen med to Mænd været i Jens Sørensens Hus i Linderup, og da kom Neve til dem, og Hr. Laurids begærede, at han skulde kvæde med paa sidste Kvad, og derefter var han nær kommet i Ulykke. Chr. Jensen vidnede yderligere, at Jens Pedersen (hans Fader) skulde have nægtet Neve Vejen med en Økse og en Greb, og Neve havde da lovet, at Jens Pedersen skulde faa andet at tage Vare paa end at jage ham, og derefter blev Jens Pedersen syg og døde og beskyldte Neve for sin Sygdom.

Niels Tøgersen havde udtalt sig ligesom Jens Pedersen og havde ydermere sagt, at Neve klagede over, at han næsten havde faaet Hug af Jens Pedersen, der var efter ham med en Økse, og Neve havde sagt, at dersom han kom Jamlingsdag (3: om et Aar), skulde Jens Pedersen vel lade ham gaa. Straks derefter var Jens Pedersen gaaet tilsengs og faldt i stor Sygdom, og medens han laa, klagede han paa Neve og døde saa. Søren Jensen — maaske den afdødes Søn — sigtede derfor Neve for Jens Pedersens Død.

Endelig fremlagdes i Retten et Vidne, hvori Hr. Niels Christensen, Præst i ?, udtalte, at Neve havde bekendt for ham i Fængselet, at han ikke turde bekende Sandheden, fordi der var tvende Kvinder, og fik de det at vide, kom der Ondt deraf, men hvis Bødlen skulde pine ham, var han nødt til at bekende.

Anklagen mod Neve bestyrkedes ogsaa med andre Vidneudsagn og Stokkenævn af adskillige Herreder, og selv havde han jo bekendt, at han havde omgaaedes dem, der brugte Spøgeri, havde vedgaaet at være rømt (red fra Fængslet) og havde tilstaaet, at han endnu ikke havde brugt Sakramentet.¹⁾

1) Viborg Landstings Justitsprotokol 1624, Bl. 294 b.

Da Landstingets Dombog for 1624 ikke er beva-
ret, kendes Dommen ikke, men efter det foreliggende
er der vel næppe Tvivl om, at Neve er blevet brændt.

Fra Jens Pedersen kom denne Halvdel af V. He-
belstrup til Præsten Laurids Lauridsen i Øster
Brønderslev, død 1621. Han staar som Ejer af den
1614,¹⁾ og han var gift med Jens Pedersens og Kir-
sten Mørks Datter Karen Jensdatter, som anden
Gang ægtede Hr. Christen Pedersen i Ulsted,
d. før 1640, og som døde i Hellevad Præstegaard
1645²⁾ hos sin Datter Maren, som var gift med Præ-
sten Chr. Gertsen Kobberup der.

Karen Jensdatter ejede V. Hebelstrup efter sin
Mands Død, og ogsaa medens han levede forestod
hun vist deres Forretningsvæsen, thi 1612 ses hun
at have leveret store Kvanta Korn og Flæsk til en
Aalborg Købmand.³⁾ 1631 sagsøgte hun af flere af
sine Børn og deres Værger for 11 Aars Oppøbørsel
af Gaarden.⁴⁾ Hun brugte dog ikke selv Gaarden,
der var bortfæstet til Jens Sørensen og Anders
Thomsen (Skæder), af hvilke den sidstnævnte
allerede boede her 1624. De blev begge efter forud-
gaaende Herredstingsdom af 1635 udvist af Gaarden
2. Juni, antagelig for Restancer, hvorefter Anders
Thomsen indankede Sagen for Landstinget; men 9.
Nov. s. A.⁵⁾ indgik Karen Jensdatters Svigersønner
Morten Nielsen Kjærulf i Nørre Ravnstrup og Jens
Nielsen i Lyngdrup Forlig med Anders Thomsen
paa deres egne, deres Hustruers og deres Svigermo-
ders Vegne.

¹⁾ Mandtal til Ekstraskatten.

²⁾ Jerslev H. Tgb. 23. Marts 1648.

³⁾ Landst. Dombog A 1626, Bl. 200.

⁴⁾ Tgb. 23. Marts 1648.

⁵⁾ Tgb.

Gaarden synes herefter stadig at have haft 2 Brugere, og 1650 nævnes Poul Jensen og Enken Jytte Laursdatter som saadanne; hun var vel Enke efter Anders Thomsen Skræder. Poul Jensen er utvivlsomt ham, der i Tgb. 6. Sept. 1655 kaldes Poul Thomsen, og hvis Hustru Margrete Thomasdtr. blev overfaldet af Niels Mørk i den anden V. Hebelstrupgaard.¹⁾

Efter Præsteenken Karen Jensdatter, død 1645, opstod der nogle meget indviklede Ejerforhold vedrørende denne Gaard, idet hendes Børn med Hr. Laurids hver især fik Parter af Bondeskylden i den. Disse Børn var:

1. Laurids Lauridsen, f. 15., d. 1629, Præst i Ø. Brønderslev-Hallund, gift med Birgitte Andersdatter Kjærulf, f. 15., d. o. 1665, Datter af Selvejer Anders Andersen Kjærulf og Else Laursdatter i V. Brønderslev. Birgitte blev 1631 gift 2^o med Hr. Erik Nielsen Børglum, Præst i Ø. Brønderslev.
2. Oluf Laursen, f. 15., d. før 1632, Fæster i Stagedgaard i Serreslev, gift med Anne Andersdatter Kjærulf, Søster til hans Broders Hustru og gift 2^o med Søren Rasmussen i Stagedgaard.
3. Maren Laursdatter, f. o. 1584, d. 1662, gift 1^o med Jens Jensen Mørk og 2^o med Christen Gertsen Kobberup, begge Præster i Hellevad-Ørum.
4. Lisbet Laursdatter, f. 15., d. før 1632, gift med Anders Mortensen Kjærulf i Nejsum i Skæve Sogn.
5. Anne ? Laursdatter, f. o. 1600, d. før 1650, gift med Oluf Eriksen i Kraghedegaard i Ørum S.

1) Se Gaarden A.

6. Anne Laursdatter, f. o. 1605, d. før 1682, gift med Morten Nielsen Kjærulf i Nørre Ravnstrup i Ørum Sogn.
7. Lisbet Laursdatter, f. o. 1610, d. 1678, gift 1^o o. 1635 med Jens Nielsen i Lyngdrup i Horsens Sogn og 2^o o. 1655 med Jørgen Iversen Brørup, Præst i Aggersborg.

27. Juni 1650 skødede 3 af Oluf Laursen i Stadegaards Arvinger, nemlig Kapellanen i Vraa David Jensen v. Bergen, gift med Anne Olufsdatter; Laust Olufsen i Stade og Jens Olufsen i Østeraa i Serreslev deres Arveparter i V. Hebelstrup og Huset Hulhøj til deres Medarving, Præsten i Rubjerg Jakob Christensen Vordingborg, gift med Maren Olufsdatter. Parterne var paa henholdsvis 3 $\frac{1}{2}$, 7 og 7 Skp. Hk. Bondeskyld, og den Part af Gaarden, som Oluf Laursens Arvinger ialt havde faaet (en Broderlod), var paa 24 $\frac{1}{2}$ Skp. Hk. eller 2 Tdr., $\frac{1}{2}$ Skp. Hk., thi foruden de her nævnte Søskende var der endnu en Søster Karen Olufsdatter, gift med Mads Nielsen i V. Hebelstrup, om hvem vi senere skal høre. Denne Gaard eller Gaardspart, der fremtidigt blev drevet som ét Brug, betegner vi herefter som B 1. og den anden Del som B 2.

Ved Skiftet efter Karen Jensdatter 1645 tilfaldt der Hr. Laurids Lauridsen den Yngres (d. 1629) 3 Børn: Laurids Lauridsen, der 1654 blev Præst i Jelstrup-Lyngby, 12 Skp. Hk. Bondeskyld i V. Hebelstrup; 6 Skp. tilfaldt hans Søster Karen, der var ugift i Ø. Brønderslev Præstegaard (d. 1709), og 6 Skp. tilfaldt deres Søster Johanne, gift med Peder Andersen Randers, Præst i Ø. Brøndersl., hvis Efterkommere kaldte sig Brøndlund.

Endvidere var 12 Skp. Hk. tilfaldet Arvingerne efter Karen Jensdatters Datter Lisbet, der var gift med Anders Mortensen Kjærulf i Store Nejsum i Skæve, og som døde før 1632. Disse Arvinger var Morten Andersen Kjærulf i Nørgaard i Holstensted og Mette Andersdatter Kjærulf, gift med Oluf Eriksen i Kraghedegaard i Ørum i dennes andet Ægteskab. Heraf fik Morten Kjærulf 8 Skp. og Mette Kjærulf 4 Skp. Og endelig havde Karen Jensdatters Datter Anne Laursdatter, gift med Morten Nielsen Kjærulf i Nørre Ravnstrup arvet en Part, antagelig 12 Skp. Hk.

Karen Jensdatters øvrige 3 Døtre: Maren i Hellevad Præstegaard, Lisbet i Lyngdrup og Anne? i Kraghedegaard, der iøvrigt vist var død barnløs før Moderen, ses ikke at have arvet Parter af V. Hebelstrup, men de kan jo være blevet fyldestgjort for Arv paa anden Maade.

I Matriklen 1662 er V. Hebelstrup B 1 og 2 ansat for ialt Hk. 7-6-0-0. Herligheden af Gaarden tilhørte Erik Høg til Langholt, og Gaardens Brugere var Morten Andersen (Kjærulf) og Mads Nielsen, af hvilke Mads Nielsen brugte den Del, som vi har betegnet som B 1 og Morten Kjærulf B 2.

Det hedder om Morten, at han var »forarmet« og om Mads, at han var »øde«, men det var jo ogsaa lige efter Svenskekrigens Udsugelser.

B 1.

Vi har foran anført (Side 24), at den Del af V. Hebelstrup, som havde tilhørt Oluf Laursen i Stade, 1650 blev skødet til Præsten Jakob Christensen Vordingborg i Rubjerg med Undtagelse af en Søsterlod (som Karen Olufsdatter, gift med Mads Nielsen, ejede) og som her betegnes som B1.

Denne Karen Olufsdatter, der var født o. 1618, og som døde 1696, havde været forlovet med Selgen Christensen i Svinbjerggaard i Biersted Sogn, som 1653-1660 var Forpagter paa Bjørnkær, 1667 og 1671 Forvalter og Forpagter paa Vang i Sulsted Sogn og 1683 Forpagter af Nordkær i Biersted Sogn, hvor han døde 1694. Med ham fik Karen 1652 en Datter Karen Selgensdatter; men Selgen vilde ikke ægte Moderen og kom stedse med Udflugter. 14. Juli 1653 stævnedes Selgen til Tingsvidnes Paahør, om han vilde ægte Karen Olufsdatter, som han havde avlet Barn med, og som han for over et Aar siden havde lovet at ægte, men det kunde ikke ske saa snart. I Fastelavn 1652 havde han gentaget Løftet overfor Karens Stiffader Søren Rasmussen i Stade og Vogn Kjærulf i Knæpholt, men endnu havde han ikke opfyldt det. Paa Tinget vilde Selgen ikke svare, og o. 1667 var han gift med Maren Christensdatter Tversted, der døde før 1693, Præstedatter fra Bjergby, hvorefter han ægtede Elsebe Tøgersdatter Rosenberg af Skallerup Præstegaard.³⁾

Den forsmaaede Karen Olufsdatter giftede sig saa med Mads Nielsen, som fik V. Hebelstrup B 1, i hvilken hans Hustru ejede en lille Part, i Fæste, og her anføres hans Gaardspart 1662 som »øde«, hvilket ikke kan forstaas bogstaveligt; men han havde vel da kun en ringe Besætning paa Grund af den nylig afsluttede Krig. Hans Herkomst er mig ikke bekendt; men muligt var han fra Serreslev Sogn ligesom sin Hustru, og han havde en Broder Peder Nielsen i Hjelmsted, der døde i Sindssyge (Melankoli) 1678 efter, at han en Søndag havde væ-

¹⁾ Hjøring Tgb. 1670, Bl. 89 b.

²⁾ Kjær H. Tgb. 1693, Bl. 34 og 3. Okt. 1702.

ret i Kirke, og et Vidne sagde, at da han gik ind gennem Kirkedøren, slog han Kors for sig 3 Gange og var helt forstyrret af Ængstelse.¹⁾

Mads Nielsen var født 1629 og altsaa en Del yngre end sin Hustru, og han døde 1711. Hans Gaards Besætning angives i Skattemandtal 8. Dec. 1682 kun til 1 Hest, 1 Fole, 1 Ko, 1 Ungnød og 2 Faar. Han havde 1665 følgende Børn:²⁾

1. Niels Madsen, se nedenfor.
2. Anne Madsdatter.
3. Birgitte Madsdatter.
4. Bodil Madsdatter.
5. Else Madsdatter, f. o. 1660, begr. 9. Feb. 1731, gift 1686 i Hallund med Peder Nielsen Kjærulf (Damsgaard) af Damsgaard i Ø. Brønderslev, f. o. 1638, begr. 11. Dec. 1715, Fæster i V. Hebelstrup A, se foran.

Efter Mads Nielsen overtog Sønnen Niels Madsen Fæstet af V. Hebelstrup B 1, hvor han endnu boede 1732. Han var 1701 gift med Karen Nielsdatter, med hvem han havde Børnene Mads, død 1701, Karen, f. 1704, d. 1739 ugift, Mads, f. 1706, se nedenfor; et Barn f. 1708, d. 1710, og Niels, f. 1709.

Mads Nielsen, f. 1706, d. 1784 i Hellum, efterfulgte Faderen som Fæster og nævnes sammen med ham 1732, men ene 1734. Han var gift 1^o med blev 1761 gift 2^o i Hellum med Johanne Thomasdatter, og de anføres da begge som værende fra Hellum By, saa han maa være flyttet dertil.

Med ham var vist ogsaa de gamle Slægter borte fra denne Gaard, hvis senere Fæstere vi ikke skal følge.

¹⁾ Jerslev H. Tgb. 2. Maj 1678.

²⁾ a. St. 21. Dec. 1665.

Som nævnt (Side 24) havde Præsten i Rubjerg Jakob Christensen Vordingborg, d. o. 1652, hvis Hustru Maren Olufsdatter, f. 1618, var Medarving til V. Hebelstrup B 1, 1650 købt det meste af Bondeskylden af denne Gaard af hendes Medarvinger, og enten han eller Maren Olufsdatters senere Mænd, Rubjergpræsterne Jakob Nielsen Børglum, d. 1655, Mourids Christensen Sæby, d. o. 1658, eller Peder Christensen Olsdorf (Volstrup), d. 1704, maa have købt Resten af Bondeskylden af denne Gaard samt desuden Bondeskylden af Gaarden B 2, og da Maren Olufsdatter 1707 døde i Bistrup i Hjøring,¹⁾ tilfaldt V. Hebelstrup B 1 og 2 hendes mange Arvinger, blandt hvilke var Hyppolite Jakobsdatter Holm, Datter af Præstesønnen fra Rubjerg Jakob Mouridsen Sæby i Kajholm i Rubjerg og Abelone Christensdatter. Hyppolite Holm var gift med Herredsskriver i Børglum-Jerslev Herreder og Tolder i Hjøring Niels Poulsen Kjærulf, og han repræsenterede Maren Olufsdatters Arvinger som Husbond overfor Fæsterne i V. Hebelstrup.²⁾ Gaarden synes dog at have været pantsat til Præsten Svend Lemvig i Jetsmark, thi 1714 stævnedes han Fæsterne Niels Madsen og Jørgen Jensen for deres Landgildeafgift for Aarene 1705-13, henholdsvis ca. 90 $\frac{1}{2}$ Rdl. og 70 $\frac{1}{2}$ Rdl. og endvidere Fæsteren af Huset Vester Hulhøj for ca. 24 $\frac{1}{2}$ Rdl. Landgildeafgiften af V. Hebelstrup B 1 og B 2 var aarlig 3 Tdr. Byg af hver af Brugerne samt Smaabeder.³⁾

1717 stævnedes Niels Poulsen Kjærulf de

1) Skifte Aalborg Bispearkiv Pk. VI Nr. 31.

2) Jerslev H. Tgb. 9. Marts 1713.

3) a. St. 24. Maj 1714.

samme Brugere for Afgiften for 1714-16,¹⁾ saa Gaarden synes ikke at have været noget godt Aktiv, men desuagtet købte Kjærulf ved Skøde af 18. Juni 1718 den Part af Gaarden, som Niels Madsen paaboede²⁾ og som tilhørte Kjærulfs Hustrus Søster, Katrine Susanne Holm, gift med Borger i Kbh. Jens Henriksen Storm. Gaardsparten havde Hk. 2-0-1-2, og Prisen var 40 Rdl. pr. Td. Hk. 1721 maatte Kjærulf atter stævne Fæsterne for de gamle Restancer og nye Restancer for 1718-20.³⁾

Da Niels Kjærulf døde 1724, tilfaldt Gaarden hans Bo; den brugtes da af Jens Laurson, som imidlertid var flyttet fra den, saa den stod øde, hvorfor der toges Tingsvidne om Syn over den.⁴⁾

Niels Kjærulfs Enke Hyppolite Holm og hendes Søster Maren Holm, gift med Forpagter Peder Christensen paa Rønnovsholm, samt Studiosus Christian Henrik Kjærulf (Tolder Niels Kjærulfs Søn, senere Præst i Sindal) solgte saa 12. April 1732 V. Hebelstrup B 1 og 2 af samtlig Hk. 5-5-3-1 og V. Hulhøj af Hk. 0-6-2-1 for 200 Rdl. til Præsten i Aaby Steen Clausen Kjærulf, der 1729 var blevet Ejer af Burholt, og Gaardene laa derefter under denne Gaard til i 1830erne, da de solgtes til Selveje efter at være delt i 2 Gaarde.

B 2.

19. Sept. 1650 lovbød Studiosus Laurs Laurson i København, senere Præst i Jelstrup-Lyngby, Morten Andersen Kjærulf i Nørgaard i Holstensted og Oluf Eriksen i Kraghedegaard paa

¹⁾ a. St. 27. Maj 1717.

²⁾ a. St. 24. Feb. og 4. Aug. 1718.

³⁾ a. St. 3. og 15. Maj 1721.

⁴⁾ a. St. 24. Feb. 1724.

sin Hustru Mette Andersdatter Kjærulfs Vegne paa Jerslev Herreds Ting de Parter, som de havde arvet i V. Hebelstrup og Hulhøj, og som Poul Jensen og Enken Jytte Laursdatter havde i Brug tilligemed Anne Madsdatter i Hulhøj.

Paa Tinget fremstod da Præsten Peder Andersen Randers i Ø. Brønderslev paa sin Hustru Johanne Laursdatters Vegne og fremlagde Tilbud, at eftersom hans Hustrus Broder Laurs Laursen, nu studerende i København, havde ladet stævne hans Hustrus Moder (Birte Andersdatter Kjærulf),¹⁾ hans Hustru (Johanne Laursdatter) og hendes Søster (Karen Laursdatter) i Ø. Brønderslev Præstegaard for Lovbud af 1 Td. Bygskyld (= 12 Skp.) i den halve Gaard i Hebelstrup og i det Bol Hulhøj, som de samtlige Søskende havde arvet efter deres salig Fader (∴ Hr. Laurids Lauridsen den Yngre), formenter han, at der intet Lovbud burde udstedes, da han paa sin Hustrus Vegne — som nærmeste Slægt — bød Sølv og Penge derfor at udlægge, saa vidt den Tønde Bygskyld kunde gælde efter Frænders Vurdering. Hertil svarede Anders Mortensen Kjærulf i Store Nejsum, at hvis hans Svogre og hans Søn vilde afhænde deres Parter af Godset, var der ingen nærmere i Byrd til at købe det, end han var.

24. Okt. 1650 skødede Student Laurs Laursen og Anders Mortensen Kjærulfs Søn Morten Andersen Kjærulf i Hollensted dog deres Parter til Morten Nielsen Kjærulf i Nørre Ravnstrup,

¹⁾ Hun levede altsaa endnu 1650, og Hr. Erik Nielsen Børglum i Ø. Brønderslev, der døde 1647, kan saaledes ikke have været gift ²⁰ med Anne Jensdatter Hals, hvad A. H. Nielsen anfører i »Embeds- og Bestillingsmænd i Aalborg« S. 128 og jeg med ham som Kilde i »Personallhistorisk Tidsskr.« 9. I. 58. Hr. Erik var hendes Befuldmægtigede.

hvorimod det ikke ses, hvorledes det gik med Oluf Eriksens Hustrus 4 Skp. Bygskyld.

1652 opstod der Proces mellem Brugerne af V. Hebelstrup A (Niels Mørk og V. Hebelstrup B (Poul Jensen og Jytte Laursdatter), og Anledningen hertil var følgende:

Mellem Øster og Vester Hebelstrup løb en Bæk syd paa, og den var Skel mellem Gaardene. Mellem Niels Mørks Have (A) og Poul Jensens Have (B) var der kastet en Grøft, og Poul Jensen og Jytte Laursdatter havde ikke andet »Vandbol« til deres Gaard end Bækken, og skulde den nu opdømmes,¹⁾ kunde de ikke bestaa. Else Laursdatter i V. Brønderslev mindedes i 70 Aar, Jytte Laursdatter i V. Hebelstrup mindedes i 60 Aar, og de med flere vidnede, at i saa lang Tid havde Bækken været rette Vandbol til V. Hebelstrup, som Poul Jensen og Jytte Laursdatter nu paaboede.²⁾

Morten Nielsen Kjærulf og hans Medejere op-sagde fra Maj 1655 Jytte Laursdatter af hendes Fæste; hun var vel nu ca. 75 Aar, og hun brugte Gaardene sammen med sin Svigersøn Anders Laursen.³⁾

Hendes Efterfølger i Gaarden blev Morten Andersen Kjærulf, der tidligere havde boet i Nør-gaard i Hollensted. Han var Søn af Anders Mortensen Kjærulf i Store Nejsum og Lisbet Laursdatter (se Side 23) og var antagelig født o. 1622.⁴⁾ Medens han boede i Hollensted var han 1652 i Selskab i Søndergaard i Hollensted, hvor man drak »vild« Øl (vist rettere Videøl — Grandebødeøl). Han blev ved

¹⁾ Maaske vilde Niels Mørk lave en Vandmølle.

²⁾ Tgb. 15. Juli 1652.

³⁾ a. St. 9. Aug. 1655.

⁴⁾ C. Klitgaard: »Kjærulfske Studier« S. 23.

den Lejlighed skaaret og stukket i Ansigtet med en Kniv og »meget ilde medhandlet«¹⁾ I Matriklen 1662 siges, at han var forarmet, men yderligere har jeg intet andet fundet om ham end, at han endnu 1664 boede i V. Hebelstrup, hvor han vist efterfulgtes af en Søren Pedersen, der boede her 1672, og hvis Hustru Maren Christensdatter døde her 1680, 51 $\frac{1}{2}$ Aar gammel. 1683 boede Søren Pedersen i Gaarden sammen med en Anders Laursen, der dog ikke havde Fæste, men maaske var den Anders Laursen, der 1655 er nævnt som Jytte Laursdatters Svigersøn. 1682 døde en Søn af Søren Pedersen (Navnet ikke anført) 25 Aar gammel. I Matriklen 1688 staar V. Hebelstrup B 1 og B 2 for Hk. 5-5-3-1; og heraf var 1-2-3-2 Skylden af Herligheden og Resten 4-2-3-2 Bondeskyld. Om Gaardens Jordtilliggender se V. Hebelstrup A. Af Engtaksationen 1683 ses, at der til Søren Pedersens og Mads Nielsens Gaard kunde avles 1 Læs og 20 Knipper Hø i Engen sønden for Gaarden og 1 Læs og 20 Knipper i et Engskifte paa Kraghede.

Søren Pedersens Besætning angives i Skattemandtal 8. Dec. 1682 til kun 1 Hoppe, 1 Ko og 1 Faar; man fristes til at tvivle om Rigtigheden.

Efter Søren Pedersen fulgte vist Jens Sørensen Bødker som Fæster her, hvor han nævnes Aar 1700, da hans Hustru Anne Jensdatter døde 63 Aar gammel, og efter ham fulgte hans Søn Jørgen Jensen, f. 1687, d. 17 .., der var her 1714, og som 1718 blev gift med Maren Laursdatter, med hvem han havde Sønnen Jens Jørgensen, født 1718. Døtre af Jens Sørensen Bødker var vist ogsaa Else Jensdatter, som 1711 blev gift med

1) Tgb. 9. Dec. 1652.

Chr. Nielsen af Hollensted, og Christence, Jensdatter, gift 1697 med Niels Thomsen af Sterup, samt Ane Jensdatter, der 1700 blev gift med Jens Lauridsen af Vanderskrog i Hellum Sogn, og en Søn af Jens Sørensen var muligt Jens Jensen i V. Hebelstrup, der 1702 blev gift med Else Andersdatter af Hollensted Hede.

1719 havde en Jens Andersen og Anne Andersdatter i V. Hebelstrup en Søn Niels til Daab; men forøvrigt var Fæsterne her i det 18. Aarhundrede lidet fremragende Personer, saa de skal ikke nøjere følges. Kun skal bemærkes, at Prokurator Christen Lund af Nygaard i Serreslev 6. Juni 1726 paa Tinget stævnedes paa Gaardens Ejer, salig Niels Kjærulfs Enkes Vegne Ole Andersen, som sidst var hos sine Forældre i V. Hebelstrup, men nu var bortrømt fra det Sted, hans Stiffader Jens Lauridsen sidst beboede (1724), og som Niels Madsen nu beboede. Gaarden tilhørte iøvrigt ved Aar 1700 Præsten Hr. Peder Christensen Olsdorf (Volstrup) i Rubjerg, der ogsaa ejede A 1, og den havde saa fælles Eje med denne og kom 1732 under Burholts Gods (se A 1).

Vester Hebelstrups Historie giver et godt Billede af, hvorledes de middelalderlige store Selvejer-Bøndergaarde efter »Klemensfejden« 1534 ved Tidernes Ugunst i sidste Halvdel af 1600erne og ved den stærke Arvedeling indenfor Ejerætterne gik ud af Bondeje og blev almindelige Fæstegaarde under en Hovedgaard.

EN GANSKE ALMINDELIG LANDSBYPRÆST

(BRODER BRORSON I DRONNINGLUND)

Af Forstander F. ELLE JENSEN

Bispearkivernes Dokumenter fortæller sjældent ret meget om Præsternes Privatliv, med mindre det da er Retsakter, som omhandler vedkommendes gejstlige Værdighed. En Undtagelse fra Reglen er imidlertid de Skrivelser, Provst Broder Brorson i Dronninglund især i Aarene o. 1760—70 har sendt sin Fader, Biskoppen af samme Navn i Aalborg, thi selv om denne har betragtet dem som Embedsbreve og henlagt dem i Stiftskisten,¹⁾ er deres Indhold dog saa at sige kun af privat Karakter. Men derved kommer de ogsaa til at give et usædvanligt Kig ind i en ganske almindelig Landsbypræsts ganske almindelige Dagligliv, som det levedes dengang, og de faar derved en kulturhistorisk Værdi, som berettiger til et Øjeblik at se lidt paa nogle af dem.

De viser os Brevskriveren som et jævnt Dusingmenneske, der vistnok har passet sit Embede pligt-opfyldende — hans Fader var da ogsaa vel tilfreds ved sine Visitatser 1752, 1754, 1757 og 1761 og kalder Sønnen en aktiv Provst²⁾ — men som alligevel

¹⁾ Aalborg Bispearkiv Pk. 119 (Landsark. Viborg).

²⁾ Vends. Aarbg. VI S. 22.

var langt mindre optaget af de aandelige Tilstande paa Egnen end af det daglige Livs Foreteelser, hvorom han fortæller op ad Stolper og ned ad Vægge. Ejendommeligt for hans Stil er iøvrigt den yderst underdanige, ja næsten krybende Tone og de mange højtravende Talemaader og Superlativer, han anvender overfor sit Hjem; det tyder paa, at han været en god Søn, men ikke har haft megen Selvstændighed som saadan, ligesom man vel ogsaa derigennem faar et Fingerpeg om, at han som Prædikant har slaaet stærkt paa de følsomme Strengene. Der synes i det hele at have været et godt Sammenhold i Familien, og det ses, at hans Søskende ofte har opholdt sig i Præstegaarden. Der henlevede ligeledes hans Svigerfader sine sidste Aar, men mens Forholdet til ham ser ud til at have været upaaklageligt, har Brorson ikke brudt sig meget om sine Svogre, hvoraf især Otto,¹⁾ der en Tid lang har haft Tilhold hos ham, omtales som en ret upaalidelig Person. I hvor høj Grad Provsten iøvrigt har haft Greb paa at styre sine huslige Forhold, er ikke ganske klart; ialt Fald har han en Tid haft en betydelig Gæld at slaas med. Senere er han dog vist kommet bedre paa Fode.

Broder Brorson (1724-75) blev Student 1742, tog Embedseksamen 1744 og blev 1749 Sognepræst i Dronninglund; 1758 udnævntes han til Herredsprovst. 1749 ægtede han Anne Lindam († 1769), Datter af Farver, Borgerkaptajn Niels Lindam, Sæby og Karen Sørensdatter, og fik med hende 6 Børn. Efter hendes Død giftede han sig anden Gang med Karen Steenfeldt († 1808). De havde 1 Barn.

¹⁾ Otto Lindam f. 1720, blev 1768 Birkedommer ved Børglum Kloster Birk og døde 1777 i Vrensted som en velhavende Mand. En anden af Brorsons Svogre var Regimentsskriver Søren Lindam, Kancelliraad. Død V. Hassing 1791.

1755. Hjemkommen fra Aalborg takker Brorson underdanigst for den beviste Kærlighed, men maa samtidig melde, at Krigsraad Gleerup¹⁾ har sendt Eksekution for Skatter; ogsaa andre stoð paa Listen, men de skulde kun paamindes, saa det skyldes nok personlige Grunde. Pengene er dog blevet sendt (^{18/11}). Broder²⁾ takker for den tilsendte Billedbibel; da han deri saa et Ansigt med Straaler om, udbrød han grædende: »Nu er Hovedet faldet af Vorherre«. Selv er han ved at læse Weimanns latinske Kirkehistorie, men Sproget er saa svært, at det kniber ham, og han beder om Forklaring paa et og andet. En Uge senere er der Vogn i Aalborg efter Generalbygmester Thurahs³⁾ Gartner til Haven, og han medsender da et Brev, som Svogeren Otto Lindam engang tidligere havde med i en Sæk, der skulde fyldes med Salt; det glemte han, saa Saltet kom ovenpaa Brevet, og derfor ser det nu ud, som det gør.

1756. B. beder sin Fader om Hjælp (^{30/5}), det er galt med Pengene, og han ved ikke, hvad han skal gøre. En Kapital er bleven opsagt til Udbetaling af Md. Dytschou, og hun har afslaaet at give Henstand til næste Aars Snapsting; han ønsker nu, Biskoppen vil tale med hende. Naar Provst Rothenburgs⁴⁾ Bo er sluttet, er han vis paa ca. 300 Rdl. Et Par Steder i Sognet er smittet med Franzoser,⁵⁾ saa det næppe er værre i København. Skal man besøge disse syge, om man tilkaldes? Han mener selv at have læst, at en Præst i saa Fald kan forlange, at de bæres ud under aaben Himmel, og at han skal staa i Vinds-

1) Formodentlig Krigsraad Jens Gleerup, Bjørnekær († 1799).

2) Brorsons lille Søn.

3) Generalbygmester Laur. de Thurah ejede Børglumkloster 1750-57.

4) Niels Rothenburg, Præst i Sæby 1717-55.

5) Folkesyphilis grasserede paa Egnen, og o. 1780 ansatte Brigadér Halling Martin Georg Zachoun som Godslæge ved Dronninglund.

den. — 14 Dage senere har han holdt Mandtal i Sog-
net, og nu sender han Udkast til et Brev til Grev
Moltke i København¹⁾ om, hvis Kapellan Thura faar
Embede,¹⁾ da at befries for en ny Kapellan paa Grund
af sin talrige Familie, sin store Gæld, sin forfaldne
Præstegaard og sine daarlige Indkomster, og da han
som ung, frisk og stærk nok selv kan passe sit Em-
bede (¹⁴/₆). — Lille Broder er død af Kinkhoste og
Ormefeber, uventet, og B.s stakkels frugtsommelige
Kone er utrøstelig (¹⁵/₇); maatte han dog beholde
hende! Han selv er altereret. Han vil have sig og sit
Hus rekommanderet sin allerhuldeste Hr. Faders
Forbønner og har iøvrigt den Ære at anmelde alle
vores underdanigste Komplimenter og allerkærligste
Hilsen. — Den ²³/₈ bringer han med Hustru og Hr.
Thura sine allerinderligste Gratulationer til Biskop-
pens Hjemkomst fra »Holsten« og takker Herren
med og for dem, som har gelejdet ham saa lykkeligt
frem og tilbage. Samtidig melder han om en liden
»Broder redivivo« (en genkommen Broder), som er
ferm og flink, stor og trivelig, frisk og rask, og at
hans Moder er overalt i Huset. Han vil nu selv over-
tage Præstegaardens Avling og drive den ved Bøn-
dernes Hjælp.

1757. B. har besøgt Oberst Moldrup i Vestervig²⁾
og ønsker (¹⁴/₁₀) sin Fader, sig selv, hele Familien, ja

¹⁾ Grev A. G. Moltke, Bregentved, Frederik Vs Yndling, ejede Dron-
ninglund 1753-72. Residerende Kapellan Laur. Albertsen Thura,
der var Brorsons Medhjælper fra 1754, blev først 1759 selv-
stændig Sognepræst (Hvidbjerg-Lyngs), hvorefter Provsten alene
med Bevilling passede sit Embede til 1768.

²⁾ B. har naturligvis ikke gjort Rejsen for Moldrups Skyld (Oberstl.
J. L. Moldrup ejede Vestervig 1731-71), men for at besøge sin
Slægt i Han Herred og Thy. Hans Brødre Kr. Riise B. og Ole
Nik. B. var Præster henholdsvis i Klim (1751-61) og Hjortdal
(1757-59), mens en Fætter, Olaf B., var Præst i Hillerslev (1752-72).

hele Stiftet til Lykke med hans sunde Hjemkomst fra Visitatsrejse. Han vilde have været i Aalborg med sin Svoger, Kancelliraad Lindam, men da Otto begyndte at knurre og sige, at han var nærmest til det, men de vilde maaske lægge Raad mod ham, opgav han det. Han har nu saaet 21 Tdr. Rug, mest fra de bedste Korngaarde i Sognet, som Bønderne har leveret i Stedet for deres Renter, og udkørt 1200 Læs »Mog«. Foruden de 4 Bæster, han har, har han købt en brun Ridehoppe, 10 Aar gl., for 10 Rdl., som er betalt, hvad derimod ikke 2 nye Travaille-Heste (Arbejdsheste) er. Hans Besætning bestaar iøvrigt af 12 Køer, hvoraf 8 er betalt, men han vil tage 24 Stude paa Foder, som igen skal koste 3 Rdl. Parret. Han har i Aar selv tillagt 2 Kalve og 1 Hors.

1758 er B.s første Arbejde efter Juletravlheden at aflægge sine allerhuldeste Forældre sin allerhjerterligste Taksigelse for deres mere end faderlige Kærlighed og allerunderdanigst udbede sig den i Fremtiden. Han melder samtidig, at hans Svigerfader er tilflyttet (^{10/1}).¹⁾ Han bliver forkølet, maaske som Følge af de utallige Sognebud, for han har i dette Kirkeaar allerede været udkaldt 80 Gange; han har iøvrigt været ræd for, det var den i Sognet grasserende Sygdom. »Gud lær os at tælle vore Dage«. Han ved ikke, hvem han skal stemme paa ved det kommende Provstevalg (^{5/2}). Imidlertid bliver Svigerfaderen syg, saa de maa vaage ved ham og have en Feltskær, B. maa selv ride til Apoteket efter Mikstur. Han er derfor meget optaget, men han sender dog en Opgørelse over sin Gæld, der er paa ikke mindre end 1377 Rdl., deraf 40 til et Dødsbo og 105 til Svogeren Otto (^{25/2}). Ved Provstevalget falder Stemmerne paa ham

1) Niels Lindam døde i Dronninglund 1762.

selv, saa hans Fader den $\frac{9}{8}$ i officielle Vendinger kan meddele ham Udnævnelsen og paalægge ham straks at overtage Embedet, men om de Forretninger, som følger hermed, hører vi grumme lidt i Brevene. Sidst paa Aaret køber han 3 Skovsvin til Biskoppen for 8 Rdl. 5 Mk. 8 Sk.; det er dyrt, men intet er billigt, Svin og Flæsk heller ikke. De drives til Sundby, og B. beder ($\frac{16}{12}$), om Jens Kusk maa faa Betaling, bl. a. fordi han skal svare for Pengene overfor de Folk, der har vejet Dyrene; siden skal han gøre nøjagtigt Regnskab.

1759 skaffer han Faderen en Stud, der ikke er billigere at faa end 5 Rdl. 2 Mk., da en Mand paa Egnen har opkøbt og slagtet 100 og vedbliver dermed ($\frac{17}{10}$); nogle Svin koster 3 Rdl. 2 Mk. pr. Stk. Mere interessant er det dog at høre ($\frac{23}{12}$), at der har været Jordskælv, saa Kirken har slaaet Revner; ogsaa i Præstegaarden er der sket Skade, og man sagde, Budolfi Taarn var styrtet sammen.¹⁾ Han har en Søster paa Besøg; hun skal ikke udeblive et Kvarter over den befaledede Tid.

1760. Jordskælvet gentages i Januar, dog mindre stærkt, men det tordnede, og Husene rystede ($\frac{17}{1}$). Han faar Besøg af Oberst Poulsen, Børglumkloster,²⁾ som er meget complisent og bagefter har sendt 2 Harer; fra ham skulde han bede om en Kopi af Fortegnelsen over Børglum Kalds Indtægter. Ole Nikolaj³⁾

¹⁾ Om dette Jordskælv Natten 21.-22. Dec. 1759 se Luxdorps Dagbøger og Trap: Danmark, 4. Udg. V 491.

²⁾ Oberst Jens de Poulsen ejede Børglumkloster 1757-72. Om hans Strid med sin Sognepræst Søren Munch se Vends. Aarbøger XV S. 253 ff.

³⁾ Ole Nk. B. blev 1759 Præst i Understed. Han ægtede Kristence Bering fra Randrup, saa »mariagen« i Vrensted er ikke blevet til noget.

er i Vrensted; B. haaber, han med Guds Hjælp vil faa Velsignelse af sin marriage, om han dertil vilde bestemme sig. Han vil nok søge Flade, hvad B. anbefaler, da han har forbedret sig meget, og han ikke vil anses for troløs mod sin Broder ($\frac{6}{3}$). Selv har han været plaget af Hæmorhoider, der er løbet $\frac{1}{2}$ Pægl Blod daglig af ham, og naar Blødningen hører op, faar han Krampe i Tæer og Fingre, saa han ikke kan spise selv og er ilde faren ved Uddeling af Naderen; det skyldes vist en Aareladning ($\frac{10}{4}$). Ole Nikolaj har været her, han har opført sig pænt, stille og ædrueligt ($\frac{6}{7}$). En Skærtorsdagsprædiken af Biskoppen, som Skoleholder Jens Olesen¹⁾ har renskrevet, synes B. er saa fortrinlig, at den bør trykkes; han har aldrig læst »noget i denne vigtige Materie saa sødt, saa bevægeligt og derhos tillige saa grundigt, som denne Prædiken eller rettere dette System er« ($\frac{19}{10}$).

1761. B. er ude fra Morgen til Aften; det har været saa mørkt, at han ikke turde køre. Engang gaar han vild, skønt to Mænd følger ham, og synker i; Folkene hjemmefra var ude at lede efter ham ($\frac{11}{1}$). Jens Olesen er syg, saa han kan ikke faa sin Juleprædiken renskrevet, da han nødig vil have noget med Ole Aggerholm at gøre; faa er villige til at gøre en Tjeneste ($\frac{16}{1}$). Den $\frac{30}{4}$ er det 37 Aar siden han har haft den Ære at hilse Verden og Tiden med saa dyrebare, kærlige og ulignelige Forældre, hvis Kærlighed han i saa mange Aar, Maaneder, Uge, Dage, Timer, Minutter og Sekunder er opfostret, oplækket, opdraget og oplært ved og i saa utallige Maader har faaet Prøver paa; derfor skriver han i Dag, men ogsaa fordi det er længe siden, og Biskoppen længes vel at høre fra ham og at faa sine Penge. Han sender

¹⁾ Jens Olesen, Skoleholder i Bolle, blev 1763 Degn i Ulsted (P. M. Rørsig: Skoler og Degne i Vends. I S. 321).

50 Rdl. i Renter og Afdrag og skal betale mere, naar han kommer til Aalborg i næste Uge. Hans egne Penge indgaar langsomt, han kan dog klare sin Gæld hos Hr. Jessen i Tolstrup,¹⁾ og Købmanden har faaet sit. Det er ikke lykkedes at faa Bæster til Biskoppen, de er for dyre, og alle Vegne klager man over de forskrækkelige Priser. Men der skal være et Par unge Hopper i Præstbro, 6 og 5 Aar gamle, 9 $\frac{1}{2}$ Kvarter, vel skikkede og sorte, de kan maaske faas for 70 à 80 Rdl. Professor Horrebow i København vil have 15 Rdl., om Hans Adolf²⁾ skal tage Baccaaurgraden; B. tilbyder at lægge dem ud, da han for Tiden har Penge ($\frac{6}{6}$), og gør det, da han faar bejaende Svar. Ole Nikolaj har været her og tog trods B.s Uvilje til Hestemarked, men kom hjem i god Behold med 2 Bæster. Efter et Besøg af Biskop Wøldike fra Viborg »til gensidig Fornøjelse« beder han sin Fader lægge et godt Ord ind hos ham for sin Svoger, Wirnfeldt³⁾ i Sæby, der gerne vil være Landfoged paa Læsø, dog helst uden at nævne B.s Navn ($\frac{31}{8}$). Efter Omtale af en Rejse til Han Herred melder B. ($\frac{20}{10}$), at han efter Hjemkomst fra Aalborg er bleven syg. En Skaal Te hjalp kun lidet, han maatte gaa i Seng med stærk Feber og har haft forfærdelige og forskrækkelige Drømme, men maatte alligevel op næste Morgen til Trolovelse og Katekisation. Nu gaar det imidlertid bedre, men han burde vist laksere og aarelades, da hans Urin er meget uren, men han har ikke Tid:

¹⁾ Jens Jessen, Præst i Tolstrup 1747-71.

²⁾ Hans Adolf B., Provstens tredieældste Broder, blev Student 1755, Hører i Aalborg 1757, Kandidat 1765 og Præst i Ø. Brønderslev 1769.

³⁾ Niels Sørensen (Wirnfeldt), der var Morbroder til Brorsons Hustru, var Landfoged og Tolder paa Læsø 1719-44, men blev afskediget og døde 1762 paa sin Gaard Lerbæk. Det maa være en af hans Sønner, Talen her er om.

I Gaar, Søndag, var der Gudstjeneste med to Kirkegangskoner, Daab og 134 til Alters, desuden en Brudevielse; det hele har taget 5 Timer, og skønt han har talt saa kort og saa sagte som muligt, var han bag efter meget træt. Mandag kommer Konfirmanderne, Tirsdag er der Skriftemaal, Onsdag Altergang og Bryllup, Torsdag igen Konfirmander, Fredag skal han til (?), og Lørdag er der atter Skrifte. Bare han kunde faa Ro til at medicinere og blive aareladt, saa bliver han nok rask igen (^{2/11}). I December skal hans Søskende fra Aalborg paa Besøg, og B. vil da sende sin Kones Pels, sin Kappe og en Muffe ind til Sundby med Vognene, som køres af den paalideligste Karl med de taaligste Bæster for. Han spørger underdanigst, hvor længe de maa blive. Sin Svoger Wirnfeldt har han hjulpet til at blive Byskriver («O Gud, hvor sødt er det dog ikke at gøre godt»).

1762. B. ønsker glædelig Nytaar og klager over sine mange Forretninger. Der er megen Sygdom blandt de gamle, som ikke taaler Kulden og maa ligge til Sengs. Hans bedste Heste er løbet løbsk med Kanen, der splittedes; Kusken ligger haardt saaret (^{2/1}). Om Efteraaret dør hans Svigerfader; hans Strid var haard, men hans Endeligt sødt. Nu haaber de alle, at «min allerhuldeste Hr. Fader» vil trøste dem med sin opbyggelige Tale. B. har egentlig tænkt at fragaa Arv og Gæld af Hensyn til den urolige Familie, men paa Højesteretsprokurator Bruuns Raad vil han nu se Tiden an (^{18/11}).

1763. En Omløber er død, B. og Amtsforvalter Rosen¹⁾ vil betale Begravelsen. Men maa der kastes

1) Chr. Fred. Rosen var 1754-1771? Godsforvalter ved Dronninglund, købte 1771 Eskjær, d. 1777, fik 1761 Udnævnelse til succederende Amtsforvalter over Dronningborg, Silkeborg og Mariager Klosters Amter, men blev 1769 afskediget efter Ansøgning paa Grund af Svaghed.

Jord paa, da Manden aldrig gik til Alters hos os og paa Dødslejet raabte: »Ave Maria, Jesus Maria« og andet, man ikke forstod, saa han var vel Katolik? Kisten staar i Vaabenhuset. Til sin Søsters Bryllup har han bestilt Gedder og Aborrer og haaber at kunne skaffe et Dyr ($1\frac{1}{3}$). Et Bryllup tredie Pinsedag blev i Stedet til Brudens Barsel; nu skal hun vies paa Sengen, men Gæsterne maa ofre i Kirken som sædvanlig. Hans Adolf har forbedret sig, studerer flittigt og opfører sig udmærket (Quantum mutatur ab illo).¹⁾ Musik og Taler paa Akademiet over Grev Holstein²⁾ er blevet tilsendt, men der skal nok ogsaa eksistere et Skandskrift om ham: Han melder sig hos St. Peter, der spørger — som Greven plejede: »Hvem er I? Hvad søger I? Hvad Attester har I?« og derpaa: »Det skal blive Hs. Majestæt forestillet«, hvorpaa Greven maa søge Logement hos de fordømte. Lille Broder har faaet Bylder og er med sin Skrigen og Skraalen ved at jage alle paa Gaden. Løjtnant Amstrup er paa Besøg; alle Ingstrups³⁾ Folk er løbet fra ham undtagen hans Husholderske og hans Ladefoged ($20\frac{1}{5}$). B. har med megen Munterhed, ogsaa paa Grund af den Andagt og Vækkelse, der fulgte, holdt Taksigelsesfest⁴⁾ for stopfuld Kirke; Grevskabets Domestikker fra Vraa var til Stede. Han overvejer at lade sin Prædiken trykke sammen med Jubelprædi-

1) Hvilken Forandring fra før.

2) Grev J. L. Holstein, en af den moderate Pietismes ledende Mænd, havde blandt andre høje Poster ogsaa Stillingen som Universitetets Patron.

3) Antagelig Bagge Ingstrup, der var Forpagter paa Dronninglund.

4) Taksigelsesfest beordret til $28\frac{1}{6}$ 1763 for den preussiske Syvaarskrigs Afslutning, og fordi Gud havde forskaanet Rigerne fra at inddrages i den.

kenerne 1749 og 1760;¹⁾ den varede to fulde Timer, men bagefter var han saa vaad, at Kraven var som en Klud og maa vaskes (¹/₇). Soldater og Bønder har været i Slagsmaal; B. har fordømt det i Kirken og haaber, det bliver straffet, hvad ogsaa sker: Amtsforvalteren lader Soldaterne ride Træhest, og Underofficererne er bleven fugtlet i Mandskabets og Menighedens Paasyn. Afsyngelsen af en liderlig Sang er bleven takseret til 5 Rdl. til de fattige og 5 til Angiveren. At Kaptajn Lindam og Frue fra Sæby lægger sig ind i Præstegaarden i 14 Dage og ikke har Hastværk med at rejse, er ikke B. til Maade; oven i Købet laaner de i den travle Tid Heste til en 3 Dages Tur til Aalborg; de er kun til Besvær og Bekostning, saa han glæder sig til at slippe af med dem for alle de mange, mange Uordeners Skyld, de giver Anledning til (¹¹/₇). I Sognet er der 15 Invalider, som ikke kan komme i Kirke; dem har han besøgt; i Kirken har han under Menighedens Graad og Andagt opfordret til Indsamling til de hungerlidende ved Østersøen (¹⁷/₇). B. tager den ¹⁶/₈ med Vemodighed og Sinds Rørelse Afsked med sin inderligt elskede Jens Olesen, hvem han med største Frimodighed og Hjertens Glæde kan gelejde til sin allerhuldeste Hr. Fader med det Vidnesbyrd, at han i og udenfor sit Embede har været uforlignelig, saa han har været Børnene til Velsignelse og inderlig Glæde. Men dette ved jo Biskoppen i Forvejen; Anbefalingen skrives kun, da Jens Olesen ellers synes, han kommer tomhændet. Om Tilstanden i Herredet siger B. (¹³/₁₂), at den er tilfredsstillende, og der er ingen grove Forseelser, som ikke kan sones ved Kirketugt. Dog har Skoleholder

¹⁾ Til Minde om henholdsvis det oldenborgske Kongehus' Komme til Landet og Enevældens Indførelse.

Jens Govertsen¹⁾ i Hjallerup ikke forbedret sig, og Andreas Ingstrup,²⁾ som i to Aar ikke har været i Kirke og lever forargeligt med sin Husholderske, er til største Skandale i Vendsyssel. Hvad er her at gøre?

1765. B. har købt 2 gode Føl for 9 Rdl. 4 Mk; saa lidt gælder Bæsterne nu. Studene er ejheller i nogen Pris, saa der er større Jammer og Veklage over de slette Tider hos Bønderne, end han nogen Sinde før har hørt (^{4/11}).

1766. I Anledning af Biskoppens Fødselsdag giver B. og hans Hustru sig den Frihed at gratulere »vor allerelskeligste og hjertefromme Hr. Fader«. »Bliv ved at elske os, allerhuldeste Hr. Fader, bliv ved at bede for os, saa bliver Gud, der hører hans Bønner, ved at velsigne os« (^{12/9}).

1769. B. melder sin Hustrus Død; hun blev berettet af Hr. Fogtman i Ørum (^{30/4}).³⁾ Børnene skal have Sørgetøj i Aalborg, da det vil falde tungt at have Skræder i Huset nu. Han har bestilt 2 Bog Papir med sorte Rande og gjort Anstalter til en Ansøgning om at sidde i uskiftet Bo. Han beder, Dødsfaldet maa blive meldt forskellige Steder i Aalborg, og om man vil bestille Lys til Kirken og en Plade til Kisten. Selv trænger han til Selskab og Raadførelse. »Begge Dele giver Herren mig for Jesu Skyld«.

Brorson er kommen i Strid med Amtsforvalter Rosen, der har forbudt Bønderne at pløje og gøde for ham, men saa slipper han for at lave Tiendeakkord med dem, og det vil i Virkeligheden gavne ham 150 Rdl. (^{29/11}).

¹⁾ Rørsig: Skoler og Degne I S. 335 f.

²⁾ Eneste Søn af Forpagter Bagge Ingstrup, var Student og en Tid Forpagter paa Rønnohsholm, men flyttede o. 1775 til Kbh. hvor han døde 1798. Var Fallent.

³⁾ Res. Kap. Edv. Fogtman, Hellevad-Ørum 1759-68.

1771. En Karl sendes til Aalborg for at hente Laurbær til Præservation mod Kvægsygen, som nærmer sig stærkt, den er allerede i Faurholt, Horsens og Gandrup og nær Ny Kro. Han kan samtidig berette Bispen, hvordan det er gaaet med Svinehandelen og faa nærmere Ordre. B. og hans Avlskarl har været i Skoven for at udtage Svin, men Priserne var saa høje, at det intet blev til. Han beder om at faa sin Faders Barberkniv tilsendt, saa skal den snart komme tilbage i god Stand (¹⁶/₁₁).

LÆGEVÆSENET I VENDSYSSEL

MED TILLÆG BARTSKÆRERE I SÆBY

Af C. KLITGAARD

For Understøttelse til mine Arkivstudier bringer jeg Direktionen for Carlsbergfondet min Tak.

Før 1773 var der ingen offentligt ansatte Læger i Vendsyssel, ligesom her heller ikke før 1794 var Apoteker, naar man ser bort fra et Par Forsøg, der blev gjort paa at oprette Apoteker i Sæby, hvor en Tysker Jürg en Heuffelder, der 1611 var blevet Apoteker i Aalborg, men 1622 blev fordrevet derfra, fordi en anden fik Privilegium, nedsatte sig, men efter Byens Forarmelse i Kejserkrigen maatte opgive Virksomheden 1632 og drage bort efterladende Hustru Wibeke Brumkost og 2 Sønner i Sæby, af hvilke den ene, Jürg en, maaske drev Apotekernæring i Sæby indtil 1638, medens den anden, Maximilianus, først var Købmand i Sæby og 1651 Toldvisitør i Skagen. 29. Dec. 1705 fik en Niels Jensen Krag Privilegium paa at drive Apotek i Sæby; men allerede 1709 maatte han give op af Mangel paa Næring,¹⁾ og saa var der intet

¹⁾ Om disse Apoteker se min Afhandling i »Jyske Samlinger« 5, III, 125 ff.

Apotek i Sæby før 1815, paa hvilket Tidspunkt der var kommet Apotek 1794 i Hjøring og ligeledes 1810 i Fladstrand. Skagen fik først Apotek 1904, Nørresundby 1845, Saltum 1857, Hallund 1874, Dronninglund og Brovst 1876, Brønderslev 1883, Løkken 1884, Sindal 1892, Hals 1903, Flauenskjold 1903, atter nedlagt 1914, da der var oprettet Apotek i Øster Vraa 1913, Vraa 1907, og endelig maa nævnes, at der 1824 oprettedes Apotek i Kjettrup i Tisted Amt, hvilket ca. 1896 flyttedes til Fjerritslev og betjener en Del af Øster Hanherred.

Efter dette lille Sidespring til Apotekerne, vender vi atter tilbage til Lægerne, det vil sige til Kirurgerne (Bartskærere, Barberere og Feltskærere), thi Medicinere fandtes ikke i Landdistrikterne, men kun i Aalborg — for det nordlige Jyllands Vedkommende — men selv om det 1619 blev forbudt andre end Medicinere at ordinere indvortes Medicin, blev dette Forbud dog næppe overholdt af Kirurgerne lige saa lidt som af de mange »kloge« Mænd og Kvinder, der praktiserede i de forskellige Egne.

I Tiden fra 1630 forekommer i Tingbøgerne følgende Bartskærere nævnt i de vendsysselske Landdistrikter: 13. Febr. 1640 lod »Doktor« Christoffer Christensen ved Jerslev Herreds Ting kundgøre adskilligt om sin Virksomhed. Chr. Mortensen i Jerslev vidnede, at formedelst Guds Hjælp og Doktor Christoffer Christensens Forfarenhed i Lægekunsten har han forvundet en indvortes Sygdom, som ham en lang Tid havde paahængt. Maren Christensdatter i Klæstrup vidnede, at hun havde et lille Dregebarn, 1½ Aar gammel, som Doktor Christoffer med Guds Hjælp og sin Lægedomskunst hjalp for den faldende Syge (∴ Epilepsi), og dernæst

lod Dr. Christoffer læse følgende »Reklame«: »Her er kommen en forfaren Mand udi Lægedomskunsten, som kan hjælpe for adskillige Skader og Bræk, som han, Gud til Ære og Sandfærdigheds Bestyrkelse, bevist haver at fremdrage, de Fattige for Guds og en kristen Kærligheds Skyld enhver for en billig Betaling, og haver han formedelst Guds Hjælp og sin Kunst disse Frugter her udi Herredet udrettet: En liden Dreng, Søren Andersen, 2½ Aar gammel, og en Kvinde Maren Jensdatter i Jerslev Sogn er formedelst Guds Hjælp og hans velforfarne Kunst for den faldende Sot befriet; desligeste en Mand Christen Mortensen paa Haven befriet for den slemme Sygdom Svindsot og aldeles ind- og udvortes fordrevet; nok en Pige Ane, nu i Underaare i Serreslev, var døv«.

Dr. Christoffer var næppe bosiddende i Jerslev, men var vist en af de saakaldte Landefarere, som rejste Landet rundt som Tandudtrækkere, Broksnidere, Stærstikkere o. s. v., og som ofte ogsaa optraadte som Markedsgøglere.

I Stenum boede 1634 en Jens Bartskær, der var kommet her til Sognet o. 1603. En Nat i Slutningen af 1634 blev han overfaldet paa Alfarvej og ynkeligt mishandlet. Synsmændene afhjemlede 18. Dec. paa Tinget, at han havde 20 Saar med mange Blaser og blaa Slag paa Ben og Krop, 3 Ribben var brækket, og et Ribben var gaaet gennem et Hul i —? 1. Søndag i Advent havde Præsten gjort Bøn af Prædikestolen i Stenum Kirke om, at Gud vilde aabnbare Gerningsmændene, og hvad enten det var Mand eller Kvinde, thi Jens havde berettet, at Personerne, der overfaldt ham, var i Kvindeklæder. Jens Bartskær skyldte Peder Nielsen i Stenum for, at det var ham, der havde begaaet Overfaldet, ved hvilket han

mistede 9 Daler i Penge og 2 Sølvtepinge (?) saa gode som 3 Mark. Peder Nielsen nægtede at kende noget til Overfaldet, og Herredsfogden vilde ikke dømme ham for Røveriet, hvorimod han angaaende Overfaldet dømte ham til at bøde efter Loven eller fri sig med Nævninger, og 14 Dage senere stod Peder paa Tinget og tilbød Jens Bartskeer sin »Lov og Værn« (3: Mededsmænd). Derefter høres intet videre om Sagen.¹⁾ 1640 lod Ridefogden til Børglum Kloster Christen Jensen, Jens Bartskeer hente for at forbinde en Forbryder Peder Kræmer fra Sterup, der for aflagt falsk Ed skulde miste 2 Fingre.²⁾

Jens Bartskeer døde 1649 og efterlod sig Enke Karen Svendsdatter og en Datter, der var gift med Christen Snedker i Stenum.

1646 nævnes i Aalborg Skifter en Hans Madsen Badsker i Ø. Brønderslev, der skyldte en Del Penge til Købmand Niels Andersens Bo i Aalborg; 1647 nævnes i Børglum H. Tingbog Helias Jørgensen, »Balber und Feltskeer« i Nørre Vraa, 1648 boede Bartskeer Søren Lauridsen i Tolstrup i Uggerby Sogn, og 1670 og 1684 boede Bartskeer Jens Ibsen i Mosbjerg Sogn.

Omkring Aar 1700 var der en Gaardmand Peder Thomsen i Lørsted i Haverslev Sogn, som synes at have haft en ret betydelig Praksis, men han brugte tillige forskellige mystiske Kunster til sine Kure paa Folk og Fæ.³⁾ Hans Virkefeldt strakte sig ogsaa til Himmerland.

Enkelte Præster gav sig ogsaa af med Lægevirksomhed; dette var saaledes Tilfældet med Jakob Ottesen, der 1661-1709 var Præst i Ingstrup,

¹⁾ Jerslev H. Tgb. 13. Feb. og senere 1635.

²⁾ a. St. 25. Juni 1640.

³⁾ C. Klitgaard: Nibe Bys Historie S. 336.

og som muligt havde studeret Medicin, inden han blev Teolog. 1689 siges om Maren Mortensdatter Kjørulf fra Nørre Ravnstrup, at hun døde hos Kapellan Thor Pedersens Enke i Ingstrup »under Hr. Jakobs Kur«, og 1696 blev Hr. Jakob lægekyndigt Medlem af den Provsteret, der skulde undersøge den sørgeligt berømte Besættelsessag i Tisted.¹⁾ Om Præsten Palle Madsen Tversted i Aggersborg 1678-1703 er ogsaa oplyst, at han gav sig af med at kurere Syge, bl. a. for Forgørelse,²⁾ skønt det 1693 blev ham forbudt.

I Skagen nævnes 1667 og 1668 en Bartskeerer Jørgen Lauridsen, der endnu var her 1671, og som muligt er identisk med Raadmanden af samme Navn,³⁾ men Stedet var sikkert da for ringe til at kunne brødføde sin Mand som Bartskeer, og vi træffer derfor ingen Læge her før Præsten Søren Lodberg, der var her 1753-77, og som havde gode Lægekundskaber.⁴⁾ Han efterfulgtes som Læge af Tolderen Olafur Olavius 1779-87, der havde studeret Medicin, men efter ham var der ingen Læge før 1812, da det nyoprettede Distriktskirurgikat besattes med Underkirurg i Hæren Chr. Ferdinand Simonsen; men allerede 1813 blev han Distriktskirurg i Hjøring, da han ikke kunde ernære sig i Skagen, og saa var denne By atter uden Læge til 1815, da Heinrich Günther Meyer, der var uexamineret Overskibskirurg, kom hertil og blev i Embedet til 1847.

1762 oprettedes i Aalborg et Landfysikat, under

¹⁾ Jens Bircherods Dagbøger ved C. Molbech, S. 319.

²⁾ a. St. 306.

³⁾ C. Klitgaard: Skagen Bys Historie S. 427 og 480.

⁴⁾ 1773 blev det bestemt, at der skulde ansættes en Stadskirurg i Skagen, men 1774 bestemtes Stedet til Sæby.

hvilket hele Vendsyssel blev lagt, men allerede 1718 var der blevet ansat en Garnisonsfeltskærer ved Fæstningen i Fladstrand (Frederikshavn), og han drev utvivlsomt ogsaa privat Praksis. Vistnok o. 1730 blev hans Bopæl flyttet til Sæby,¹⁾ da han skulde betjene Garnisonerne baade i Fladstrand og Hals, og 1774 blev Embedet omdannet til et Provincialkirurgikat, der dog paa Grund af Krigsforholdene 1812 flyttedes tilbage til Fladstrand, og først 1833 flyttedes det tilbage til Sæby, hvor det 1838 omdannedes til et Distriktslægeembede. Frederikshavn fik 1837 en Garnisonskirurg og 1838 en Distriktslæge, medens Læsø fik Distriktskirurg 1800, Distriktslæge 1843.

I Hjørring var der fra Middelalderen af Bartskærere, om hvilke der er berettet i min »Hjørring Bys Historie« (1925) S. 354 ff; de var jo ikke Embedslæger, selv om enkelte af dem var Feltskærere ved de militære Afdelinger i Vendsyssel, men 1773 ansattes i Hjørring en Stadskirurg, der maatte sælge de mest fornødne Lægemidler, som han skulde aftage fra Apoteket i Aalborg, og 1778 blev Embedet omdannet til et Distriktskirurgikat. Løkken fik praktiserende Læge fra 1856. Den sydlige Del af Vendsyssel, Kjær og Hvetbo Herreder, kom 1787 under et da oprettet Distriktskirurgikat i Aalborg, men 1819 blev Hvetbo Herred lagt ind under Distriktskirurgikatet i Hjørring, og 1829 blev det underlagt et nyoprettet Distriktskirurgikat i Kjettrup ved Fjerritslev. Dette Forhold bestod saa til 1846, da der oprettedes et Distriktslægeembede i N. Saltum, og 1868 kom der praktiserende Læge til Brovst. 1845 kom der praktiserende Læge til Dronninglund,

¹⁾ Hans Hustru blev begravet i Sæby 24. Marts 1732, 24 Aar gl. I Kirkebogen anføres ikke hendes Navn.

og 1865 oprettedes et Distriktslægeembede i Hal-
lund, under hvilket henlagdes de sydlige Dele af
Dronninglund og Børglum Herreder. Kjær Herred
laa indtil 1844 under Distriktskirurgikatet i Aalborg,
men nævnte Aar oprettedes et Distriktslægeembede
i Nørresundby, til hvilket Kjær Herred da hen-
lagdes. I denne By havde der dog fra 1818 med Af-
brydelse boet Læger (Kirurger), og en Kvaksalver
Christoffer Poul Neumeyer, der havde staaet i Lære
hos en Barber, og som drev Krohold i Nørresundby
o. 1720, synes endog at have haft en ret betydelig
Praksis og tog Syge i Kur. Han flyttede efter 1726
til Jerslev, hvor han vel ogsaa praktiserede som
Læge, og hvor han døde 1729.¹⁾ Til Hals kom der
praktiserende Læge 1859. I Mosbjerg Sogn boede
fra 1790 til sin Død 1831 Degnen Niels Calmer
(født ca. 1748), der blev en meget berømt Saarlæge,
Benbrudslæge og Operatør, hvis Ry gik over det
ganske Land, og som ogsaa nød stor social Anseelse.
Han fik 1809 kongelig Bevilling til at praktisere som
Læge.²⁾ Calmers Praksis fortsattes af Gaardejer Niels
Thomsen i Starbæk i Aasted Sogn, der havde
været hans Medhjælper, da Calmer blev gammel,
men Thomsens Ansøgning af 1844 om Bevilling til
at praktisere, blev ikke bevilget. Han døde 1860 i
Vejrbakken i Aasted, og hans Praksis fortsattes af
hans Søn Thomas Nielsen i Vejrbakken, død
1890.³⁾ Ogsaa en Pige Kirsten Læk, der havde
tjent hos Degnen Niels Calmer, og som blev gift til
Vestergaard i Lendum, havde en betydelig Praksis

¹⁾ Chr. Petresch Christensen: Nørresundbys Historie, S. 335 f.

²⁾ Om ham og hans Kure se P. M. Rørsigs Afhandling i Vendsys-
selske Aarbøger 1923 S. 118 ff.

³⁾ Se Vendsyselske Aarbøger 1929 S. 313.

og Erfaring i at behandle Benbrud og Saar.¹⁾ Paa Læsø var der, før her Aar 1800 kom Kirurg til Øen, en anset Kvaksalver Mads Madsen Tveden o. 1750-1841, der kurerede for Benbrud og Forfrysninger og endda anvendtes af Øvrigheden.²⁾

I Vrensted praktiserede Birgitte Thomasdatter, gift med Anders Christensen, gennem en Aarrække og gav sig af med baade indvendige og udvendige Sygdomme, især dog Benbrud og aabne Saar. Hendes Datter Maren Andersdatter var Jordemoder i Ørsø i Dronninglund Sogn og var gift med Poul Dahl, og hun havde lært Lægekunst saa godt af sin Moder, at hun efter at være eksamineret af Stiftsfysikus Koefoed i Aalborg og Distriktskirurg With i Lemvig 1818 fik kgl. Bevilling til at praktisere, men hun maatte dog ikke behandle nogen, uden at den Syge først var besigtiget af en Læge, hvad hun selvfølgelig ikke overholdt.³⁾

I Bækken i Tranum Sogn praktiserede ved Aar 1800 Smed Søren Jakobsen, f. 1769, d. 1845, hvis Fader Jakob Christensen ogsaa havde virket der som Benbruds- og Saarlæge. 1835 søgte Søren Jakobsen om Tilladelse til at læge Saar, men Ansøgningen blev afslaaet. Han fortsatte dog utvivlsomt sin Virksomhed til sin Død, og derefter fortsattes den af hans Søn Smed Jens Sørensen, der ligeledes uden Held 1845 søgte om Tilladelse til at heldbrede Benbrud, Lemmer der var af Led, knuste eller beskadiget, men skønt en Del Sogneforstandere og Præster anbefalede, at Bevillingen gaves, blev den dog afslaaet. Han døde ca. 1869, og dette Aar søgte hans Datter Christiane Jensen om

¹⁾ a. St. 317.

²⁾ a. St. 19.

³⁾ K. Carøe i Jydske Samlinger 4, III, 453 f.

Bevilling til i Ø. Hanherred at kurere for Benskade, men ogsaa denne Tilladelse blev nægtet. »Christiane i Bækken« fortsatte dog sin Virksomhed og blev ligesom Faderen og Farfaderen idømt Bøder for Kvaksalveri. Christiane Jensens Praksis er fortsat af hendes Sønnesøn Christen Jensen (Mand) i Bratbjerg i Tranum Sogn, født 1876, der oftere er dømt for Kvaksalveri og flere Gange forgæves har søgt om Bevilling til at praktisere. Han nyder blandt Egnens Befolkning stor Anseelse som Saar- og Benbrudslæge og har givet Konsultationer flere Steder i Vendsyssel. Da han for nogle Aar siden havde afsonet en Bøde for Kvaksalveri, blev han paa Fjerritslev Gæstgivergaard hyldet af en talrig Menneskemængde fra alle Samfundsklasser.

I Slutningen af 1700erne og de første Tiaar af 1800erne grasserede den saakaldte Folkesyphilis mange Steder i Jylland og blandt andet i Vendsyssel.¹⁾ Den befordredes ved manglende Renlighed med Hensyn til Spiseredskaber, Senge o. s. v., og angreb ofte alle i en Husstand. Distriktskirurg van Deurs i Aalborg mente ogsaa, at Skræderpigerne, der gik fra Hjem til Hjem, bidrog meget til Sygdommens Udbredelse. Et af de Sogne heroppe, hvor den holdt sig længst var vist Saltum. Som Følge af dens Udbredelse blev der 1822 af Amtet oprettet et Sygehus i Hjøring i et toetages Pakhus i Nørregade, hvor det var til 1832, da det afløstes af et nyt Sygehus med 22 Senge (nu Rektorbolig paa Hjørnet af Skolegade og Skolegyde), som bestod til 1890, da det nye Amtssygehus udenfor Byen opførtes. I de første 5 Aar af Sygehusets Bestaaen var her aarlig indlagt ca. 100 Syphilispatienter. Allerede før det Offentlige

¹⁾ Om denne særlige Form for Syphilis se Edv. Ehlers: Folkesyphilis i Danmark.

tog Initiativ til Sygdommens Bekæmpelse, havde den af Folketraditionen saa ilde omtalte Brigadér W. Halling til Dronninglund ca. 1780 ansat den tyskfødte Kirurg Martin Georg Zachoun som Godslægge for at bekæmpe Folkesyphilisen, og han ses ogsaa at have praktiseret paa Brønderslevengen. Han døde i Dronninglund 1806, og hans Hustru Maren Jakobsdatter Høyer fra Skagen, der 1778 var blevet Enke efter Byskriver Hans Jensen Læsøe i Hjøring, og hvem han ægtede 1780, døde 1813 i Dronninglund, hvor hun var Jordemoder.

Vi ældre, der kan huske Forholdene heroppe før 1880, vil mindes de vanskelige Forhold, der frembød sig, naar man skulde have Lægehjælp paa Landet. Afstandene mellem Lægerne var ret store, og man havde jo da hverken Telefoner eller Biler. Ialt var der vist 1880 ca. 15 Læger i Vendsyssel, deraf 1 i Nørresundby og 1 i Hals, altsaa uden for Hjøring Amt; Tid efter anden havde der været gjort Forsøg paa at skabe privat Praksis forskellige Steder paa Landet, saaledes i Blokhus 1843-47, ved Baggesvogn 1844-48, i Jerslev 1871, og i Saltum var der 1870-77 foruden Distriktslægen en praktiserende Læge (Carl Buhl), som tillige drev Mølleri. 1876 kom der Læge til Brønderslev, men hverken han eller en Efterfølger kunde skabe sig Eksistens her, og først fra 1882 har der stadigt været praktiserende Læge her. Til Sindal kom der vist ogsaa Læge først i 1880erne.

Før vi 1887-88 fik Telefoner var det almindeligt, at Lægerne f. Eks. hver 14. Dag holdt Konsultationer bestemte Steder i Distriktet, og visse Steder var det ogsaa Brug, at der hejsedes en Ballon paa en Flagstang, naar Lægen var i Sognet (Aabybro).

1880erne var jo en Grødetid for Landbefolkningen,

en Periode, da Landbostanden baade paa Aandslivets og Erhvervslivets Omraade hævedes til Selbevidsthed og Selvvurdering — vel for en stor Del fremkaldt af den politiske Kamp. Et Udslag af den nye Trang til Oplysning og Fremdrift var sikkert ogsaa den stigende Interesse for Lægehjælp og Krav om lettere Adgang til den, hvilket Krav underbyggedes af de ondartede Diphteritisepidemier, der da bortrev en Mængde Børn. Det var for en stor Del denne Sygdom, der bevirkede, at der i Løbet af ganske faa Aar oprettedes en Mængde Amtssygehuse, saaledes fornyedes Amtssygehuset i Hjøring 1890, og der oprettedes Sygehuse i Brovst 1892, i N. Saltum, Sæby og Frederikshavn 1893, Brønderslev og Dronninglund 1894. Men det maa ogsaa erindres, at vi 1892 fik Loven om Statsstøtte til Sygekasser, hvorigennem disse og dermed Lægebehovet voksede saa stærkt i de følgende Aar.

1892 havde Hjøring Amt ca. 110.000 Indbyggere, der var Klientel for ca. 20 Læger, altsaa 1 Læge pr. 5.500 Indbyggere, og Distriktslæge Ringberg i Hallund udregnede 1892 Lægernes Indtægt til 70 Øre pr. Indbygger, altsaa 3850 Kr. pr. Læge. Han var misfornøjet med de mange nye Læger, der nu med Støtte i Sygekasseloven nedsatte sig rundt om i Landsdelen, og han udtalte, at Lægehjælp til en vis Grad var en Luksus, thi Landbefolkningen hentede da sjældent Læge til Folk, naar man mente, at de alligevel skulde dø og fyldestgøre Naturens Krav, og Narkose under Fødsel var næsten ukendt paa Landet.¹⁾

I disse Betragtninger havde Dr. Ringberg utvivlsomt Ret; Landbefolkningen var endnu paa hin Tid

¹⁾ Hjøring Amts Lægekredsforenings Forhandlingsprotokol

tilbageholden med at søge Læge, men som »Lejlighed giver Tyve«, gav ogsaa den nu kommende lettere Adgang til Lægehjælp, Sygehuse og Sygekassehjælp en stærkt forøget Benyttelse af Læger.

1933 var Amtets Folketal forøget til ca. 150.000 og Lægernes Antal til ca. 60, altsaa 1 Læge pr. ca. 2500 Indbyggere, og 1946 er Indbyggerantallet ca. 165.000 og Lægeantallet ca. 90, det vil sige 1 Læge pr. ca. 1835 Indbyggere. En tilsvarende Bevægelse har utvivlsomt ikke fundet Sted med Hensyn til Lægernes gennemsnitlige Indtægter, men til Belysning heraf savner jeg Materiale.

BARTSKÆRERE I SÆBY.

I Sæby var der i ældre Tid — før der kom Embedslæger — en Række Bartskeerere, og af saadanne kendes:

1. Jens Badskeer, der mødte ved Borgerskabets Mønstring 1583 med Langbøsse og Degen.¹⁾
2. Mester Nichel Andersen, der var Tysker og døde Kristi Himmelfarts Aften 1593 og blev begravet i Kirken sammen med sin 7-aarige Datter Marichen.²⁾
3. Mester Hans Jensen, maaske Søn af Nr. 1, mødte ved Mønstringen 1583 med Langbøsse og Degen,³⁾ synes at have været en ret bemidlet Mand, der 1611 havde en Karl og to Piger, som 11. Dec. 1611 og 29. Jan. 1612 vidnede, at han en Nat var blevet udæsket af Borger Chr. Madsen, der kaldte

¹⁾ Danske Kancellis Mønstringer af Borgerskaber 1583 (Rigsark.)

²⁾ »Vends. Folk og Land« III, 49.

³⁾ Mønstring af Borgerskabet 1583.

ham en Skælm og havde raabt »Jørgen Hanrey« udenfor hans Dør. Sagen kom for Landstinget 23. Maj og 4. Juli 1612, hvor Chr. Madsen nægtede at have fremsat disse Udtalelser mod Hans Badskær, der nu var udskrevet af Sæby til Kongens Tjeneste i Kalmarkrigen.¹⁾ 1621 var Hans Jensen Bartskeer Raadmand i Sæby, da hans Hustru var indviklet i Proces, se nedenfor; 1626/27 betalte han Bøde paa 50 Rdl. fordi han havde beskyldt den senere Raadmand Johan Markvorsen i Sæby for at have raderet i et Købebrev »som ingen ærlig Mand.«²⁾ 1633 forbandt han en Mand med et brækket Ben,³⁾ og samme Aar udlejede han en Baad til Fiskeriet i Øresund,⁴⁾ medens han selv det foregaaende Aar var sejlet fra Sæby til København.⁵⁾ 1638 stævnedes han af Borger Peder Sørensen Skjødts Hustru Kirsten Christensdatter. Noget efter, at Fjenderne 1629 var draget af Landet, havde to Vidner været med ham i Rektor Anders Olufsens Hus i Sæby og havde forligt ham med salig Hr. Jens Jørgensen,⁶⁾ som havde sit Tilhold i Sæby og døde der, og Hans Bartskeer havde da lovet, at han skulde skaffe Hr. Jens det Gods igen, som han havde pantsat til Mester Hans.⁷⁾ 30. Maj 1638 stævnedes han af den senere Raadmand Johan Markvorsen for Syn over Lukkerne mellem deres Ejendomme, hvilke Mester Hans skulde vedligeholde. Dette er sidste Gang, jeg har truffet

¹⁾ Viborg Landst. Dombg. A. 1612, Bl. 132 og 179.

²⁾ Sejlstrup Lens Sagefald.

³⁾ Sæby Raadstueprot. 6. Marts 1633.

⁴⁾ a. St.

⁵⁾ a. St. 11. Dec. 1633.

⁶⁾ Tidligere Præst i Ingstrup, der efter at være blevet afsat boede i Sæby og døde der 1637.

⁷⁾ Sæby Tingbog 28. Marts 1638.

⁸⁾ a. St. Bl. 107.

ham nævnt, og da han allerede 1583 deltog i Mønstringen af Borgerskabet, maa han 1638 have været en gammel Mand.

Han var gift med Margrete Madsdatter, der 18. Juli 1621 blev voldsvoret ved Sæby Byting, fordi Borgmester Søren Mikkelsen Riber beskyldte hende for, at hun den 18. Juni s. A. havde sønderrevet en Landstingsstævning, som Bysvenden Anders Bodelsen og Borgmesterens Søn Thomas Sørensen Riber havde bragt hende i hendes Mands Fraværelse. Hun nægtede at have revet den i Stykker, men hun havde forlangt at se, om det var Landsdommerens Segl, der var under den, og hun vidste ikke, om de to Mænd selv havde faaet Stævningen i Stykker, men hun »var en rolig Kvinde samme Tid i sit Hus«. Retsforfølgningen mod hende i Sæby var ogsaa sket forhastet, og Hans Bartskeer krævede derfor Sandemandstovet af 18. Juli kendt ugyldigt, og da Sagen kom for Landstinget, fulgte dette hans Paastand.¹⁾ Margrete Badskeer havde 1642 Stolestade i Kirken.

4. Thomas Snurh var Bartskeer i Sæby 1634, da han forbandt en Mand fra Aalborg.²⁾
5. Peder Bartskeer var død før 1642, da hans Enke Maren havde Stolestade i Kirken.³⁾
6. Hans Pedersen var Bartskeer 1626 og 1638,⁴⁾ var Kæmner 1652,⁵⁾ fik 1653 Prygl af Jens Mikkelsen Mur.⁶⁾ Han og Hustru Else anføres 1642 i Kirkens Stolestaderegister. Var maaske Fader

¹⁾ Landstings Dombog A. 1621, Bl. 323.

²⁾ Sæby Tgb. 19. Feb. 1634.

³⁾ Sæby Kirkes Regnskabsbog.

⁴⁾ Tgb. 31. Jan. 1638 Bl. 31.

⁵⁾ Raadstueprot. 15. Jan. 1652.

⁶⁾ Tgb. 31. Aug. 1653.

- til Christen Hansen Utrecht, der senere var Indehaver af Hans Pedersens Stol i Kirken.
7. Daniel Pedersen, Ungkarl og Bartskeer, var født i Kegenæs paa Als og aflagde Borgered i Sæby 3. Febr. 1653 og betalte 2 Slettedaler derfor samt fremviste sit Pas og gode Besked.¹⁾ Var maa-ske gift med Maren Badskærs, som boede i Sygestuen i Sæby og 13. Nov. 1690 blev begravet i Fattigjord.
8. Dorete Badskærs synes at have været en kvindelig Bartskeer; hun havde Stolestade i Kirken 1642 og praktiserede 1654.²⁾ Hun kaldes 1654 Dorete Thyneses.
9. Søren Andreasen Gjedsmann, Felbereder og Bartskeer, var født i Sæby o. 1630 som Søn af Raadmand Andreas Jakobsen Gjedsmann. Tog 22. Dec. 1652 Borgerskab i Sæby og var ca. 1652-1660 Felbereder i Fladstrand samt Ejer af Bangsbo Stampemølle; købte 1660 Sæby Stampemølle af Faderen og flyttede da til Sæby, hvor han 1663-1664 var Kirkeværge. 1675 var han 10 Gange paa Hirsholmene for at kurere paa Præsten der, Jens Pedersen Hugger, som var faldet og havde »skjævret« (trukket skævt) sit ene Ben.³⁾ Søren Gjedsmann døde i Sæby, begr. 25. Aug. 1691. Han blev gift (1653) med Margrete Wilsbech, f. o. 1635, d. før 1691, Datter af Ridefoged til Asdal Rasmus Wilsbech i Sæby og Anne Jørgensdatter.
- 4 Børn:
- a. Rasmus Wilsbech Gjedsmann, f. Sæby

¹⁾ Raadstueprot.

²⁾ Børglum H. Tgb. 18. Juli 1654.

³⁾ Sæby Tgb. 29. Maj 1678 og 11. Juni 1679.

⁴⁾ a. St. 28. Sept. 1653.

- 1664, Felbereder, boede 1692 i Melsomvig i Nærheden af Tønsberg i Norge.¹⁾
- b. Anne Gjeds mann, f. o. 1665, d. i Lyngdrup i Horsens Sogn 1. Okt. 1700, gift o. 1693 med Christen Christensen Leth, f. i Lyngdrup Møllergaard 14. Feb. 1670, d. Nov. 1712, Ridefoged til Langholt.²⁾
- c. Andreas Sørensen Gjeds mann, f. o. 1668, d. efter 1710. Borgerskab som Felbereder i Sæby 1691, overtog Faderens Bedrift. Gift 1692 med Ellen Pedersdatter Fæbroen, Datter af Peder Nielsen i Fæbroen i Albæk og Hustru Else Pedersdatter Hemmet, Præstedatter fra Albæk.
- d. Kirsten Gjeds mann, f. o. 1673, d. Sæby 23. April 1699,³⁾ gift Sæby 1692 med Guldsmed i Sæby Peiter Peitersen Wolgast, f. o. 1668, d. efter 1717. Han tog 10. Marts 1693 Borgerskab i Sæby. Se nedenfor under Nr. 10.
10. Peiter Peitersen Wolgast, f. o. 1634, begr. i Sæby 27. Maj 1705. Han var 1683 Barber paa Læsø og havde da Proces for Landstinget med Birkefoged og Skriver paa Læsø Mads Hansen Brun, der 31. Aug. 1681 ved Dom havde givet Zacharias Drewis i Gøteborg Indførsel i hans Bo og endvidere for en Dom af 6. Okt. 1682 i en Sag mellem Mester Peiter og Niels Villadsen angaaende 134 Rdl.⁴⁾ I Sæby var Peiter Wolgast baade Bartskeer og Væver.⁵⁾ 1687 tiltaltes han, fordi han

¹⁾ a. St. 21. Maj 1684 og 21. Sept. 1692.

²⁾ a. St. 19. April 1693. Aalborg Amts Aarboog I, 257.

³⁾ Skifte i Sæby, kun 1 Søn Søren, f. 1694, der 1717 gav Faderen Afkald for Mødrene arv. (Tgb. Bl. 199).

⁴⁾ Landstingets Justitsprotokol 1683, Bl. 70 b og 71 b.

⁵⁾ Sæby Tgb. 28. Maj 1684 og 20. Okt. 1697.

havde givet forhenværende Borgmester i Sæby Chr. Ferslev en Lussing og havde rykket Haar af Madam Ferslev og slæbt hende ved Haaret over et Dørtrin.¹⁾ 1697 fik han Prygl af sin egen Søn Frands, der vilde følge ham hjem, fordi han var fuld og lavede Gadespektakler.²⁾ Han var gift 1^o med Else Villadsdatter, død Sæby 25. Dec. 1694; gift 2^o Sæby 20. Nov. 1696 med Bodil Jensdatter, der levede 1707.³⁾ Af 1. Ægteskab havde han 8 Børn, af andet Ægteskab 3 Børn.

- a. Peiter Peitersen Wolgast, f. o. 1668 udenbys, d. efter 1717, Guldsmed i Sæby 1693, se ovenfor under Nr. 9. Gift 1^o Sæby 1692 med Kirsten Sørensdatter Gjedsman, f. o. 1673, d. 23. April 1699, Datter af Bartskeer Nr. 9. Gift 2^o 23. Juni 1699 med Karen Pedersdatter Tamstrup, f. o. 1676, d. 17., Datter af Købmand i Sæby Peder Nielsen Tamstrup og Anne Lauridsdatter Rhuus. Karen Tamstrup var 14. Sept. 1694 blevet »tvangsgift« med en Farverkarl Niels Nielsen Estrup fra Hørby, der kort efter løb fra hende, og med hvem hun havde en Datter.⁴⁾
- b. Anne Marie Wolgast, f. o. 1670, var 1695 i Sverige.
- c. Frands Peitersen Wolgast, f. o. 1673, var 1709 Borger og Muremester i Sæby, hvor han 1695 blev gift med Karen Christensdatter.
- d. Christian Peitersen Wolgast, f. o. 1677.
- e. Anders Peitersen Wolgast, f. o. 1681.

¹⁾ Tgb. 7. Dec. 1687.

²⁾ a. St. 20. Okt. 1697.

³⁾ Tgb. 9. Feb.

⁴⁾ Se »Jyske Samlinger« 1939, S. 48 f.

- f. Johan Frederik Peitersen Wolgast, f.o.1683.
- g. Gabriel Peitersen Wolgast, f. 1685, d. 1685.
- h. Preben Peitersen Wolgast, f.1688.
- i. Else Wolgast, f.1696, d.1698.
- j. Jakob Peitersen Wolgast, f.1698.
- k. Jens Peitersen Wolgast, f.1700.

Efter Peiter Wolgasts Død 1705 synes der ikke at have været nogen Bartskær i Sæby, der da var sunket ned til at blive et kummerligt Sted, men undertiden var her en Regiments-Garnisonsfeltskærer for Hals og Fladstrand Skanser med Bopæl i Sæby. 24. Marts 1732 blev saaledes Feltskæreren Kone begravet i Sæby 24 Aar gammel, og først 1774 fik Sæby en Distriktslæge (Provinsialkirurg), der tillige fra 1777 var Garnisonskirurg for Hals og Fladstrand. Det var Heinrich Gustav Leopold Nicolas, f. i Halle 1739, begravet i Sæby 27. April 1814,¹⁾ kirurgisk Eksamen 1770, Kirurg i Hæren 1773. Han var ogsaa Forligskommissær i Sæby. Gift 1^o Sæby 27. Sept.1769 med Anne Elisabeth Lund, f. o. 1748, begr. Sæby 4. Juni 1778; gift 2^o Sæby 24. Marts 1781 med Jomfru Kirstine Birgitte Krog, f. 16. Jan.1754, d. 31. Jan. 1836 i Sæby, Datter af Forpagter paa Lengsholm Lars Christensen Krog og Magdalene Meyer Andrup.

¹⁾ K. Carøe »Kirurger« S. 49.

FRA DRONNINGLUND KIRKE

(Foredrag holdt af Smedemester P. Christensen
ved Historisk Samfunds Udflugt til
Dronninglund 17. Juni 1947).

Omtrent midt i det store Dronninglund Sogn ligger Dronninglund Kirke og Hovedgaard, sammenbyggede i et mægtigt Komplex, hvorover Kirketaarnet med det slanke Spir rager til Vejrs og sammen med Hovedbygningens Hjørnetaarne og Frontispicer giver det hele Udseende af et fornemt kongeligt Slot. Kirkegaarden føjer sig naturligt ind i den store Herregaardspark, der mod Syd, Vest og Nord gennemskæres af Vandløb, Voldgrave og Fiskedamme og mod Øst har Forbindelse med de smukke Skovpartier omkring Østermølle og langs Vejen til Stationsbyen.

Navnet Dronninglund, der synes saa velvalgt til dette skønne Sted, stammer fra Dronning Charlotte Amalies Ejertid (1690–1714). Før den Tid hed Sognet Hundslund, og Gaarden med Kirken var Hundslund Kloster, der i Middelalderen husede Nonner af Benediktinerordenen, men efter Reformationen blev et kongeligt Len og fra 1581 et adeligt Herresæde.

Hundslund Kloster er sandsynligvis et af de ældste i Landet og sikkert meget ældre end Børglum Kloster og Bispestol, hvoraf det hele Middel-

alderen igennem var ret uafhængigt. Benediktinerne begyndte allerede paa Knud den Stores Tid at stifte Klerkesamfund og Smaaklostre i Danmark, og det er troligt, at de ret tidligt har faaet Fodfæste i vor Landsdel, der netop var stærkest knyttet til Søfarten over Vesterhavet og Samfærdselen med det kristne Vestevropa. Grundlæggelsen kan da antages at være sket lidt før 1100, og naar man har valgt dette tilsyneladende noget afsides Sted, har ikke alene Hensynet til Nonnernes Fred og Sikkerhed været afgørende, men der var gode økonomiske Grunde til at foretrække en Anlægsplads, der laa lige i Skellet mellem Datidens mest eftertragtede Naturrigdomme. Mod Vest var der gammelt dyrket Agerland med Landsbyer og Bøndergaarde; mod Øst milevide Skove af Bøg og Eg, mod Syd de brede Græsgange og Enge langs Geraaen og endelig omkring Klosteret et Net af Vandløb, der hist og her i Skovbrynet bredte sig ud i Søer og Fiskedamme.

Klosteret har allerede været en gammel og anset Institution, da det 1264 for første Gang nævnes i bevarede Kildeskrifter, nemlig i et Pavebrev, der paa-lægger Hundslunds Prior at udføre en Biskops sædvanlige Embedspligt ved Indsættelsen af en Præst i Taars, idet Børglum Bispestol paa denne Tid stod vakant. 1268 nævnes Klosteret igen i et Testamente, hvorved den adelige Enke Fru Gro skænker Penge og Gods til en Række ansete Kirker og Klostre og betænker Hundslund og Vor Frue Kloster i Aalborg med hver sin af to lange »Radlænger«,¹⁾ der stod henholdsvis i østre og vestre Side af Gaardspladsen ved hendes Gaard Buderupholm i Himmerland. I 1393

¹⁾ Navnet maa betyde en langstrakt Tømmerkonstruktion til Indhegning eller Husbygning. Det synes at være samme Ord som vendsysselsk »Rolling«, der nu betyder Stuehus.

skænkede Dronning Margrete det en Del af Godset fra det nedlagte Rugtved Slot, nemlig Gaardene Musted, Ris, Siegaard, Agdrup og Vangdrup, beliggende i Jerslev, Torslev o.fl. Sogne. Til Gengæld skal bygges et Helligkors-Alter i Klosterkirken og holdes Sjælemesser for Dronningen til evig Tid. Forskellige andre Notitser om Godshandeler er bevarede fra Middelalderens sidste Aarhundreder; men ellers kendes ikke meget til Klosterets Historie — dets fredelige Beboere, Nonnerne, førte jo et yderst stilfærdigt Liv.

Aar 1400 skænkede en adelig Enke Karen Andersdatter fra Kovstrup i Thy en Gaard i Jetsmark og en i Hune til St. Clements Kirkes Bygning i Hundslund. St. Clements Navn og Helgenmærke, Ankeret, findes ogsaa i Klosterets Segl, og han maa saaledes have været Skytspatron baade for Klosteret og Kirken.

I Hundslund Sogn, der endnu op mod vor Tid var det største Landsogn i Danmark (nu Dronninglund Kommune med 33.824 Tdr. Ld. og 5 Kirker) opførtes — eller paabegyndtes — i den tidlige Middelalder paa det Sted, der nu kaldes Gammel Kirk, en ret anseelig Granitkirke, hvis Fundamenter dækker Grave fra en endnu ældre Kirkes Tid. Kirken blev senere nedbrudt,¹⁾ og en Del af Kvaderstenene er sidst i Middelalderen blevne anvendte ved en Udvidelse af Klosterets Kirke, hvis ældste, endnu staaende Murværk er af Teglsten og efter Stilen at dømme ikke kan være ældre end fra Begyndelsen af 1200erne.

Da de øvrige vendsysselske Klostre — Børglum, Vrejlev, Ø Kloster og Sæby — alle oprindeligt er opførte i Tilslutning til en ældre Sognekirke, hvis Murværk endnu ved de fleste af dem kan spores i de

¹⁾ Tomten udgravedes 1928 af Hist. Samfund og Nationalmuseet i Forening. Se Aarb. f. 1929.

bevarede Klosterkirker, er der maaske nogen Sandsynlighed for, at Hundslund Kloster fra først af har ligget i Gl. Kirk, og at den store Granitkirke, der havde et usædvanlig langt Kor, har været bestemt til Klosterkirke, men opgivet før Fuldførelsen. I hvert Fald har Klosteret senere samlet Menigheden med sig til den nuværende Kirke; men om dette er sket kort efter Teglstenskirkenes Opførelse eller først henimod det Tidspunkt, da Kvaderstenene førtes bort fra Gl. Kirk, er usikkert. Man har ment, at den gamle Sognekirke blev øde efter Sortedøden omkring 1350; men da vi iøvrigt intet ved om Pestens Hærgninger i Vendsyssel, er dette kun en Mulighed blandt andre.

I 1457 faar Klosteret ved Mageskifte med Anders Nielsen Banner til Kokkedal overdraget en Mængde Gaarde i Hjallerup, Thorup, Stagsted o. fl. Steder, samt hele Landsbyen Gjeraa ude ved Østkysten. Herefter maa saa godt som hele Sognets Bøndergods have været samlet under Klosteret, og det ejede desuden spredt Gods i mange vendsysselske Sogne og Huse i Aalborg By. Det staar i disse Aar paa sin Magts og Rigdoms Tinder, og sidst i 1400erne gennemførtes den store Ombygning og Udvidelse af Klosterkirken, hvorefter denne i alt væsentligt fik sin nuværende Skikkelse. De to Korsarme blev opførte, til Dels med Materialet fra Gl. Kirk, og hele Kirken forhøjedes og overhævedes. Arbejdet blev meget raat og plump udført, og man har ikke været i Stand til at foretage nogen Beregning over det Tryk, som Hvælvingerne kom til at udøve paa Ydermurene, der senere skred ud fra oven og nu hælder sig stærkt mod de i nyere Tid tilbyggede Stræbepiller, mens store Dele af Hvælvingerne efterhaanden har maattet ommures. I Korsfløjenes Murværk er profilerede Sokkelsten, hvoriblandt de krumhuggede fra Absiden,

blandede uordentlig mellem lige Kvadre og Teglsten, hvorefter det hele er jævnet efter med Udrapning og kalket rødt for at ligne de gamle Teglstensmure i Skibet.¹⁾

Af det oprindelige Klosteranlæg er der foruden Kirken bevaret meget lidt. Den nuværende Borggaards Østfløj, der nord for Kirketaarnet strækker sig langs Kirkegaardens Vestside, har middelalderligt Murværk (Munkeforbandt) og kan have været Vestfløj i en Klostergaard, der i saa Fald — mod Sædvane — maa have ligget nord for Kirken. Af dennes Nordmur er baade i Øst og Vest siden Reformationen ommuret saa store Partier, at det nu er omsonst at søge efter Spor af Døraabninger, der muligvis har ført ud til en Korsgang. Paa Kirkens Sydmur, der mod Vest er velbevaret, spores ikke saadanne Døre. Derimod findes i Korsfløjens Vestmur en Dør ud til Kirkegården, og hvis Klostergården har ligget paa Nordsiden, maa Døren i søndre Korsarm have været benyttet ved Udbæring af Lig fra Kirken.

Omkring 1590 ombyggede Herremanden Hans Johansen Lindelow Kirkens Kor og udvidede det til Skibets Bredde og Højde. Han byggede Klokkestokværket med de 4 Spidsgavle og Spiret paa det middelalderlige Kirketaarn og har opført eller ombygget Vaabehuset, hvis Dør ind til Kirken er brudt igennem den gamle Ydermur. Han nedrev til Dels Klostergården og anlagde en ny Borggaard med Hovedbygning mod Vest, flankeret med de stærke Hjørnetaarne, der staar endnu. Desuden opførte han en Avlsgaard, der var en af de største i Jylland og delvis stod bevaret indtil for faa Aar siden, da en Ildebrand gjorde Ende paa det sidste Hus,

¹⁾ Udvendig Hvidkalkning af Kirkerne er en ret ny Skik, der først blev almindelig udbredt i 1700erne.

Kostalden ved vestre Voldgrav, og Portbygningen ved den oprindelige Indkørselsvej fra Vest.

Paa Hans Johansens Tid maa Kirkens katolske Inventar være forsvundet og en Del af det kom o. 1640 til Kirken paa Hirtsholmene.¹⁾ Han lod udføre de prægtige, udskaarne Herskabsstole, der endnu bærer hans og Hustruens, Margrete Rosenkrans' Vaaben og Navnetræk. Den ældste Del af Træværket i Altertavlen, Prædikestolen og det fornemme Herskabspulpitur maa efter Stilen at dømme være fra hans eller hans nærmeste Efterkommeres Tid. Herskabspulpituret, der bæres af gotiske Egetræssøjler fra det tidligere Nonnepulpitur, har paa Forsiden mærkelige Billeder af hedenske Guder og Gudinder, der skal forestille de 7 Ugedage. Enkelte af Skikkelserne er saa karakteristiske Mennesketyper, at de maa være malede efter levende Modeller i Samtiden.

Under Koret indrettede Hans Johansen en Gravkælder for sig selv og Familie, og i Korets Nordvæg er indmuret en pragtfuld Ligsten af nederlandsk sort Skifermarmor med legemsstore Relieffer af ham og Hustru, han i fuld Rustning og begge bemalede med Forgyldning og Farver paa Dragterne. Langs Stejnens Rand løber en Bort med 32 adelige Vaaben-skjolde — 16 til hver — ligeledes forgyldte og farvelagte.

I Tidens Løb gik det næste Par Slægtled af Lindenower ned under Altergulvet. Derefter fulgte enkelte andre Adelspersoner, hvoriblandt den kongelige Staldmester Haxthausen, hvis Epitafium, der ses paa Korets Syd væg, beretter paa sirligt Latin, at han under et Besøg paa Dronninglund 1719 blev

¹⁾ Se Jyske Sml. 1923, S. 144 f. Altertavlen i Hirtsholmenes Kirke blev købt 1624 fra Flade Kirke (C. K.).

bortkaldt ved en pludselig, men salig Død. Maaske blev ogsaa her nedsat den berømte Storkøbmand Jacob Sewerins Hustru, Maria Dalager, hvis Mindeplade hænger i Kirken. Hun døde 1753, han Aaret efter; men intet Monument beretter om, hvor han ligger begravet.

Et Hundrede Aar efter Lindenowernes Tid fortælles i »Danske Atlas«, at Hans Johansen ejede 8000 Tdr. Hartkorn, og dog døde hans Afkom i Armod. Der gik endnu et Hundrede Aar, og de adelige Kister begyndte at synke sammen af Ælde. Saa besluttede Sognets Kirkeværger, at Kisterne skulde smides ud og graves ned paa Kirkegaarden, hvilket formodentlig ikke har rørt Sognepræsten eller Dronninglunds daværende adelige Ejere. De afdøde havde jo ingen Efterkommere her i Sognet! Graveren samlede dog de adelige Knogler sammen, pakkede dem i en af de store Kister og gravede dem ned under Kældergulvet, saa at kun de øvrige tomme Kister med Rester af Ligklæder o. s. v. blev kastede ud og nedgravede tæt ved Kirkemuren. Her fandtes i 1940 Hjørnet af en Pude, hvis Tøj bestod af Guldtraad, vævet i Mønstre paa en Streng af Hør. Samme Aar uddybedes Gravkælderen for at gøre Plads til et Varmeapparat, og den gamle Kiste med Benene kom frem paa ny. Øverst i disse fattige Ligrester laa elleve Hovedskaller af de Folk, der engang hørte til de bedste i Landet. Det hele blev gravet ned i Nærheden af Affaldsdyngen ved søndre Kirkegaardsdige.

Efter 1714 ejedes Dronninglund i nogle Aar af Kong Frederik IV's Søster, Prinsesse Sophie Hedevig. Til Erindringer om hendes Velgerninger mod Kirken er i søndre Korsfløj opsat en Mindetavle med slette Vers og overdreven Ros. Det kan næppe være sandt, at hun har foretaget større Om-

bygninger eller Restaureringer af selve Bygningen, skønt Tavlen paastaar, at hun har bygget Zions Mure op igen. Derimod har hun skænket Kirken Orgelet og Orgelpulpituret, opsat den mærkelige Baldakin over Døbefonten og ladet ophænge over Prædikestolen en Lydhimmel med prægtige udskaarne Figurer. Desuden har hun ladet male en Mængde Smaabilleder og Dekorationer paa alt det nævnte Træværk, paa Alteret, Opgangen til Prædikestolen og paa Herskabspulpituret, hvor de 7 hedske Gudebilleder blev overmalede med de 7 kristelige Hoveddyder.

Saaledes henstod Kirken til hen mod vor Tid, da det meste af Inventaret og de 7 Dyder igen blev klistret over med Maling — denne Gang det berygtede »Egetræs«, der har skamskændet næsten alle Landsbykirker — og alt gik efterhaanden stærkt i Forfald.

I Aarene 1940—42 blev Kirken grundig restaureret, de gamle Billeder paa Træværket afdækkedes og opfriskedes, og Aarhundreders afvekslende Lag af Støv og Hvidtekalk blev banket af Murene.

Under dette Arbejde afdækkedes i søndre Korsfløj en Række Kalkmalerier, der saa vel ved deres Motiver som ved de lange Læsestykker under Billederne er ret enestaaende blandt denne Kunst-arts Frembringelser i danske Kirker. Billederne maa stamme fra Tiden kort efter Korsfløjens Opførelse sidst i 1400erne. De sidder paa det oprindelige første Lag Hvidtekalk, der dækker de røde Mursten. Et oprindeligt Vindue i Østmuren er dog blevet tilmuret inden Billedernes Udførelse, maaske for at skaffe bedre Plads til dem eller maaske af Hensyn til et anseeligt Alter, der har været rejst midt for Østsvæggen og har efterladt sig et muret Fundament under

Kirkegulvet. Man kan vel gætte paa, at vi her har for os Dronning Margretes Helligkors-Alter, der efter Kirkens Ombygning er rykket ud i Korsarmen. Kalkmalerierne synes dog ikke at have taget særligt Hensyn til Alterpladsen, om end den saakaldte Naadestol, en Fremstilling af Treenigheden, ses midt i de øvrige Billeder paa Østvæggen.

Øverst paa Sydvæggen staar Jomfru Marie i Solgislens og bærer Jesusbarnet paa Armen. Nedenunder knæler ud for hendes højre Side Cæsar Octavianus Augustus og lægger sin Kejserkrone for Himmeldronningens Fod. Bag ham holder en middelalderlig Væbner den kejserlige Fane. Paa modsat Side staar to Kvindeskikkelser. Den forreste er Sandsigersken Sybille; hun hæver sin Haand og peger mod Marie-Billedet, og fra hendes Finger udgaar et Skriftbaand med nu ulæselig Tekst. Forklaringen skal søges i »Legenda aurea«,¹⁾ der var Middelalderens berømteste Legendesamling og bl. a. indeholder en fantastisk Beretning om de Mirakler, hvorved Kristi Fødsel kundgjordes for Alverden og især for Indbyggerne i Rom. Nogen Tid før Frelserens Fødsel havde det romerske Senat besluttet at gøre Kejsers Octavianus til Gud, fordi han efter lange Krige havde skaffet Verden Fred. Kejseren var dog betænkelig og forlangte, at man først skulde spørge Sybille, om han virkelig var den ypperste i Verden, og om der ingensinde skulde fødes nogen større. Sybille lod ham vente længe paa Svaret, men viser sig omsider paa det kejserlige Slot — lige til Juleaften, og nu følger den Scene, der ses paa Billedet. Hun tager Kejseren med op paa Bjerget Kapitol. Det bliver pludseligt lyst som midt om Dagen, og i Øst

1) Titlen betyder »gyldne Læsestykker«.

ses 3 Sole paa Himmelen, der lidt efter smelter sammen til een — et Billede paa Treenigheden. Og idet Sandsigersken hæver sin Arm op mod Solen, viser der sig midt i dens stærkeste Glans en under-skøn Kvinde, der bærer et Barn paa Armen. »Dette Barn vil blive større, end du er«, siger Sybille, mens Cæsar ydmygt synker i Knæ og lægger sin Krone fra sig.

Denne Fremstilling kendes ikke fra nogen anden Kirke i Danmark eller vore nærmeste Nabolande. Man føler sig nærmest forundret over, at ingen af Fortidens store Kunstnere har grebet det skønne Motiv, der vel var en bedre Udnyttelse værd.

Selve Hvælvingskuplen er — mod Sædvane ikke malet. Den ukendte Kunstner har med Forsæt ladet den staa blank for at skabe en ren hvid Himmel over sine Figurer.

Paa Vestvæggen ses foroven Langfredags-scenen: Kristus paa Korset, Marie synkende i Afmagt ved Korsets Fod, idet hendes Hjerterammes af et Sværd, der udgaar fra Korset, Marie Magdalene staaende bag hende og paa modsat Side de romerske Stridsmænd, anførte af Høvedsmanden til Hest. Han løfter sin Haand og peger mod Korset, og paa Skriftbaandet ud for hans Finger læses: Vere filius dei erat iste — sandelig, denne var Guds Søn! Men Høvedsmanden har en Dobbeltgænger, der ogsaa ses paa Billedet, idet han holder Haanden paa Lansestangen, da en Stridsmand stikker Hul paa Jesu Side. »Legenda aurea« fortæller, at Høvedsmanden hed Longinus og helbredtes for en Øjensvaghed ved at stryge sig over Øjet med en Finger, der før havde fattet om Lansestangen og var vædet med Jesu Blod. Han bliver derefter troende og ender som Helgen og Martyr.

Men den middelalderlige Katolicisme har ikke hermed udtømt sin Fantaseren over Kristi Offerdød. Den har en egen Dogmatik, hvorefter enhver Hovedbegivenhed i det ny Testamente skal have to forbilledlige Scener i det gamle. Saaledes var den berømte Billedbibel »Biblia pauperum« indrettet. Den havde øverst paa hver Side et nytestamentligt Billede og nedenunder to gammeltestamentlige Forbilleder, og under Billederne var der Indskrifter paa saakaldte leoninske Vers, hvis Særkende er, at Slutstavelsen skal rime paa en Stavelse midt i Verslinien. »Biblia pauperum« betyder »de fattiges Bibel«. Den tryktes som Blokbog i Bogtrykkerkunstens ældste Tid og har maaske været billig i Indkøb, sammenlignet med en haandskreven Bibel; men dens Billedsymbolik og kunstige Munkelatin tog just ikke Sigte paa Fattigfolks aandelige Oplysning — tværtimod skulde alt gøres sværere, mere dunkelt og mystisk for ret at skabe Ærbødighed for den teologiske Visdom. Vi træffer almindelig Billedbibelens Sider gengivne i Kirkernes Kalkmalerier, og i Dronninglund ser vi ogsaa under Korsfæstelsen de kendte Forbilleder: Isaks Ofring og Moses ophøjer Kobberslangen. Nedenunder læser vi de tilhørende Vers, ordret afskrevne efter Biblia pauperum med snørkede Bogstaver og mystiske Forkortelsestegn:

Signantem Christum puerum pater
immolatum.

Ordret: »Betydende Kristus Drengen
Faderen ofrer denne«.

Læsicurantur serpentem dum spe-
culantur.

»De saarede helbredes, naar de be-
skuer Slangen«.

Paa det første Billede ses foruden Offerscenen Abrahams middelalderlige Herregaard med store Kirkevinduer i Gavlene og Taarne med Skydeskaar. I Baggrunden staar Gaardens Vejrmølle paa en Høj.

Under Mariebilledet paa Syd væggen ses to blodige Scener, de 10.000 Martyrers og de 11.000 Jomfruers Lidelser og Død. Indskrifterne er en Anraabelse til Helgenskarerne om at gaa i Forbøn for de andægtige Beskuere. De fromme Jomfruer, der overfaldes af vilde Krigere (Hunner), sejler i en Karavel fra Columbus's Tid, og Hunnerkrigerne er bevæbnede med Armbrøster og Luntebøsser.

Nederst paa Syd- og Vest væggen er 4 Billeder, hvert med to ridende Krigere, udstyrede med al middelalderlig Pragt og svingende deres Vaaben som i indbyrdes Kamp. Under hvert Billede staar et Læsestykke med ret udførlige, men upaalidelige Beretninger om hver enkelt af Heltenes Liv og Bedrifter. De fleste er Konger og Kejsere, og den parvise Sammenstilling tager ingen smaalige Hensyn til historisk eller geografisk Sammenhør. Hektor fra Troja er i Selskab med Kong David, Karl den Store med Josva, Aleksander den Store synes at kæmpe med Kong Arthur fra Britannien, og Korsfarerridderen Godtfred af Bouillon stilles over for Judas Makkabæus. En niende Helt med Kejserkrone ses utydeligt paa Undersiden af den store Bue ind mod Kirkeskibet. Hvis han er Julius Cæsar, er Serien komplet. Det er de ni bedste Helte i Verden: 3 Kristne, 3 Jøder og 3 Hedninger. Serien er vidt udbredt som Dekoration paa Væggene i gamle franske og engelske Herreborge, men hører ikke hjemme i Kirker og kendes ellers ikke i Danmark. Der maa vel have eksisteret et Slags Skillingsstryk, der er blevet udbredt sammen med

de gængse religiøse Billeder fra Bogtrykkerkunstens Barndom, og det trykte Blad med dets Indhold af folkelig Læsning er blevet gengivet paa Kirkemuren af den alsidigt interesserede Maler, der sandsynligvis var en eventyrlig Landefarer uden synderlig Respekt for kirkelig Fromhed. I et Hjørne ved Martyrbillederne har han anbragt et Narrehoved for at fylde den tomme Plads og bringe lidt Afveksling i den traditionelle Kirkelighed.

Østvæggens Billeder har et meget broget Indhold. Øverst Gud Fader, staaende paa Toppen af Himmelhvælvingen med en Dyngge store, hvide Kugler i Favnen og strøende dem ned over en lille broget Menneskeskare, der har lejret sig paa Marken under Hvælvingen. I Midten af Skaren staar Moses, der efter middelalderlig Skik har Horn i Panden. Saaledes har Kunstneren forestillet sig Uddelingen af Mannaen i Ørkenen.

Nedenunder har vi i Midten »Naadestolen«, der viser os Gud Fader paa sin Tronstol, idet han holder Korset med den lidende Søn foran sig. Ved Gud Faders Skulder ses Helligaands-Duen, og yderst i selve Billedrammen ses Jomfru Marie, der nu i Middelalderens Slutning er avanceret saa højt i guddommelig Rang, at hun nærmest er bleven Husholderske for Treenigheden. Paa den nordre Del af Muren er der utydelige Levninger af ødelagte Billeder, men paa Sydsiden af Naadestolen viser to velbevarede Billeder Mariæ Bebudelse og Undfangelsen ved den Helligaand. Den sidste Fremstilling er ret fantasifuld. Marie er iført en Kjole, der oprindeligt har været malet skinnende rød med Zinnober. Hun knæler i en Søjlehal paa et broget Flisegulv, og fra oven strømmer »den højstes Kraft« som en bred Lysstribe ned over hende. I Lysstriben kommer

Helligaands-Duen flyvende, og ved dens Hale ses Barnet med et stiliseret Kors eller en Palmegren over Skulderen.

Tre store Billeder nederst paa Muren har Scener med sydlandske Byer og brogede Menneskeskikkelser. Kun det sydligste er nogenlunde velbevaret. Det viser en brændende By, omgivet af en Ringmur, ved hvis Rand en Mand og en Kvinde bærer en blødende Kvindeskikkelse, der tilsyneladende skal kastes over Muren. Paa et Taarn inde i Byen staar en kronet Skikkelse i Selskab med et Par Kvinder og ser til. Nederst paa Billedet kommer to Skikkelser frem af en Port i Ringmuren, den forreste er en Kvinde, mærket med Bogstavet P paa sin Kjole. Det lange, latinske Læsestykke nedenunder er saa ødelagt, at ingen Navne med Sikkerhed kan læses, og det er hidtil ikke lykkedes at tyde Billedet, der maaske gengiver en Scene fra et nu ukendt middelalderligt Sagn eller Digtværk.

Over Nordbuen traver en Buk med vældige Horn hen over et nu ulæseligt Skriftbaand, ved hvis Ende mod Øst et Par Skikkelser med Glorier om Hovederne bærer en Fane og gaar ned mod et Uhyres Gab, der sandsynligvis forestiller Indgangen til Helvede. Hvad Meningen med disse Figurer er, har man endnu ikke kunnet opklare.

Nederst paa den østlige Del af Buens Underside ses Kæmpen Kristoforus med Jesusbarnet paa Skulderen. Han holder foran sig sin store Stav, der har skudt store, grønne Blade. Gamle Skrifter beretter, at St. Kristoforus gerne skulde afbildes paa et fremtrædende Sted i Kirken, saa at de indtrædende straks kunde se hans Billede, for enhver, der saa det, var den Dag bevaret for brat Død og Pestilense.

Naar vi har gennemgaaet hele det brogede Billedgalleri og bagefter vil prøve paa at klare os, hvad man i Middelalderen har ment med alt dette Fantasteri, svimler det lidt for Tanken. Vi har set, at man med Forsæt har søgt at sammenstille Ting, der for sund Menneskeforstand er indbyrdes modstridende. Jo mere urimeligt, jo bedre er det i denne folkelige Billedkunst. Kong Arthur af Britannien rider paa en Kamel, skønt han formentlig aldrig kan have set et saadant Dyr. Det har Maleren heller ikke; men netop derfor kan han gøre Billedet tilstrækkelig fantastisk og udstyre Kamelen med stort ildrødt Gab og spidse Rovdyrtænder. Han gør Abraham til middelalderlig Herremand og lader Hunnerne i det 5. Aarhundrede skyde med Luntebøsser. Saaledes vendes op og ned paa rent verdslige og dagligdags Forhold. Hvad skal man da sige til, at han bliver ovenud katolsk, naar han behandler religiøse Emner, der nødvendigvis skal hæves op over al Fornuft. Det har vel for ham været en ret selvfølgelig Ting, at den foran omtalte Longinus kan optræde som to Personer i samme Billede. Dog er det enestaaende dristigt, at han her i det fredelige Nonneklosters Kirke har blandet verdslige Helte, bibelske Personer, Helgener og Martyrer sammen og givet dem alle en Nar til Selskab.

Meget i den Slags Dekorationskunst, der jo heller ikke er ukendt i vore Nabolande, kan skyldes kaade og drilagtige Luner hos Senmiddelalderens temmelig løsagtige og vidt omstrefjende Kunstnere. Men Hovedindtrykket er, at hele Datidens Aandsliv var underlig forvendt, saa at man næsten i alle Forhold ansaa Digtning for den rette Virkelighed og med Forkærlighed antog den utroligste Beretning for den sandeste. Saaledes blev Heltenes Bedrifter og Helgeners Mirakler forstørrede og overdrevne, indtil

en Helt havde nedsablet Hundreder af Modstandere i eet Slag og en Martyr havde lidt Døden mangfoldige Gange, inden vedkommende optoges til Himlen. Selv tørre Tal voksede i det uendelige, saa at en lille Skare kristne Soldater blev til 10.000 Martyrer, og U r s u l a med sine 10 Ledsagersker blev til 11.000 Jomfruer — hvis det da ikke er rigtigt, hvad nogle har ment, at X I M (Martyrer) i et Haandskrift er blevet læst for X I Mille (Tusind).

I Aaret 1480 — omtrent paa samme Tid eller lidt før den fantasifulde Maler virkede i Hundslund — sad en Munk i Børglum Kloster og lagde sidste Haand paa et anseeligt litterært Arbejde, en Afskrift eller Oversættelse af Kejser Karl Magnus' Krønike, der nu er et herligt sprogligt Mindesmærke fra en Tid, da boglærde Mænd sjældent skrev Dansk. I Krøniken optræder vor egen Holger Danske, der kæmper med Trolden Burmand. Før Kampen faar han af Kongedatteren Jomfru Gloriant en Fane, hvorpaa hun havde sømmet »hvorledes Konning Aleksander for igennem Indieland og søgte efter Verdens Ende«.

Paa Kalkmaleriet i Dronninglund ses Aleksander ridende paa en Elefant — over for Kamelrytteren Kong Arthur. Det er klart, at Elefanten skal hentyde til Aleksanders berømte Rejse gennem Indien, ved hvis Østgrænse han vilde finde Verdens Ende og Paradiset. En eventyrlig Beretning om Rejsen var i Middelalderen udbredt i utallige Varianter over hele det kristne Europa og har sikkert været kendt i alle danske Klostre og Herreborge, idet den nød en endnu større Folkeyndest end Karl Magnus' og Holger Danskes Krøniker. Og Indholdet befæster endnu stærkere det Indtryk man faar af Kalkmalerierne:

at en Skildring var bedre, jo mere utrolig den syntes i alle Enkeltheder. Aleksander og hans Følge oplevede paa hele Rejsen kun utrolige Ting og saa kun uvirkelige Egne. Men ved Paradisets Mur rakte en Olding ham en Ædelsten gennem et Hul i Muren. Den Sten havde den mærkelige Egenskab, at naar den lagdes paa en Vægt, kunde intet som helst veje den op, før man strøede lidt Jord paa Stenen — saa blev den saa let som en Fjer.

Stenen er Symbol paa det menneskelige Øje, der tilegner sig Alverdens Herlighed i vildt Begær og aldrig faar nok, før det kommer under Mulde.

Man kan med Henblik paa Middelalderens Kunst og Digtning ogsaa sige, at Aleksanders Sten var et Symbol paa Menneskers ubændige Fantasi.

P. Christensen.

SKREVET 1831 PAA SKAGEN AF LIEUTN. W. E. L. v. PIO AF 3. JYDSKE INFANTERIREGIMENT

Pio var udkommanderet til Skagen paa Kystbevogtning i Anledning af Kolera i Udlandet (jvf. Aalborg Stiftstid. 184/1831 og Vends. Aarb. 1924, S. 342.

Wilhelm Emil Laurent Pio, f. Kbh. 1806, d. Kbh. 1890, Søn af kgl. Skuespiller og Dansemester ved Landkadetakademiet Jean Pierre Pio og Dorte Giese. Var 1831 Sekondløjtnant, blev 1834 Premierløjtnant og 1841 Kaptajn, da han afgik paa Grund af Svagelighed. Gjorde som Frivillig Tjeneste som Sergeant i Krigen 1848 og blev 1849 Kompagnichef og deltog med Tapperhed i flere Slag. 1864 meldte han sig ligeledes som Frivillig og blev Etapekommandør paa Strib. Efter Krigen fik han af Medborgere en Sølvpokal som Æresgave.

Melodi: Hvad mener Hr. Baronen vel —

Solo:

1. I Skagen har sig Bladet vendt,
Ja, Konsten dygtig stiger,
Thi da jeg blev med Folk bekendt
Saa hør — hvad jeg nu siger.

Chor af Venner:

Ei lad os høre
 Spidser Eders Øre
 Nu han er ei gnaven
 Paa Skagen!

2. Naar jeg mit Dagværk haver endt
 Og vil mig divertere.
 Saasnart jeg da ser Fyret tændt,
 Man ser mig ud spadsere.

Chor:

Hille min Sandten,
 Der gaar Lieutenanten.
 Saa Folk man hører sige
 Og skrige.

Solo:

3. Ved Cimbres Fyr en Bolig staar,
 Den bedste vist paa Skagen.
 Derhen jeg fast hver Aften gaar,
 Ja undertiden og om Dagen.

Chor af Fremmede:

Det var som Fanden,
 Er der ingen anden
 Bygning, som er mere reel,
 Naa min Siæl!

Solo:

4. Der boer en Mand med Hustru kiær
 Og dem vist flere kiende.
 O! Fremmed! Giestfriheden lær
 Af disse sjeldne tvende.

Chor af Bekiendtere:

Ja, høit i Ære
 Stockfleths¹⁾ Navn skal være,
 Det er i Forening
 Vor Mening.

Solo:

5. Jeg gyste, da jeg saa mig om
 Blandt nøgen Skagboe Vrimlen.
 Men se: Da jeg til Stockfleth kom,
 Jeg troede mig i Himlen.

Chor af Skagboere:

Hører I? Han gyste,
 Hvad? Han af os nyste. —
 Snart Farvel vi haabe
 At raabe!

Solo:

6. O ædle vakker Mand og Viv
 Jer lige sielden findes
 Taknemlig jeg mit hele Liv
 Vil Eders Godhed mindes.

Chor af Militære:

Det vi istemmer
 Aldrig Eder glemmer.
 Paa vor røde Kjole
 I stole.

¹⁾ Eggert Gabriel Stockfleth, f. 17 .., cand. jur., Premierløjtnant, 1815 Tolder paa Læsø og 28. Novbr. 1879 Told-Konsumtions- og Fyrinspektør paa Skagen. 1848 Afsked som Tolder og 1850 som Fyrinspektør. Død Hals 13. April 1853, Krigsraad, R. af Dbg. Gift med Dorthea Magdalene Mønster død Hals 5. Okt. 1862, 80 Aar.

Solo:

7. I Vesterby boer og en Mand
 Med Hustru, Svigerinde.
 Med Glæde jeg og sige kan:
 Jeg har dem kiært i Minde.

Chor af Nysgierrige:
 Hurtig Du dem nævne,
 Vi af Længsel revne
 Efter Navn at høre
 I Øre.

Solo:

8. Von Bergen¹⁾ er den Giæves Navn
 Jeg lægger det for Dagen,
 Han kom hertil fra København,
 Byfoged er i Skagen.

Chor af Folket:
 Ja, vi ham kiende
 Himmelen afvende
 Al Ulykke fra den Mand
 I Skagboland.

Solo:

9. Elskværdige Familier to
 Jeg altsaa kan besøge,
 Hvor jeg en L'Hombre faar i Ro,
 Kan ryge, snakke, spøge:

¹⁾ Georg Lauritz v. Bergen, cand. jur., Kancellisekretær, blev 27. Maj 1829 Byfoged i Skagen og 2. Aug. 1845 Herredsfoged i Nørhald m. fl. Herreder, død 14. Marts 1876, 79 Aar gl.

Gift med Sofie Nicoline Schleisner, død 23. Juli 1840, 30 Aar gl.

Chor af Aalborg Honoratiores:

Det var som Fanden,
Lyver ikke Manden?
Spilles og L'Hombre der.
Saavel som her?

Solo:

10. De altsaa ser, min Vaabenbror,
Jeg Skagens Ørk kan glemme,
Gid blot var her mit lille Nor,¹⁾
Da kunde jeg istemme:

Chor af elskende Digtere:

Intet mer jeg savner,
Pigen min jeg favner,
Jeg af lutter Glæde
Maa græde!

Selv den store Stad Skagen, skal leve! Hurrah!!!

Fra Lieutenant W. E. L. v. P i o
til Lieutenant Niels Juel²⁾, Baron, begge af 3. jydsk
Infanteriregiment og ude paa Kystbevogtning
i Anledning af Kolera i Udlandet.
(Aalb. Stiftstidende 184/1831.)

Skagen, den 1. Decbr. 1831.

¹⁾ Anne Marie Mogensdatter Brix fra Blokhush, f. 1808, d. 1883 i Kbh. Pio blev skilt fra hende efter mange Aars Ægteskab, i hvilket hun blev Moder til Sprogmanden Professor Jean Pio, 1833-1884, og Socialisten Louis Pio, 1841-1894.

²⁾ Niels Juel af Rysensten, f. 1804 paa Lundbæk ved Nibe, d. sst. 1876, Kammerherre, Kaptajn.

Puh! — nu sidder jeg da i Skagen;
 Husene, adspredt blandt nøgne Klitter.
 Jeg synes mig allerede klædt i Dødens Lagen,
 Thi det er grueligt naar man ud af Vinduet titter:
 Fyret med sit store Øje
 Skuer vildt i Natten ud
 Synes sig ret at fornøje,
 Naar det mærker Storm og Slud.
 Havet man i Oprør seer:
 Stakkels Sømænd! Gid det gaa Jer vel;
 Skagbofolket deraf jubler, leer.
 Næstens Undergang er jo dets Held.
 Stolte Skib, som fór paa Havet kiæk
 Maa saa mod Stormen kiæmpe, søge Land.
 Seer man ud — men ak! med Skræk:
 Som Vrag det ligger spredt paa vilde Strand.
 Tæt nedenfor mit Vindue staar et Ruf,
 Det tjente før til Søes, nu bruges det paa Land,
 Det Skib, hvortil det hørte, fik altfor svære Puf —
 Min Vært Hr. R a s m u s B e r g e n,¹⁾ en driftig
 Handelsmand,
 Til Pakhus bruger det; han mener vel som saa:
 Paa dine gamle Dage
 Du vistnok maa sikker i Ro og Mag henstaa
 Mit gode Ruf — du derfor ikke klage — .
 En hel Kahyt man ser tæt ved Hr. S v e n d s e n s²⁾
 Bolig,

¹⁾ Rasmus Jensen Bergen, f. Skagen 1771, d. Frh. 1842, Søn af Smed Jens Rasmussen Bergen og Margrete Christensdr. Krøg. Tog 1810 Borgerskab som Købmand i Skagen, men flyttede 1832 til Frh. Var Vicekonsul i Frh. (Se C. Klitgaard i Skagen Bys Historie, S. 235 f. og 240).

²⁾ Maaske Niels Svendsen, der 22. Marts 1808 blev taget ved Englændernes Erobring af »Prins Christian Frederik« ved Sjællands Odde og sad i Fangenskab i England indtil i Feb. 1810. (a. St. S. 229).

Hvor nødig den end vilde, den maatte søge Land.
Thi den ei kunde taale altfor megen Vand.
Nu tjener den som Skur, med Huset ret fortrolig.
Fordærvelse man skuer, hvorhen man Øjet vender.
Men ak! Min Pen er slet og Taaren staar i Øjet,
Jeg kan ej skrive mer, og Brevet derfor ender
Med Ønske: Gid i Fredhavn, De leve mer fornøjet
End Deres Ven og Vaabenbroder i Skagen —
Der fryder sig ved Natten — men keder sig om Dagen.

Venligst
W. E. L. v. Pio.

Til Velbaarne Hr. Lieut. Baron N. v. Juel,
Frederikshavn.



† JENS TØNNESEN

Den 2. Januar 1947 døde i Skagen Købmand Jens Tønnesen, der var født i samme By 9. Oktober 1889 som Søn af Købmand Frederik Tønnesen, hvis Forretning den afdøde, som var ugift, fortsatte til sin Død.

Fra sine unge Aar af nærrede Jens Tønnesen en dybfølt og aldrig trættet Interesse for sin Fødeby og i særlig Grad for dens egenartede Kulturforhold, Erhvervsforhold og Topografi i Tiden, før Skagen blev det mondæne Badested med Kunstnerkoloni, Jernbane, Havn, Motorfartøjer, Fabriker og meget andet, som Byen nu kan »berømme« sig af.

Jens Tønnesen var en opmærksom Lytter, naar i hans unge Aar de gamle Fiskere talte om Fiskeriet og om Strandinger, om Uvejre og Magsvejr o. s. v., og det fortalte bevarede han i en fortræffelig Hukommelse, som siden satte ham i Stand til at skrive de to udmærkede, rigt illustrerede Bøger »Gamle Skagensfiskere fortæller« (1934) og »Det svundne Skagen fortæller« (1943), Bøger, der for stedse vil

bevare deres Værdi og Forfatterens Navn som kulturhistorisk Skribent.

Tønnesens Interesse for Skagens Fortid gav sig ogsaa Udslag paa anden Vis; det skyldes hans Ildhu, at Institutionen »Skagens Fortidsminder« blev oprettet ved »Svallerbakken«, hvor nu 3 gamle Fiskerhuse viser, hvorledes de tidligere nøjsomme Fiskerhjem var indrettet med Inventar og Fortids-Fiskerredskaber, og da der kom Planer frem om at nedlægge Skagens gamle Kirkegaard vest for Kapelborg, fik Tønnesen den omdannet til en fredet Mindelund, ligesom han ogsaa var meget virksom for at indsamle Midler til en »Mindesten for dem, der blev derude«. Og det var paa Tønnesens Initiativ, at »Historisk Samfund« 1941 opstillede en Mindesten paa Pladsen, hvor Byens Latinskole laa indtil 1939.

C. K.

LOKALHISTORISK LITTERATUR

Det er ingen omfattende lokalhistorisk Litteratur, der siden Udgivelsen af Aarbogen 1946 er kommet Redaktionen for Øje, nemlig kun følgende: Peder Jensen Kjærgaards »Streng Tider« (Jespersen og Pio) maa nærmest henføres under Skønlitteratur, men er en velskrevet historisk Roman, hvis Hovedperson er Lars Dyrskjøt fra Aagaard i Ørum, der faldt i Slaget ved Nørresundby 18. Jan. 1644. Bogen omhandler de kejserlige Troppers Besættelse af Vendsyssel 1627—29 og Svenskernes Besættelse af samme Landsdel 1644, og historisk set følger Skildringen ret nøje de Fakta, som Aktstykker fra hin Tid giver Oplysning om; jvf. »Vendsysselske Aarbøger« 1935, S. 198 ff. og 1942, S. 132 ff. samt 1944, S. 263 ff.

Fhv. Gaardejer Niels Chr. Nielsen, Vraa, har paa eget Forlag udgivet en livligt skrevet Bog paa 80 Sider med Titel »En Gaard i Børglum«, i hvilken han giver en Række Skildringer af Bondeliv i Børglum, dels i hans egen og dels i hans Faders og Bedstefaders Tid.

Under Titel »Paa Strejff gennem Hanherrederne« (68 Sider, Fjerritslev Boghandel) har Pastor H. Thorlacius Ussing udgivet et stemningsfyldt Prosadigt isprængt historiske Vuer. Redaktør Larsen-Ledet har udgivet II Bind af »Mit Livs Karrusel« (Gyldendal), et fornøjeligt Memoireværk lige-

som første Bind, men maaske nok lidt vel journalistisk formet i Henseende til »med vilde Blomster iblandt«. Hjørring Politikreds, ved Politimester Olaf Kann, har paa eget Forlag udgivet »Beretning vedrørende Forholdene i Hjørring Politikreds under den tyske Besættelse 1940—45«, 80 Sider. Fremstillingen er paa Grundlag af Politiets Akter, i det væsentlige udarbejdet af Overbetjent i Kriminalpolitiet H. Rambusch, og omhandler saavel større som mindre Episoder samt en Fortegnelse over 3189 Landssvigigersager og andre Tyskersager, der er behandlet her efter Tyskernes Kapitulation.

Ved Juletid 1946 udkom hos Rossels Boghandel, Hjørring, et smukt illustreret Hæfte »Jul i Vendsyssel«, redigeret af Rektor Chr. N. Brodersen, Hjørring. Af Indholdet skal her nævnes: Marie Wanning »Sct. Catharina«, Peder Jensen Kjærgaard »Min Barndoms Jul« (Erindringer fra et Gaardmandshjem i Ø. Hjermelev), Chr. Krogh »Vendebosind«, Flemming Hansen »Nogle Kalkmalerier i Vraa Kirke«, Johs. Boolsen »Det gamle Hus« (Sagn fra Bangsbostrand), Chr. Krogh »Indvielsen af Grandestævnet i Børglum 1. Maj 1946«, Chr. Hansen Larsen »Skagen og Tonekunsten«, Jepsen-Petersen »Gøteborg-Frederikshavn Linien«, Bernth Christensen »Fra Sandflugtens Tid paa Læsø« og Th. A. Müller »Hans Gram«.

I Anledning af Nibe Apoteks 100 Aars Jubilæum 1946, har Apoteker Chr. P. Høygaard-Nielsen udgivet et smukt Skrift, hvori er en Del Oplysninger om »Konsulslægten« Nielsen i Hjørring.

I »Jyske Samlinger« 5. VII 215 ff. har Henning Poulsen offentliggjort en interessant lille Afhandling

»Aalborg Stift besat af de svenske 1658«, hvori en Del særlige Oplysninger fra Vendsyssel, og i »Personalhist. Tidsskr.« 12. I (1946) har C. Klitgaard behandlet »Slægter Brøndlund fra Vendsyssel, nemlig 2 Slægter fra Ø. Brønderslev og 1 fra V. Brønderslev, hvilke Slægter ogsaa har haft stor Udbredelse i Norge.

Sterup Andelsmejeri har i Anledning af 50 Aars Bestaaen, 27 Sept. 1947, udgivet et lille Jubilæumsskrift med Oplysninger om Mejeriets Virke og med en Række gode Billeder og Portrætter.

Forfatteren Peder Jensen Kjærgaard har i indværende Efteraar udgivet en Bog »Lyset sejrer« (Jespersen og Pio), der vel ligesom hans tidligere Bøger maa regnes til Kategorien Skønlitteratur, men som tillige indeholder en Mængde fortræffelige Kulturskildringer fra det gamle Bondesamfund i Ø. Hjermelev (Tolstrup Sogn) omkring Aar 1850, Billeder som enhver vil kunne have Fornøjelse af at stifte Bekendtskab med.

Og endelig har Bibliotekar Sven Houmøller nylig paa eget Forlag udgivet »Den vendsysselske Slægt Houmøller«, »Lauritz Peter Houmøllers Levnedbeskrivelse i korte Træk« og »Stamtavle for Else, Lis og Sven Houmøller«. Disse smukke Arbejder, hvis Indhold er stærkt knyttet til Frederikshavn og Løkken, kan af vort Samfunds Medlemmer faas hos Udgiveren, Herluf Trollesgade 25, Kbh. K., med 25 pCt. Rabat. Ordinær Pris 10 Kr., 5 Kr. og 6 Kr.

C. K.

FRA STYRELSE OG REDAKTION

10. Maj 1947 holdtes et Styrelsesmøde, hvor bl. a. meddeltes, at der desværre ikke kunde faas Tilladelse til, at Deltagerne i den kommende Sommerudflugt besøgte Voergaard, hvad der gennem mange Aar har været Samfundets Ønske, og det blev saa i H. t. Generalforsamlingens Bestemmelse 1946 vedtaget, at Udflugten skulde gaa til Hjallerup, Dronninglund og Try Højskole. — I Lærer Rørsigs Sygdomsforfald vedtoges, at Smedemester P. Christensen, Try, skulde tilrettelægge og lede Udflugten, og ligeledes at Christensen indtraadte i Skriftudvalget under Rørsigs Sygdom.

Det vedtoges endvidere at oprette Udveksling af Skrifter med de norske Historielag i Agder, Rogaland og Telemarken - Grenland. Udveksling med svenske Hembygdförbund (se Aarbogen 1940, S. 202) blev 1946 udvidet med 15 efter svensk Hensetting.

17. Juni 1947 afholdt Samfundet sit offentligt Sommermøde samt Generalforsamling.

Mødet, der havde samlet ca. 200 Deltagere, begyndte Kl. 14 i Hjallerup Kro. Paa Grund af Fejlhuskning fra Kroens Side, trak Tiden ret længe ud, inden Mødet kunde begynde, og Smedemester P. Christensen, Try, benyttede da Lejligheden til at holde et lille Foredrag om Kroens Historie, hvor-

efter Højskoleforstander Fogt fortalte om det berømmelige Hjallerup Marked i ældre Tid.

Dernæst kørtes til Dronninglund Birks Galgebakke, hvor Smedemester P. Christensen fortalte om Mordersken Ane Koldings Henrettelse 1767, og videre gik Turen forbi Markedsdalen, hvor Hundslund Marked holdtes i længst forsvundne Tid, og til Dronninglund Kirke. Her spillede Lærer Hanghøj paa Orgelet og Forsamlingen sang »Til Himlene rækker — — —«, hvorefter Smedemester P. Christensen holdt et fortrinligt og instruktivt Foredrag om denne gamle Klosterkirkes Bygningshistorie og om de nyrestaurerede Kalkmalerier i Kirkens søndre Korsfløj. (Foredraget gengivet her i Aarbogen Side 65 ff.).

Derpaa samledes man i Slottets Forgaard og besaa Bygningerne udvendigt. De bar stærke Mærker af tysk Militærindkvartering og tyske Flygtninges Ophold her, og Bygningernes Indre var fremdeles utilgængeligt. I Gaarden holdt Forstander Fogt et lille Foredrag om Bygningshistorien og Godsets mere landskendte Ejere.

Endelig gik Turen til Try Højskole, hvor den medbragte Mad indtoges i Lokaler, som Højskoleforstander Sejlund Sørensen og Frue gæstfrit havde stillet til Raadighed, og en stor Del af Forsamlingen aflagde et Besøg i Try Hjemstavnsmuseum.

Generalforsamling

Formanden, der valgtes til Ordstyrer, aflagde Beretning om Virksomheden $\frac{1}{4}$ 1946— $\frac{31}{8}$ 1947. Aaret begyndte med 1618 Medlemmer og sluttede med 1663, en Fremgang, der desværre medførte, at Aarbøgerne 1943—46 helt er udgaaet af vor Beholdning, men i Aar er Oplaget forhøjet, saa vi igen gerne tager mod Tilgang.

Den stærke Stigning af Udgivelsesomkostningerne har desværre medført, at vore Publikationer for 1946 har kostet 9900 Kr., saa Aaret sluttede med et Under-skud paa ca. 1100 Kr., som dog kan bringes ud af Verden 1947, da vi ikke udgiver Ekstraskrifter.

Ved »Dansk historisk Fællesforenings« Repræ-sentantmøde i Helsingør $^{30}/_8$ — $^{1}/_9$ 1946 var vort Samfund repræsenteret af Formanden, der her udtalte en Kritik af, at Undervisningsministeriets Under-støttelse til de historiske Samfund efterhaanden var gaaet ned fra 400 Kr. til 150 Kr. aarligt, samtidig med at Udgivelsesomkostningerne var steget med 100 pCt., og efter at dette var paavist, forhøjede Mini-steriet ogsaa Understøttelsen.

Formanden udtalte Samfundets bedste Tak til Lektor Flemming Hansen, Hjøring, der ikke længer kunde faa Tid til at være vor Sekretær og derfor trak sig ud af Styrelsen. Endvidere sendtes en Hilsen til Lærer Rør sig, der ønskedes god Bedring.

Efter at Beretningen var godkendt, oplæste Kas-seren det reviderede R e g n s k a b (se Aarbogen sid-
ste Side) der godkendtes, og derefter foretoges Valg til Styrelsen. De afgaaende Medlemmer var Læ-
rer P. Christensen, Tornby, Smedemester P. Chri-
stensen, Try, Postmester C. Klitgaard, Hjøring,
og Lærer P. M. Rør sig, Hallund, der alle genvagtes.
I Stedet for Lektor Flemming Hansen, valgtes Lærer
Asger Kierkegaard Jensen, Hjøring, for Rest-
en af Valgperioden (2 Aar). Til Re.visor er gen-
valgtes Overlærer J. K. Løth og Borgmester Johs.
E. Rasmussen, begge Hjøring. Under Dagsorde-
nens sidste Punkt, Eventuelt, foresloges som næste
Aars Mødested Tversted, Øster Vraa og Vildmosen,
men det overlodes til Styrelsen at træffe Afgørelsen.

Da ingen yderligere ønskede Ordet, sluttede For-

manden Generalforsamlingen med en Tak til de Institutioner, der yder vort Samfund økonomisk Støtte, til Pressen og til vore Repræsentanter ude i Sognene, hvis Bistand vi meget paaskønner.

Fra »Det kongelige danske Videnskaberne Selskabs Kommission til Undersøgelse af de i dansk Privateje bevarede Kilder til dansk Historie har Amtssamfundene modtaget Opfordring til at henlede Medlemmernes Opmærksomhed paa nævnte Kommissions for tjenstfulde Virksomhed, og særligt henleder vi vore Sognerepræsentanters Interesse paa dette Emne.

Der findes utvivlsomt rundt om adskillige Privatmenneskers skriftlige Efterladenskaber, saaledes vedrørende Politikere, Højskolefolk, Kommunalvirksomheder, Erhvervsliv o. s. v., som kan være af Interesse til Belysning af Samfundsforholdene, ligeledes Udskiftningspapirer, Dagbøger, Regnskabsbøger fra ældre Tid, endvidere Sogneforstanderskabs- og Sogneraadsarkiver, Fattigkommissionsprotokoller, Præste- og Skoleembedspapirer, Kirkeregnskaber, Foreningsarkiver, Rester af Godsarkiver og adskilligt andet, og selv om de paagældende Personer ikke ønsker at komme af med disse Sager, vil ovennævnte Kommission dog være glad ved gennem vort Samfunds Styrelse at modtage Oplysning om, hvad der maatte findes, og hvor det findes, og Sagerne kan eventuelt deponeres enten i Landsarkivet i Viborg eller Centralbiblioteket i Hjøring; Hovedsagen er, at de bliver godt opbevaret.

»Dansk historisk Fællesforening« har anmodet Samfundets Styrelse om at søge indsamlet Oplysninger vedrørende den tyske Besættelsestids Historie 1940—45, og vi lader denne Opfor-

dring gaa videre til vore Medlemmer med Tilføjelse af, at man ved Henvendelse til Formanden, Postmester C. Klitgaard, Hjøring, kan faa nærmere Oplysning om, hvorledes Fællesforeningen har tænkt sig Opgaven løst.

Vi har ladet trykke et dobbelt Brevkort med Opfordring til at indtræde i vort Samfund. Repræsentanter, der kunde have Lyst til at udsende saadanne, kan faa dem ved Henvendelse til Sekretæren.

Vort Samfund er Køber af pæne, brugte Eksemplarer af Aarbøgerne 1915—18, 1921, 1929, 1930 (et Hæfte paa 16 Sider) samt 1938, 1940 og 1942—46.

Vore Medlemmer kan ved Henvendelse til Sekretæren (Telefon Hjøring 582) købe følgende Skrifter til nedsat Pris: Vendsysselske Aarbøger 1919—20 à 1 Kr., 1922—26 à 1 Kr., 1927—28 og 1931—38 samt 1941 à 2 Kr.

Ths. Larsen: En Gennembrudstid II (Vendsyssels polit. Historie 1850—1900, ca. 600 Sider) 3 Kr.

(Sammes: En Gennembrudstid III findes som Aarbog for 1927).

P. Christensen: Voergaard, 3 Kr.

C. Klitgaard: Spredte Emner fra Vendsysselske Tingbøger, Røgelhede i Hellevad Sogn og Burholt i Ø. Brønderslev Sogn, à 1 Kr.; Blade af Vendsyssels Historie, à Kr. 1,50; Georg Østergaard: Sejlstrup, 1 Kr., Festskrift til C. Klitgaard (1938), 2 Kr., Tidsskriftslitteratur vedrørende Vendsyssel, 1 Kr., Danmarks Breve fra Middelalderen, Hæfte 1—III (det hidtil udkomne) à 35 Øre + Porto 10 Øre.

Vort Samfund har Udveksling af Aarbøger med Landets øvrige Amtssamfund og en Del udenlandske Selskaber (se Aarbogen 1940, S. 202); Bøgerne ud-

laanes fra Centralbiblioteket i Hjøring. Vore Medlemmer kan for ca. halv Pris, abonnere paa de øvrige Amters Aarbøger og paa Tidsskriftet »Fortid og Nutid«, udgivet af »Dansk hist. Fællesforening«. Aarskriftet »Fra Nationalmuseets Arbejdsmark« kan Medlemmer faa til modereret Pris og ligeledes E. Kroman »Skriftens Historie i Danmark fra Reformationen til Nutiden« (Favorpris 3 Kr. 60 Øre) samt Holger Hjelholt: »Skriftprøver fra Tiden efter Reformationen til Midten af det 19. Aarh.« (Favorprisen 2 Kr. 75 Øre). De to sidstnævnte Bøger faas portofrit tilsendt efter Indbetaling af Beløbet paa »Dansk historisk Fællesforenings« Postgirokonto 3516, Kbh.

Udvekslingseksemplarer af Aarbøger m. v. bedes sendt til »Historisk Samfund«, Hjøring, og ikke til personlig Adresse.

Hvis nogen af vore Repræsentanter har Udgifter vedrørende Aarbøgerne, bedes Beløbet fradraget ved Indsendelse af de opkrævede Kontingenter og Oplysning herom givet paa Postgirokuponens Bagside.

Samfundets Styrelse:

Postmester C. Klitgaard, Hjøring, Formand og Redaktør af Aarbøgerne (Telefon 553).

Kommunelærer Asger Kierkegaard Jensen, Hjøring, Sekretær (Telefon 582).

Lærer A. Skjødsholm, Løkken, Kasserer (Telefon 160). Samfundets Postkonto Nr. 35.593.

Lærer P. Christensen, Tornby (Telefon 35).

Smedemester P. Christensen, Try, Dronninglund (Telefon Try 8).

Højskoleforstander Frode Fogt, Try, Dronninglund (Telefon Try 27).

Overlærer P. Horn, Hjøring (Telefon 545).

Lærer M. P. Rørsig, Hallund, Brønderslev (Telefon Hallund 20).

Forfatter Jens Thise, Tise pr. Manna (Telefon Tise 23).

Skriftudvalget består af Smedemester P. Christensen, Try, Overlærer P. Horn, Hjøring og Postmester C. Klitgaard, Hjøring.

NYE MEDLEMMER

(Listen sluttet 1. November 1947).

Aggersborg Kommune.

Andersen, Frue, Hollandg., Lønstrup.

—, Chr., Grd., Bækholm, Ø.

Brdsl.

—, Chr., Grd., Rosenhave, Hørby.

Andreassen, Fabrikant, Poulstrup

Barkholt, O., Lærer, Hj.

Berg, Chr., Bogholder, Hirtshals.

Bertelsen, Haugo, Mejerist, Frederiksh.

Christensen, Arne, Repr., Viborg.

—, Chr., Hmd., Hedelund Ø.

Brdsl.

—, Hans, Repr., Holstebro.

—, J. Chr., Gølstrup Mk.

—, R., Skræderm., Lendum.

—, Th. C., Maskinist, Kbh.

—, Torben, Bankbest., Løkken.

Christiansen, E., Sognepræst, Sindal.

Colding, Poul, Lektor, Dr. phil., Charlottenl.

Dahl, Holger, Grd., Granbæk, Ø. Brdsl.

Dam, Edith, Bibliotekar, Hellerup

Damsgaard, Emil, Købmd., Løkken.

Egebak, Carl, Grd., Jerslev.

Elling, Niels Chr., Frederiksh.

Enevoldsen, C., Direktør, Løkken.

—, Lars, Sognefgd., Hune.

Frederiksen, J., Kasserer, Skagen.

Fugl, M., Politimest., Frederiksh.

Geraa Folkebogsamling.

Gjerstrup, V., Frue, Kbh.

Gregersen, Rigmor, Oversygepl., Løkken.

Grell, H., Sognepræst, Klokkehølm.

Grønhøj, Vilh., Typograf, Hj.

Grøntved, J., Magist., Charlottenl.

Hansen, C., Ingeniør, Hørby.

—, H., Lærer, Hj.

—, Svend, Sognepræst, Ingstrup.

Hejselbæk, Postbud, Lønstrup.

Hjermitslev, Niels, Fisker, Lønstrup.

Hjort, Chr., fhv. Grd., Brdsl.

Hofman, Joh., Frk., Apotek, Viborg

Hvidegaard, Poul, Prokur., Hj.

Høeg, J. C., Læge, Jerslev.

Jacobsen, Chr., Rentier, Ø. Brdsl.

Jensen, Chr., Repræsent., Sejstr.

—, —, Grd., Storg., Tornby.

—, —, Snedkerm., Brovst.

—, Harald, Murerm., Pandrup.

—, J., Grd., Østergaard, Vraa.

—, Julius, Købmd., Emb.

—, M., Murermester., Ø. Brdsl.

—, Oluf, Snedker, Vrensted.

—, O., Grd., Dambæk, Ø. Brdsl.

Knudsen, Morten, Grd., Pandrup.

Koch, F., Gartner, Tornby.

Kragh, Th., Sognepræst, Tranum.

Kristensen, J., Hmd., Aalbæk.

—, Karl, Revisor, Kbh.

Larsen, J., Arbmd., Lønstrup.

—, K. Lindberg, Blomsterhdl., Hj.

—, M., Frk., Lærerinde, Flauenskjold.

—, Peder, Arbmd., Lønstrup.

Larsen, Peter, Grd., Granly, Vraa.
 —, Peter, Førstelærer, Pandrup.
 —, Poul, Barber, Stenum.
 Lund, H., Lærer, Agersted.
 Lytzen, Svend, Hirtshals.
 Løkken Bank.
 Mailand, Helge, Lærer, Frh.
 Mikkelsen, H., Amtsstuefm., Hj.
 Mortensen, N., Prop., Luneborg,
 Tylstrup.
 Mouritsen, P., Hmd., Vittrup.
 —, V., Grd., Børglum.
 Møller, Chr., Rentier, Jerslev.
 —, Sognepræst, Jerslev.
 Nielsen, Arne, Grd., Røntved.
 —, Jørgen, Vraa.
 —, J. P., Grd., Ø. Hjermelev.
 —, Tor, Købmd., Lønstrup.
 Nissen, K., Overasi. Hj.
 Normann, Th., Lønstrup Klitmark
 Overgaard, J., Dekorator, Hj.
 Pedersen, Helge, Arbmd., Løn-
 strup.
 —, Johs., Købmd., Aabybro.
 —, Johs., Telling.
 —, P., Hmd., Bonken, Saltum.

Petersen, J., Foretningsf., Hj.
 —, A., Storgaard, Grd., Høgsted.
 Poulsen, Fru Lærer, Pandrup.
 Raabjerg Bibliotek.
 Risager, Aksel, Boelsmd., Mygdal.
 Risborg, K., Lærer, Hj.
 Rye, H., Sparekassekasserer, Frh.
 Rævskjær, C., Politifm., Nibe.
 Sanvig, S., Ls. Sagfører, Brdsl.
 Sørensen, J., Grd., Liver Mølleg.
 —, J., Hunnerup, Repr., Søborg.
 —, P. E., Installatør, Skagen.
 Tram, Karl, Læge, Dybvad.
 Tveden, Vald., Grd., Jerslev.
 Tønnesen, Jac., Postkontrolør, Hj.
 Warburg, Huggo, Fabr., Skagen.
 Zeuthen, H. R., Apoteker, Kbh.

SUBSKRIBENTER

Jensen, Karl, Grinsted, Uggerh.
 Klitgaard, H., Repr., Ulsted.
 Olesen, F. H., Disponent, Roskilde.
 Roskilde Centralbibliotek.

Regnskab over Indtægter og Udgifter i „Historisk Samfund for Hjørring Amt“ ^{1/4}1946—^{31/3}1947.

Tilskud:

C. Klitgaard til Aarbogen 1946 . . .	Kr. 700,00
Tilskud fra Staten	- 250,00
— - Hjørring Amt	- 400 00
-- - Kommuner ¹⁾	- 820,00
— - Institutioner ²⁾	- 380,00
— - »Vends. Tidende«	- 100,00
	Kr. 2650,00

Medlemsbidrag:

1484 Medlemmer à Kr. 4,00	Kr. 5936,00
58 Subskribenter à Kr. 2,00	- 116,00
47 Repræsentanter à Kr. 0,00	- 0,00
16 Kommuner, faste Medl.	Kr. 6052,00
58 Restanter til næste Aar	Kr. 228,00

1663 ialt.

<i>Bogsalg</i>	Kr. 412,95
Renter i Giro og Bank	- 2,94
<i>Indgaaede Restancer</i>	Kr. 92,00
÷ uerholdelige	- 8,00
	Kr. 84,00

<i>Refunderet Porto</i>	- 31,90
<i>Overskud</i> pr. ^{1/4} 1946	- 2078,62
<i>Underskud</i> pr. ^{31/3} 1947	- 1102,90

Kr. 12.415,31

Aarbogen:

Trykning og Hæftning	Kr. 4879,15
Vendssysselske Præstefamilier II	- 4160,50
	Kr. 9039,65

Forfatterhonorar - 864,00

Administration:

Bekendtgørelser, Befordring, Porto, Telefon, Kontorartikler og Ilusleje	Kr. 821,01
Honorar	- 750,00
Tryksager	- 137,25
	Kr. 1708,26

Bogkøb - 46,95

Andre Udgifter:

Kontingent til Dansk hist. Fællesf.	Kr. 117,44
Repræsentation m. m.	- 84,64
Renter	- 97,75
	Kr. 299,83

Ekspedition - 456,62

Kr. 12.415,31

Foranstaaende Regnskab er gennemgaaet og sammenholdt med Bilag og Regnskabsbogen. Intet fundet at bemærke.

Hjørring, den 6 Maj 1947. *J. K. Løth*, (sign.) *Johs. E. Rasmussen*, (sign.)

1) Brønderslev Kr. 25, Frederikshavn 25, Hjørring 100, Skagen 25, Sæby 50, Aasted-Skærum 20, Bindslev 10, Bjergby-Mygdal 10, Børglum-Furreby 25, Dronninglund 100 + 100, Elling 5, Horne-Asdal 25, Ingstrup-V. Hjerimitslev-Alstrup 10, Jerslev 10, Jetsmark 20, Lendum 10, Raabjerg 20, Saltum Hune 10, Sindal 15, Skæve 20. Sct. Hans-Sct. Olai 15, Taars 10, Tornby-Vidstrup 25, Ugilt 30, Vedsted 20, Vejby-Sejlstrup 10, Voer 10, Volstrup 20, Vraa-Emb 25, Vrensted-Tise 10, Ø. Brønderslev-Hallund 10.

2) Andelsbanken Kr. 25, Brovst Sparekasse 10, Dronninglund Sp. 25, Frederikshavn Sp. 30, Handels- og Landbrugsbanken 25, Hjørring Diskontobank 100, Hjørring Sp. 50, Jelstrup-Lyngby Sp. 10, Løkken Sp. 25, Vraa Sp. 30, Sindal Sp. 25, Sæby Sp. 10, Vraa Bank 15.

NOGLE VENDSYSSELSKE KIRKESYN I 1600ERNE

Ved C. KLITGAARD

Min bedste Tak til Direktionen for Carlsbergfondet for Støtte til mine Arbejder.

I 1600erne med tre fjendtlige Besættelser af Jylland og den almindelige Forarmelse som Følge af Misvækst og Kvægsyge i Aarhundredets sidste Halvdel var de vendsysselske Kirkers Tilstand gennemgaaende ringe, og synderligt bedre blev den ikke i det følgende Aarhundredes første Del, idet Tiderne ogsaa da var vanskelige i økonomisk Henseende for Godsejerne, der almindeligvis var Ejere af Kirke-tienden. — Nedenstaaende Kirkesyn fra forskellige Egne giver et godt Billede af Kirkernes fattige Tilstand.

Astrup Kirke.

Kirkesyn 25. Aug. 1639¹⁾. Blyet paa begge Sider af Kirkens Tag var utæt, saa det regnede igennem; Kirkens Loft tildels raaddent; de fleste Kvindestole var nedfaldne, og Resten stod paa Fald; Trappen til Taarnet skulde fornyes;²⁾ Klokkehuset stod paa Fald, og vestre Port var »slet øde«.

¹⁾ Horns Herreds Tingbog 26. Aug. 1639, Bl. 148 b.

²⁾ Kirken havde altsaa Taarn paa den Tid.

Aug. 1642.¹⁾ Kirkehimlen²⁾ og Loftet var forraadnet eller helt borte, en Bjælke var raadden; Kvindestolene var »slet øde« og skulde fornyes; Karlestolene var ligeledes »ganske vage« og skulde gøres af ny; Altertavlen var fordærvet og Malingen gaaet af den; Alterklæderne var gamle og forslidte og duede ikke.

Januar 1647.³⁾ Himmelen over Alteret var »forhavet«, ligesom Skriftestolen og Prædikestolen skulde gøres af nye; Alterklædet var fordærvet og øde; Altertavlen »forhavet« og Malingen øde; Himmelen over Kirken var forraadnet, Kirkestolene var »sønder og øde« og skulde laves af ny; det regnede mange Steder ned gennem Tagblyet, saa Folk ikke kunde være i Stolene, Trappen til Koret⁴⁾ skulde laves af ny m. m.

Bindslev Kirke.

Syn Marts 1637.⁵⁾ 2 Piller for østre Ende af Kirken var »farlamme« paa Tagsten, Mursten og Kalk; søndre Side af Kirken var farlam paa Mursten og Kalk; sydvestre Hjørne af Kirken stod paa Fald og skulde tages ned; det regnede gennem Kirkens Blytag; vestre Side af Vaabehuset stod paa Fald, og en stor Del af Gulvet var optraadt.

10. Juni 1639.⁶⁾ Kirkens vestre Gavl fra Loftet og op var tildels nedfalden, midterste Gavl var forfalden; Vaabehusets vestre Side var faldet ned, og de andre Mure var revnet fra øverst til

¹⁾ Tgb. 15. Aug. 1642, Bl. 163 b.

²⁾ Antagelig Loftet over Koret.

³⁾ Tgb. 11. Jan. 1647.

⁴⁾ Kor = Pulpitur.

⁵⁾ Horns Herreds Tingbog 13. Marts 1637, Bl. 41.

⁶⁾ Tgb. 10. Juni 1639, Bl. 96.

nederst, ligesom Vaabenhusets Kamme og Tag var forfaldne paa Mur- og Tagsten; de to østerste Gavle og to Piller for Kirkens østre Ende var meget forhavede paa Mur- og Tagsten; Kirkens søndre Side og vestre Ende var meget farlamme, og det sydvestre Hjørne stod paa Fald. Østre og vestre Port samt Stenterne var ligeledes forfaldne, hvad ogsaa var Tilfældet med Kirkestolene. Istandsættelsen takseredes til 100 Sldr.

Aug. 1647.¹⁾ Kirkens søndre Mur var revnet og tildels nedfalden; det sydøstre Hjørne skulde opmures fra Grunden ligesom Pilleren ved dette Hjørne og sydvestre Hjørne af Kirken; Kammen paa Kirkens vestre Ende skulde mures af ny; Rundingen om den tilmurede søndre Kirkedør skulde mures af ny; Taget paa nordre Side af Taarnet²⁾ skulde lægges med nye Sten; Blyet paa begge Sider af Kirkens Tag var hullet; Vinduerne var forfaldne eller helt blæst ud; de fleste Kirkestole var forfaldne; Gulvet i Vaabenhuset og Kirken var optraadt og skulde lægges om med 400 Mursten; Kirkegaardsdiget var mange Steder faldet ned.

Sept. 1659.³⁾ Kirkens østre Gavle stod paa Fald, to Murpiller til Gavlen stod paa Fald, idet de var revnet; Vaabenhuset var brøstfældigt og to murede Bænke i det var faldet ned; Halvparten af Kirkeloftet skulde fornyes; Klangerset skulde have nyt Tække, og 43 Favne af Kirkegaardsdiget skulde omlægges m. m. Kirkens Inventar bestod af 1 broget Alterklæde, 2 Messing-Lysetager,

1) Tgb. 2. Aug. 1647.

2) Dette fandtes her altsaa endnu 1647, men blev senere nedrevet for at udvide Kirken mod Vest. 1941 har Kirken atter faaet Taarn.

3) Tgb. 12. Sept. 1659.

1 Messehagel, 1 Messesærk, 1 Alterdug, 1 Tinpote, 1 Kobberpote, 1 Kalk og Disk af Sølv, vejede 42 Lod,¹⁾ 1 Alterbog, 1 gammel Gradual,²⁾ 1 gammel beslaaet Egekiste til Alterklæderne, 1 Døbefont af Sten, 1 gammel Pengeblok og 2 Ligbaarer.

1635 fik Bindslev Kirke et nyt Klokk e h u s,³⁾ til hvilket der medgik 9 Stolper à 10¹/₂ Alen, 12 Løsholter, 8 »Dverrestolper«, 4 Remstykker ovenpaa, 1 Remstykke indeni paa Stubben, 36 Korsbaand, 16 Stødbaand, 12 »Bukkehoveder«, 16 »Rundeboffer« oven i, 2¹/₂ Tylt Fyrrebrædder til Tækket, 3 Bøgestolper til Nagler og 4 Stolper til Riste. Ialt vurderet til 47¹/₂ Daler.

Bjergby Kirke.

13. April 1637 afhjemledes paa Horns Herreds Ting Syn over Kirken, hvis Blytag var forfalden for 300 Slettedaler; Loftet saavel i Kirken som i Vaabehuset skulde istandsættes og ligeledes den søndre Kirkedør⁴⁾ og Kirkestolene. Til Kammen og Pillen skulde anvendes 200 Tagsten.

25. Sept. 1637 afhjemledes paa Tinget et nyt Kirkesyn, i hvilket det bl. a. siges, at »forgangen Sommer var Kirken nedfalden og blev opmuret igen«, men det vides ikke, hvor omfattende denne Opmuring var. Der skulde nu laves store Laase til alle Stenterne, for at Kvæg ikke skulde komme ind paa Kirkegaarden, hvilken skulde gøres ren, og istandsættes med Sten og Grus. Ligeledes skulde der laves nogle nye Jernstænger til Kirkeristene, og Klokk e h u s e t skulde istandsættes.

¹⁾ = ca. 625 gr.

²⁾ Bog med Messesange.

³⁾ Tgb. 21. Sept. 1635.

⁴⁾ Denne var altsaa endnu ikke tilmuret.

13. Juli 1640 siger et nyt Synsvidne, at søndre Side af Blytaget var utæt, og paa nordre Side havde »Guds Vejrlig« for 2 Aar siden gjort stor Skade. saa mere end Halvparten af Blyet skulde omlægges. Reparationen ansloges til en Bekostning af 200 Slettedaler.

Endelig afhjemledes 17. Sept. 1649 et Syn, i hvilket det hedder, at østre Ende af Kirken stod paa Fald fra Jorden og op til det øverste.¹⁾ Kirkens nordvestre Hjørne stod ogsaa paa Fald, og der manglede noget Bly paa Kirketaget. Klokkehuset skulde repareres med »Deller« (∞: Brædder) og Korsbaand. 1732 skriver Præsten Chr. Madsen Gassum i en Indberetning, at ovenpaa Blytaget er der en Fremstilling i Bly af en Skytte med Bøsse, en Hund, en Hjort og en Hare, og Præsten tilføjer, at der paa Serreslev Kirke var lignende Blyfigurer.²⁾ Antagelig et Paafund af Blystøberen.

Elling Kirke.

3. Aug. 1635 tog Præsten Hr. Oluf Madsen Vurderingsvidne om Kirkens nye Altertavle.³⁾ Fire Snedkere fra Blæsbjerg, Høgholts Mølle, Bratten og Frøkær havde synet den og vurderede den til 40 Slettedaler (= 26 Rdl.) Den var lavet af Rødeg.

2. Marts 1636 toges Synsvidne angaaende Kirken.⁴⁾ Blyet var tildels slaet af Tagets søndre Side og borttaget i Fjendernes Tid,⁵⁾ og Murene var fordærvet af Regn i en Længde af 4 Alen, hvor Tagblyet manglede. Det øvrige Blytag var meget hullet

¹⁾ Den blev atter ommuret 1772 og er af Granit.

²⁾ »Vendsysselske Aarbøger« 1920, S. 323.

³⁾ Horns Herreds Tgb. Denne anselige Tavle med Snitværk findes endnu, men med et nyt Maleri af Anker Lund.

⁴⁾ a. St.

⁵⁾ Kejserkrigen 1627-29.

paa begge Sider af Kirken. Paa Taarnet manglede mange Tagsten, og »Skelningen« (∩: Udspækningen) var faldet af mellem de øvrige Tagsten; Kammen paa Taarnet var brækket; Kirkemuren var ligeledes brækket paa mange Steder og Kalken udsmuldret. Foden under Vaabenhusets vestre Side var raadden.¹⁾ Der skulde mures en Pille ved Kirkens østre Ende, hvor Muren var revnet, og der skulde laves et Vindue ved Prædikestolen. 23 Kirkestole neden for Kirkedøren var raadne. Et Klokket hus var udbygget af Taarnets nordre Glamvindue. Stendiget om Kirkegaarden var forfalden ligesom Porten og 2 Stenter.

4. Feb. 1637 afhjemledes atter Kirkesyn. Blytaget paa Kirkens søndre Side var ganske opbrændt af Solen, noget blæst af og noget nedskredet, saa der udkrævedes 3 Skippund (= 60 Lispund) nyt Bly. Sønder Side af Kirkemuren var forraadnet af Regn paa det øverste og ganske brøstfældig. 3 Piller paa Sydturen var ligeledes brøstfældige. Taarnet var tækket med Tegl, og mange af Tagstenene var affaldne ligesom ogsaa paa Kammen; Taarnet var brækket paa søndre og vestre Side fra Jorden til det øverste. Paa Kirkens nordre Side var Blytækket ligeledes brøstfældigt. Vaabenhuset var af Bindingsværk og i daarlig Stand; det var tækket med Tegl. Porte og Stenter var forfaldne og Kirkegaardsdiget var mange Steder faldet ned.

1650 blev der lavet Prædikestol til Kirken, og den 1635 lavede Altertavle blev stafferet af Maler Poul Jensen fra Aalborg, som herfor fik 50 Slettedaler af Sten Rodsteen til Lerbæk, der havde Kirketienden i Fæste af Kronen.²⁾ Poul Jen-

¹⁾ Det var af Bindingsværk.

²⁾ Kirken blev 1678 solgt af Kronen til Jens Rodsteen til Lerbæk.

sen opholdt sig en Tid paa Lerbæk for at udføre Arbejdet.

E m Kirke. (Regnskabsbog 1575—1609).

Synsvidne af Børglum Herreds Ting 21. marts 1654.

L o f t e t i Kirken var »forsullden« (o: forfalden), og der skulde bruges 10 Tyller Deler (o: Brædder) dertil; mange Steder var Blyet »forstullden« (o: forfalden) og kunde ikke »færdes« (o: istandsættes) under 1½ Skippund (= 30 Lispund) Bly.

Al t e r t a v l e n var »slet forfalden« og »er uduelig og kan ikke færdes under 100 Sldr.« Prædikestolen var umalet og vilde koste 20 Rdlr. Klokkeren var ganske ringe og saa godt som utjenlig.

Fureby Kirke,

Synsvidne af Børglum Herreds Ting 13. nov. 1666.

Kirkemuren brøstfældig paa begge Sider og vestre Ende; en Del af Blytaget samt Vaabenhuset ligeledes; Alterklædet var gammel og ubrugeligt, Lysestagerne (Alterstagerne) var af Træ, var ormstukne og utjenlige og ikke en Skilling værd. Stenterne var øde, saa Kreaturer havde deres Gang paa Kirkegaarden.

Hørmested Kirke.

Syn over Kirken afhjemlet paa Horns Herreds Ting 26. nov. 1649 i Overværelse af Præsten Hr. Hans Eriksen Horne og begge Kirkeværger.

Kirken syntes af Hensyn til Sognefs Børn, Ungdom og Tjenestefolk at burde forlænges noget, hvad der kunde ske med Lempe, hvis der ellers maatte tages af dens Beholdning. Foruden Adelens og deres Folks Karlestole var der kun 11 Karlestole og 11 Kvindestole, og paa det lille Kor (o: Pulpitur)

var der kun 8 Stole med knap Plads til 4 Personer i hver. I vestre Ende af Kirken og udenfor — »saavel i Muren som ellers i graa Grus og Kampegrund ligger straks fra Kirken 10 Alen vester paa klare Tegn paa«, at Kirken i tidligere Tider har enten været længere, eller at der er gjort Begyndelse til at forlænge den.

Paa Alteret var en smuk Kalk og Disk, som Sognet og Præsten for nogle Aar siden havde bestøttet, da det andet var blevet stjaalet. Kirken havde kun bidraget lidt til denne Anskaffelse.¹⁾ Paa Alteret var et rødblommet Alterklæde af Plyds og en smuk rødblommet Messehagel af Fløjls og med et bredt Guldlod som et Kors bag paa, samt en næsten ny Messesærk, som Fru Sofie Brahe til Odden²⁾ eller et af hendes Børn havde skaffet Kirken for faa Aar siden, da den ikke selv havde Raad dertil.

Der var ingen Bøger i Kirken enten paa Alterbord eller i Degnestolen paa nær en gammel revet Alterbog og en lige saa utjenlig Gradual,³⁾ men Præsten sagde, at Kirken ogsaa havde en gammel dansk Bibel. Kirken havde ogsaa en Ligbaare.

Jerslev Kirke.

Synsvidne af Jerslev Herreds Ting 1635.⁴⁾

4 Mand afhjemlede, at de havde synet Kirken og set, at der var 21 Stoledøre paa begge Sider nedenfor Kirkedøren, som er »farlamme« (o: forfaldne) og 7 Døre var ganske borte. Kirkemurene var

¹⁾ En ny Alterkalk blev 1721 skænket af Jesper Jespersen til Høgholt og Hustru.

²⁾ Hun ejede Høgholt o. 1642—1656.

³⁾ Messebog.

⁴⁾ Jvf. Jyske Saml. 1, IX, 35 f.

forfaldne, og paa Taget vilde Reparation af Blyet koste 300 Daler. Der manglede en Staalklinke og en Bom til søndre Stente samt Lænke til Bommen. Taarnet var forfaldent paa østre Side og nordre Hjørne fra Klokken og øst paa. Det store Kirke-loft fra den »store Tavle« og øster paa til Prædike-stolen var »farlam, uduelig og forraadnet«; Kors-kirkens Loft var meget farlam, og Kirke-gaardsporten var væk. Kirkegaardsdiget skulde istandsættes med Sten og Sand paa nordre Side. Gradualen (Messebogen) var »ganske sønder og fordærvet, saa hun slet tjenlig er at bruge«. En lille Kalk og Disk at bruge til syge Folk, som blev bortstjaalet i Fjendernes Tid (c: 1627-29), skulde endelig skaffes.

Karup Kirke tilhørte Kronen indtil 11. April 1696, da den solgtes til Holger Pachs' til Sæbygaard.¹⁾

Kirketienden var 1606 3 Tdr. 6 Skp. Rug, 3 Tdr. Byg, 4 Tdr. Havre, ialt Hk. 8-6-0-0.

Kvægtienden var (1622): 4 Lam og 1 Mark Penge.

Landgildebyg 3 Tdr. af Bolet Haven ved Favrholt i Aasted Sogn, det solgtes 1685 for 100 Sldr. til Holger Bille til Bangsbo, og for de 40 Daler købte Kirken af Oberstløjtnant Wittbergs Enke, Fru Katrine v. Vittinghof i Aalborg, Herligheden af et Bol i Nørre Vraa i Vraa Sogn, hvis Herlighedsskyld var 2 Tdr. Gæsterihavre og 1 Rdl. i Arbejdspenge. Bolets Bygskyld laa til Vraa Kirke.

Jordskyld: 3 Mark 3 Skill. (De 3 Mark svaredes af en Eng ved Understed Strand nord for Sulbæk, og 1670 blev Engen solgt til Admiral Niels

¹⁾ Kirkens Regnskabsbog 1606-88.

Juel til Sæbygaard, men Provstierren (Regnskabsprovsten) Hartvig Kaas beholdt Pengene, som han 1687 dømtes til at betale til Kirken.

Ved Kirkens Salg 1696 ejede den 2 Bol i Vang i Understed Sogn af Hk. 1-0-3-1 og 0-7-3-2 samt en Ager paa Skibtved Mark af Hk. 2 Alb.

Kirken var blytækket, og de 400 Tagsten, der 1648 købtes hos Oluf Teglbærnder i Karup Præstegaard, var antagelig til Vaabenhuset, der var af Bindingsværk. Der nedblæste 7 Vægge af det i en Storm 1665, og 1668 byggedes saa et nyt Vaabenhus.

Kirkeklokken hang i et Klokkehus, der 1650 blev fornyet af Egetræ, som købtes hos Vogn Vognsens Enke, Fru Christence Rodsteen til Stenshede. Det nedblæste 1676 og fornyedes atter.

I Kirken blev 1679 begravet Maren Svendsdatter, hvorfor betaltes 1 Daler, og Svend Nielsen i Fladholt, hvorfor betaltes 2 Daler.

1680 havde Kirken en ekstra Indtægt paa 3 Daler, som betaltes af Jens og Peder Simonsen i Kvissel for Helligbrøde.

Kirkens Inventar var 1659: 1 Kalk og Disk af Sølv, vog 20 Lod; 1 Alterklæde af brøgger Atlask; 1 gl. Drejls Alterdug; 1 gl. Messesærk med mange Huller paa; 1 gl. Messehagel af gult dobbelt Damask; 1 gl. Alterbog; 1 Stenfont med et gl. Messingbækken med Huller paa; 1 gl. Kiste med 3 Jern over Laaget og ingen Laas for; 1 gl. jernbunden Pengeblok; 1 liden Tavle og 1 Pung; 1 Ligbaare; 1 Gabestok, 1 nyt Klokkehus og 1 Klokke deri med Jernstreng.

Kirkens Værger var: velb. Niels Basse til Tveden 1606-16, Peder Madsen i Stendal 1617-25,

Vogn Viffertsen i Karup 1617-30, Christen Madsen i Tveden 1626-30, velb. Vogn Vognsen til Stenshede 1631-34, velb. Vogn Vognsen den yngre til Stenshede 1634-35, Chr. Thomsen i Tveden 1635-36, Anders Nielsen i Fladholt 1635-36, Jens Jespersen i Karup 1637-39, Oluf Christensen i Kokkenborg 1637-39, der nævnes ingen igen før Christen Svendsen i Tveden 1652-67, Laurids Olufsen i Tveden 1668-75, Anders Svendsen ved Kæret 1676-83, Hans Jensen i Rævdalsodde 1676-80, Niels Pedersen i Karup 1681-85, Peder Nielsen i Trundhaven 1684-88, Chr. Lauridsen i Kokkenborg 1686-88.

Syn afhjemlet paa Børglum Herreds Ting 10. April 1638.

Østre Ende af Kirken var ganske forfalden paa Muren og ligeledes søndre Side ved Prædikestolen; Muren paa vestre Ende saavel som Pillen var forfalden. Tømmeret over Hvælvingen var forraadnet og forfalden ligesom Fødderne under Vaabenhuset og Nokkerne i Stolperne.¹⁾ Karlestolene var noget forfaldne, Tagstenene paa Taget ligeledes. Kirkens Kiste, »som Messeklæderne ligger i, er forraadnet, saa Mus gaar deri og haver fordærvet Messehagelen«, Gradualen²⁾ var ganske forfalden, og der var ingen Bibel; Kirkegaardsdiget forfaldent og begge Porte øde. Degnestolen var noget »farlam« og Vinduerne forfaldne.

Lendum Kirke.

I Følge en Ansøgning af 24. Marts 1631 fra Knud Rodsteen til Lengsholm, Sognepræsten Christoffer

¹⁾ Vaabenhuset var altsaa af Bindingsværk.

²⁾ Messebogen.

Frandsen og 24 Sognemænd til den nedsatte Kommission til Undersøgelse af Kirkerne i Aalborg Stift,¹⁾ var Lendum Kirke da meget forfalden. Det hedder i Ansøgningen, at Kirken for nogen Tid siden blev helt færdig,²⁾ og siden var der ikke gjort noget ved den, men nu var den tilligemed Vaabenhus og Kirkegaardsdige ganske bygfærdig, saa at en Del af Kirken stod helt aaben, Vaabenhuset var revnet, og Porten var nede, ligesom Kirkegaardsdiget flere Steder var borte, saa Hunde og Svin opkastede de døde Legemer af Gravene, og man kunde næppe noget Steds i Kirken sidde tørt i Regnvejr. I lang Tid, næsten siden Fjenden kom i Landet (1627) og til nu paa kort Tid, havde Kirken hverken haft Vin eller Brød, og Sognefolkene havde selv maattet skaffe det, og Altergæsterne havde maattet betale 1 Skilling hver, hvorfor de fattige ideligt forsømte Sakramentet, saa at endog nogle var bortdøde nu i Pesten uden at faa det, fordi Præsten havde hverken Vin eller Brød. Aarsagen til denne Tilstand var, at Kirketienden var bortfæstet til Mogens Kaas til Tidemandsholm, der lod Kirken forsømme.

Der blev saa taget Syn over Kirken, hvilket afhjemledes paa Vennebjerg Herredsting 30. Jan. 1632, og det fremgaar deraf, at Manglernes Afhjælpning vilde koste: Grundvolden af Kirken forfalden og vilde koste 100 Sldr., Kirkemuren brøstfærdig 28 Sldr., Kirkens Tag med Hultegl m. v. 40, Vaabenhus med Tagsten m. v. 20, Vinduerne 5, Taarnet skulde næsten helt fornyes,³⁾ 400 Rigsdlr.

¹⁾ Rigsarkivets topografiske Samlinger, jvf. »Vendsyssel Folk og Land« II, 70.

²⁾ Den blev vist ombygget o. 1600 i Stedet for en tidligere romansk Kirke.

³⁾ Det blev vist ikke opbygget igen, selv om man begyndte derpaa.

Kirkegaardsdige og Stenter 10 Sldr., Klanghus og Klokkestreg 12, Alter og Altertavle 100,¹⁾ Prædikestol med Himmel 40,²⁾ Reparation af Stolene 5, et Kor (Pulpitur) til Ungdommen 40, hele Istandsættelsen takseredes til 1000 Slettedaler eller 667 Rigsdaler, og der tilføjes, at man kan ikke staa i Kirken for Sne og Regn og andet Uvejr, hvorfor Taarnet endelig maatte istandsættes.

Men med Istandsættelsen gik det sikkert langsomt, thi i Synsvidne af Vennebjerg Herreds Ting 5. Juni 1648 hedder det, at Taarnet er ikke halvt opbygget; Kirkeloftet er ganske forfalden; Tagsten, Lægter og Tømmer paa Kirken ganske raadent; 20 Kirkestole var forfaldne; Vaabenhuset forfaldent baade paa Tømmer og Sten og Klangerset, Stenter og Porten skulde laves af ny. Bygfældigheden takseredes atter til 1000 Slettedaler.³⁾

L y n g b y K i r k e.

10. April 1643 fremlagdes paa Vennebjerg Herreds Ting et Tingsvidne af samme Ting 3. Juni 1642, i hvilket Jens Mørk i Ulstrup, Chr. Ris, Poul Sørensen, Jens Christensen og Mads Jensen i Rubjerg, Ole Jensen i Kajholm og Niels Thomsen i Kajholm, Lars Jensen, Chr. Sørensen, Chr. Pedersen og Oluf Poulsen paa Aasen vidnede, at vor kære Sognepræst, hæderlig og vellærde Hr. Oluf Danielsen, salig med Gud, som boede og døde i Rubjerg Præstegaard,

¹⁾ Den nuværende Altertavle er fra 1724. Alterpladen med Relikviegemme fra det gamle Alter ligger som Tærskelsten ved Indgangen.

²⁾ Den er fra 1640 med Knud Rodsten og Else Vinds Vaaben og Navnetræk.

³⁾ Dette Beløb svarede til Værdien af ca. 100 Køer.

lod lyse 3 Gange af Rubjerg Prædikestol og gjorde Bøn for den Tyv, som stjal deres Kalk og Disk hen af Lyngby, før Fjenderne kom i Landet, og ligeledes deres Klokke af Klangerset i Fjendernes Tid. Det siges, at samme Kalk blev udført til Hamburg af Fjendernes Marketender, og der var i Kirken dér ogsaa gjort Bøn for samme Kalk og Disk og Klokke, men de havde endnu ikke kunnet opspørge, hvor det var henne.

1647 købtes saa en Klokke fra Hellig Kirke, der havde solgt den 1645 til Tolderen i Aalborg Hans Sørensen. Den vejede 52 kg og kostede 18 Sldr., og til den byggedes et nyt Klangers af Egestolper. 1677 var den nok revnet, thi da betaltes 5 Daler til en Smed for den at »forfærdige«, og 1696 blev den omstøbt af Rolf Balsersen i Aalborg og kom saa til at veje 70 kg. Denne Klokke blev i Brug til 1870'erne, da man fik en Staalklokke støbt i Bocum 1872.

1648 blev der lavet et stort Vindue i Kirkens vestre Gavlgavl, 1651 blev der lagt nyt Blytag, til hvilket 3200 kg af det gamle Bly omstøbtes, og 1652 faldt søndre Ende af Vaabehuset ned og ombyggedes. (Kirkens Regnskabsbøger 1647-1710).

Mosbjerg Kirke.

17. April 1637 Synsafhjemling paa Horns Herreds Ting.

Søndre Side af Kirken stod paa Fald, fordi Kalken var »udsveltet« mellem Stenene; ligeledes Kirkens østre Ende med Gavlen; Kammen paa vestre Ende duede ikke; nogle Sten i vestre Ende vil falde ud.¹⁾ Tækket paa Vaabehuset var af

¹⁾ Kirkens tidl. Taarn eller Forhal var altsaa allerede da borte.

Fjæl og duede ikke; en Trediedel af Kirkegaardsdiget var faldet ned. Brøstfældigheden vurderedes til ialt 140 Slettedaler. 1639 havde Kirken ingen Prædikestol, men kun en muret Forhøjning til Præsten at staa paa og det samme var Tilfældet 1641.¹⁾

13. Juli 1640 afhjemledes nyt Syn: Vestre Gavl var ganske fordærvet, stod paa Fald og skulde opmures fra Grunden; Kirkens søndre Side skulde ligeledes opmures fra Grunden; østre Gavl var revnet og stod paa Fald; Overdelen af Vaabenhuset var forfalden, og Kirkens Blytag var utæt. 6 Stole paa søndre og 3 paa nordre Side i Kirken var ganske forfaldne. Reparationen takseredes til 200 Slettedaler.

Der synes dog ikke at være blevet foretaget nogen Istandsættelse, thi i et nyt Synsvidne af 15. Aug. 1642 hedder det, at Halvparten af Kirkens søndre Mur var ganske forraadnet og skulde nedtages og af ny opmures tillige med vestre Gavl. I nordre Mur var mange løse Sten vesten for Vaabenhuset og skulde af ny opmures. Vaabenhuset var tækket med Savdeller (Brædder), som var ganske raadne tillige med mere af Tømmeret. Messesærken var forslidt og skulde fornyes.

30. April og 7. Maj 1649 bekendte en Tyv, Niels Christensen fra Maastrup i Mosbjerg Sogn, at han 17. April kom forbi Mosbjerg Kirke ved Aftens-tid, og da Kirkedøren var aaben, gik han derind og tog Alterklædet, Messehagelen, Messesærken og 2 Voksllys fra Alteret samt det gamle Altertøj, og den følgende Dag gik han til Sæby og solgte Tøjet til (Købmand) Laurids Tamstrups Datter, nemlig Alterklædet og 6 Stykker af Messehagelen, og fik

1) Horns H. Tgb. 9. Sept. 1639 og 6. Sept. 1641.

5 $\frac{1}{2}$ Mark derfor samt Tobak for 8 Skilling. Derefter gik han til Hattemagerens Datter Sofie og solgte hende et Stykke af det gamle Alterklæde og det gule Fløjl om Kanten og fik 14 Skilling for det. Alterlysene skar han i 4 Stykker og solgte til (Købmand, senere Borgmester) L a u r i d s R h u u s' Kvinde (Anne Christensdatter Riber) de 3 Stykker for 5 Kvarter Bommes, og det 4. Stykke fik en Kvinde Pernille for 12 Skilling. Den gamle Alterdug delte han imellem Inger Kattes og Maren Terkelsdatter i Sæby. Han var 10-12 Steder i Byen med den lille Drejels-Alterdug, men ingen vilde købe den, og saa bortbyttede han den til en Kvinde for et lille trindt Brød og 3 Skilling. Messesærken og Frynserne om Alterklædet gravede han ned i Sandet paa Rimmen nord for Vesterodde, hvor Eskærs Fæ dreves ud om Sommeren, og der blev det saa gravet op igen, inden han fik sin Dom. Her havde han endvidere nedgravet noget af Messehagelen med Kors og Billede paa samt de Lungers og Sehesteders Vaabener og Aarstallet 1617.

Ved Dom af 7. Maj 1649 blev han dømt til Hængning, og Straffen blev samme Dag fuldbyrdet af Mestermannen, der var tilkaldt i samme Øjemed.

Rakkeby Kirke.

Synsvidne af Børglum Herreds Ting 11. Sept. 1666.

Gavlen paa østre Ende af Taaarnet var øde og »farlam«; østre Ende af Kirken var brøstfældig paa Muren, og en Pille paa søndre Side stod paa Fald. Kirkens Loft var slet farlam og udueligt. I Taaarnet var intet Loft og kun én Bjælke, der var raadden.

Klokkværket var gammelt og meget »vagt«, saa med Klokken kunde ikke ringes uden med stor

Fare. Stolene i Kirken var ganske »vage« saa nær som én paa hver Side. Alterdugen var gammel og meget vag; der var slaet et Stykke af Foden paa den ene Lystage; der var ingen Bibel i Kirken. Paa søndre Side af Kirken var 4 og paa nordre Side 2 Vinduer »farlamme«, og der var ingen Vinduer i Taarnet. Vaabenhuset var meget brøstfældigt, og Kirkemuren østen for den søndre Kirkedør stod paa Fald, og Dørstolperne var raadne. Der var ingen Port til Kirkegaarden; Kirkegaardsdiget var forfalden, og de 2 Stenter var øde.

Serreslev Kirke.

Synsvidne af Jerslev Herreds Ting 1635.¹⁾

4 Synsmænd afhjemlede, at Kirkeloftet var raadent og en Del af Bjælkerne ganske i Stykker. Der var ingen Lystager (Alterstager) i Kirken, og Kirkestolene duede kun lidet og stod paa Hæld, ligesom Dørene til dem var fra. Det regnede gennem Blytaget paa Vaabenhuset. Klanghuset stod paa Fald og manglede Bekrædning paa de tre Sider, og en Del af Blyet paa Kirkens Tag var blæst af.

Tise Kirke.

Synsvidne af Jerslev Herreds Ting 1643.²⁾

3 Mænd afhjemlede, at de havde været med Ib Murmester til Syn over Tise Kirke.

Paa Kirkens Tag syntes at mangle mindst 16 Skippund (= 320 Lispund) Bly paa nordre Side af Taarnet, og inden i Taarnet var paa nordre Side Træværket helt raadent og udeligt. Muren paa de tre Sider af Taarnet saa vel som hele søndre Side

¹⁾ Jvf. Jyske Saml. 1, IX 35.

²⁾ Jvf. Jyske Saml. 1, IX 36.

af Kirken var brøstfældig for 6 Læster Kalk og mindst 7000 Mursten. Ydermuren paa søndre Side havde forskubbet sig ud fra Hvælvingen, og baade Muren og Hvælvingen vilde snart falde ned, med mindre der hurtigt blev foretaget Istandsættelse. Halvparten af Tagstenene paa begge Sider af Vaabenhuset var faldet ned, og Vaabenhusets Mure var »fordærvet«.

Synsvidne af Jerslev Herreds Ting 1666.¹⁾

4 Mænd afhjæmlede, at alle Kirkestolene var ganske forfaldne og utjenlige. Den indre Side af Korets Nordmur var meget brøstfældig, under Prædikestolen var Grunden sunket ned efter en Begravelse; under Taarnet var der Revner i Hvælvingen; alle Vinduer var brøstfældige og to helt borte. Udvendig var Taarnets Vestside revnet fra øverst til nederst, og Taarnets andre Sider havde store Mangler. Søndre Side af Kirkemuren var meget forfalden saa vel som en Pille ved det østerste af Siden.

Tolne Kirke.

Synsvidne af Horns Herreds Ting 4. April 1636.

Østre Ende af Kirken skulde nedbrydes og opmures, de fleste af Stenene (Munkesten) var ubrugelige; søndre Side var meget forfalden og mange Sten udfaldet; Blyet paa Tagets søndre Side var opbrændt af Solen, saa man kunde ikke staa tør i Kirken, naar det regnede. Paa vestre Ende af søndre Side var Kirken tækket med Tegl, 14 Sten paa Opgangen og 26 paa Bredden. Kirkens nordre Side var tækket med Tegl, der var meget forfalden. Vestre Ende af Kirken skulde ommures (der var altsaa da intet Taarn). Søndre Halvdel af Loftet var

¹⁾ Jvf. a. St. S. 322.

raadent; mange Kirkestole skulde fornyes, og Kvindestolene neden for Kirkedøren var forfaldne. Vaabenhuset var tækket med Langhalm og var brøstfældigt; Port og Stenter var forfaldne, og Kirkegaardsdiget havde mange Skaar og manglede Tørv.

Torslev Kirke, nu Dronninglund Herred, havde 1606 en Kirketiende paa 24 Tdr. Rug, 24 Tdr. Byg og 8 Tdr. Havre, eller ialt 52 Tdr. Hk., og denne store Tiende gav saa godt Overskud, at Kirken almindeligvis var i Stand til at hjælpe andre Kirker med Laan.

Endvidere havde Kirken 2 Tdr. Byg i Landgilde af 9 Agre i Try Mark, se nedenfor, og 1 Mrk. 2 Skill. i Jordleje af 2 Agre i Dals Mark og 7 Agre ved Store Tamstrup.

Kirketienden var bortfæstet, og af Regnskabet for 1608-12 ses, at Stedsmaalspengene (Indfæstningspengene) ikke var ført til Indtægt, men 1613 oplyses, at der for Beløbet 26 Daler var lavet en Sølvkande og Resten givet til Hjælp til en ny Kalk og Disk.

1621 havde velb. Niels Basse¹⁾ Skadvange i Forpagtning og frikendtes ved Dom for at yde Kirketiende af denne Gaard, der var adelig Sædegaard.

1625 havde Herredsskriveren Jens Mikkelsen i Vraagaard 20 Rdl. til Laan af Kirken.

1660 fæstede Jomfru Birgitte Rantzau til Ormholt Kirketienden og gav 78 Rdl. i Stedsmaal. Kirken tilhørte Kronen indtil 1689, da den bortmageskiftedes til Peder Rodsteen til Sejlstrup og senere kom den under Ormholt.

1) Til Tveden i Karup.

1621 foretoges Byggearbejder paa Kirken, Anders Blytækker i Vadum lagde Bly paa, som var købt i Aalborg, og Bertel Snedker i Sæby forhøjede Alteret.

1635 købtes Bly hos Borgmester Hans Nielsen (Gram) og Knud Thomsen (Holst) i Sæby, og Blymesteren fra Vrensted (o: Christoffer Blymester) lagde det paa Kirken.

1638 købtes Brædder hos Knud Thomsen (Holst) i Sæby.

Synsvidne af Børglum Herreds Ting 10. April 1638.

En stor Hob Tagsten var blæst af Taarnets søndre Side og af dets Kam. Nogle af Stolene baade i Kirken og Taarnet var forfaldne. Kirkediget var meget forfaldent, saa det ikke kunde holde Kvæget ude.

1650 blev Taarnet ombygget fra nederst til øverst af Christoffer Jakobsen fra Mosbjerg.

1654 købtes Mursten paa Voergaard.

1658 blev Blyet paa Vaabenhuset for Størstedelen stjaalet og blev erstattet med Tagsten; (det var jo i den 2. Svenskekrigs Tid).

1662 lagdes en Del nyt Bly paa Kirken i Stedet for noget, der var stjaalet; det blev paany stjaalet og erstattet med nyt. Samme Aar var der stort Murerarbejde paa Kirken.

1663 lavedes 2 Pulpiturer i Kirken, et paa hver Side, og de stafferedes 1664 af Maler Jakob Pedersen fra Randers. Tidligere var der et »Kor« i Kirken, med et Pulpitur.

1665 byggedes et nyt, teglhængt Kalkhus.

1677 lagdes nyt Gulv i hele Kirkens Langskib, og der lavedes et nyt Vindue i søndre Kirkemur.

1635 anskaffedes en Ligbaare af Egetræ, »som var storlig fornøden«.

1653 købtes et Alterklæde af rødt og gult dobbelt Damask, til hvilket medgik 12 Alen, der kostede 24 Rdl., af hvilke Sognepræsten Hr. Hans Christoffersen (Vogelius) gav 10 Daler; endvidere købtes Sølvgaloner og Frynser til Alterklædet for 5 Daler.

1663 blev Alterlysene og Messesærken stjaalet, og Alterlysene blev atter stjaalet 1666.

1666 blev Altertavlen »renoveret« (istandsat) af Kontrafejer Albrecht Qvantz fra Aalborg,¹⁾ der 1667 »renoverede« Prædikestolen m. v. og ialt fik udbetalt 163 Daler. Kontrafejeren har dog kun stafferet Inventaret, som Bertel Snedker i Lendum havde istandsat i Forvejen. (Prædikestolen var fra 1586 med Indskrift Olaus Nicolai Wibistorp (Præsten). Den gamle Altertavle fra ca. 1525 hænger paa Skibets Nordvæg og har i Midterfeltet Gudfader med den Korsfæstede, Sct. Anna med Maria og Jesusbarnet og Sct. Katarina, paa Sidefløjene de 12 Apostle.

1668 hang der et Krucifix over »Brigsdøren« o: Gitterdøren til Kirkens Kor. (Det er fra ca. 1500 og findes endnu).

1675 gav Sognepræsten Hr. Frederik Wilsbech et Par Voksllys til Kirken og lovede at holde den med Lys, Vin og Brød for 18 Slettedaler (= 12 Rdl.) aarlig, saa længe han levede, — »dette lover han til Guds Ære«.

1676 anskaffedes en rød fløjls Messehagl med Guldkiplinger og blaat Lærredsfoer for 34 Dlr., endvidere et Ligklæde for 11 Dlr., og »Gud til Ære

¹⁾ Var gift med Anne Andersdatter død Aalborg 1691. En Søn Andreas Albrechtsen Qvantz døde i Aalborg 1704. (Register over uforfærdiget Skiftebreve).

og Tak, Kirken til Hjælp og Beprydelse gav Præsten Fred. Wilsbech en Messesærk.

1681 betalte Kirken 4 Skilling for en Ligkiste til et dræbt Barn.

1654 fæstede velb. Jomfru Margrete Mogensdatter (Vognsen) i Søndergaard i Try 9 Stykker Kirkejord i Try Mark og gav til Stedsmaal 4 Rdl.

Samme Aar fæstede Chr. Jensen i Store Tamstrup nogen Kirkejord i Tamstrup Mark og gav 1 Rdl. i Stedsmaal.

1658 oplyses, at Kirkejorden i Try Mark var en Ager sønden for Toghøjen, dens vestre Ende stødte paa Vejen, som løb over Try Mark, og dens østre Ende stødte mod Vestergaards Jord; i Bredden var Ageren noget over 3 Favne. Dernæst en Ager kaldet Røborrer; den løb i Ø.-V. og var 19 Alen bred. Endvidere en Ager sønden for Træhøjen; den stødte med østre Ende paa Laurids Madsens Jord og med vestre Ende paa Tværagrene, den var 22 Alen bred. Nok en Ager, som gik ud mod Try Kirkevej fra Rishøjen ned til Brødededet, 13 Alen bred. Og endelig 5 Agre, som løb S.-N., og hvis nordre Ender løb til Diget, som gik om Try Mark; søndre Ende af de 2 Agre løb til Raaholt, og de 3 stødte med søndre Ender paa nogle Tværagre. Disse 5 Agre havde ialt en Bredde af 37 Favne.

Landgilden af de 9 Agre i Try Mark var 2 Tdr. Byg.

De i Indledningen nævnte 2 Agre i Dals Mark løb i Ø.-V. og var ialt 17 Favne brede; 1658 havde Niels Christensen i Vang dem i Fæste for en Afgift af 9 Skill. aarlig. Og endelig havde Kirken de ligeledes i Indledningen nævnte 7 Agre ved Store Tamstrup. De laa paa Halden næst op til Diget,

som løb vesten om Halden; deres nordre Ender stødte mod Diget og deres søndre Ender stødte paa en lille Høj ved Store Tamstrups Jord, som løb Ø.-V. De 7 Agre var ialt i Bredden 57 Favne, og den aarlige Afgift var 9 Skill., saa det maa have været ringe Jord, da det kun var samme Beløb, som svarede af de 2 Agre i Dals Mark.

1676 og fremdeles 1681 laa Kirkejorden i Try øde hen.

16 Marts 1689 bortskiftede Kongen Torslev Kirke og Kirketiende af Hk. 52 Tdr. og Kirkeskyld af 7 Agre i Store Tamstrup Mark, Hk. 0-1-2-0, og Kirkeskyld af 2 Agre i Dahlsmark, Hk. 0-1-2-0, samt Kirkens Kapital 140 Sldr. 12 Skill. i en Gaard i Sæby til Kancellisekretær Peder Rodsteen, fra hvem Kirken kom under Lengsholm, og med Frederik Rodsteens Datter Ide Rodsteen kom den til hendes Ægtefælle Konferensraad Jørgen Bille, der ejede 6 Hovedgaarde og mange Kirker i Vendsyssel.

Men som Kirkeejer var han til liden Baade for Kirkerne, og 22. Januar klagede Sognemændene i Torslev til Biskop Thestrup over Torslev Kirkes usle Tilstand, og den fremgaar noksom af Synsvidner af 17. April 1726 og 2. April 1728, ligesom at Stiftsøvrigheden allerede 1724 og 1727 havde krævet, at Bille reparerede Kirkerne i Torslev, Ø. Brønderslev, Jerslev, Ørum, Hallund, Hellevad og Lendum. Først da der 1728 blev nedsat en kongelig Kommission for at undersøge Kirkernes Tilstand, maatte Jørgen Bille bøje sig.¹⁾

Tversted Kirke.

3. Sept. 1639 holdtes Syn over Kirken, hvilket

¹⁾ Om disse Sager henvises til min Artikel i »Vendsyssel Aar-bøger« 1921 S. 36—42.

afhjemledes paa Horns Herreds Ting 9. Sept. s. A. Det Stykke af Kirken, »som for en Tid forleden blev bygget af ny«, 16 Alen, var ved Magt undtagen nogen Understrygning af Tegltaget og nogle Sten paa vestre Ende. Det gamle Stykke Kirke, 36 Alen langt, var farlam paa Muren baade paa de hugne Sten og paa Teglstenene, saa der udkrævedes 50 Tagsten, 400 Mursten og 4 Læster (= 48 Tdr.) Kalk. Paa Vaabehuset var baade Tømmer og Tag afraadnet, og en Part af Nederdelen forraadnet. Blyet paa Kirken var forbrændt og skulde omstøbes. Der var ingen Prædikestol i Kirken, men kun et Stykke gammel Mur, som Præsten stod paa og prædikede. Et Stykke af Gulvet i den nye Kirke, 9 Alen, manglede Stenbelægning. Klokkehuset stod paa 5 Støtter og stod paa Fald, og Kirkegaardsdiget skulde opmures af ny.

I Synsvidnerne af 6. Sept. 1641 hedder det, at Blyet paa Taget nedenfor Koret var brøstfældigt og skulde fornyes, og østre Ende af Kirken var noget bygfældig. Vaabehuset var tækket med Fjæl, der var »slet forraadnet«, og Murene var meget medtagne af Regn og Dryp. I Kirken var en gammel muret Prædikestol. Klokkehusets Tømmer var forraadnet og det stod paa Fald, naar der kom Storm. Kirkegaardsdiget skulde istandsættes, om det skulde væрге for Fæ og Kvæg; Messeklæderne var pjaltet og Alterklædet hullet.

I Synsvidne af 8. Aug. 1642 skildres Tilstanden paa samme Maade; Kirkeporten og Gangporten var sønderslaaet af Uvejr, og mange Vinduer var borte.

Uggerby Kirke.

Synsvidne af Horns Herreds Ting 14. Marts 1636.

Loftet over Altergulvet var fordærvet og skulde

fornyes; »Skruet«¹⁾ over Alteret var borte; Loftet i Taarnet²⁾ var for Størstedelen borte og raaddent; 4 Stole i Taarnet var »slet fordærvet«, 4 Vinduer i Kirken duede ikke; Vaabenhuset var tækket med Fjæl, som ikke kunde holde for Regn.

Ugilt Kirke.

Synsvidne af Vennebjerg Herreds Ting 1. Dec. 1634.

Paa søndre Side af Kirken skulde 22 Op-gange Bly omstøbes; venstre Ende af Taarnet stod paa Fald; Kornloftet var raaddent, saa ingen uden Fare kunde staa derpaa; der var intet Loft over Koret; 22 Stole var helt fordærvet, og mange af de andre Stole var »vage«; der var intet Loft over Vaabenhuset; nordre Side af Kirkemuren vesten for Vaabenhuset skulde istandsættes; sønderste og vesterste Stenter var »farlamme«, og Kirkegaardsdiget var meget »farlam«. Istandsættelsen vurderedes til 400 Slettedaler = Værdi af ca. 40 Køer.

Vennebjerg Kirke.

12. Juni 1643 afhjemledes paa Vennebjerg Herreds Ting Syn over Kirken.

Paa søndre af Taarnet og Kirkekammene manglede 1000 Mursten og 5 Læster (= 60 Tdr.) Kalk. Klokkværket inden i Taarnet var ganske forfalden paa Tømmeret, og der var ingen Klokkestreng. Alterklæderne var ganske utjenlige og paa tre Stenter var der ingen Klinker.

Syn afhjemlet 19. Juni 1648.

1) Skærm, f. Eks. over en Dør; jvf. »Himmel« over Alter eller Prædikestol.

2) Blev nedbrudt i 1820erne.

Søndre Side af Taarnet var ganske forfalden fra Blyet (Taget) til Jorden; Kirkekammerne var forfaldne og stod delvis paa Fald; paa søndre Side af Kirken var 12 Blyfjæl (3: Plader) ganske forhavet og duede ikke, paa nordre Side var 3 Blyfjæl borte, og den fjerde var blæst i Buler. Porten og Stentjerne duede ikke, og det søndre Vindue i Taarnet var blæst ud.

30. Maj 1687 lod Claus Unger til Villerup afhjemle Syn paa Tinget.

Tømmeret i Taarnet var ganske raadent og skulde fornyes, hvis Klokken skulde blive hængende deri; men Kirkeejerne¹⁾ vilde lade den tage ned for Murens Svagheds Skyld og vilde lade opsætte et Klokkehus paa Kirkegaarden, hvorfor det ikke nu var fornødent at forny Taarnets Træværk. Taarnet var revnet i vestre Ende fra det øverste Glamvindue til Hvælvingen. Kirkeloftet var raadent, og 6 Kirkestole skulde fornyes. Blytaget skulde istandsættes. Søndre og østre Hjørne af Taarnet var skilt ad fra det øverste og ned til Kirken, og søndre Side skulde styrkes med 10 Ankre. Stentjerne skulde istandsættes.

Et nyt Klokkehus vilde koste mindst 100 Rdl.

Vraa Kirke (Kirkeregnskab 1575—1609).

Synsvidne af Børglum Herreds Ting 21. Marts 1654.

Paa Vesterside af Vaabenhuset var der intet Bly, og der vilde kostes 6½ Skippund (= 130 Lispund) paa Kammen ½ Skippund, paa Kirkens søndre Side 2 Skippund; til Sufjæl paa Taarnet udkræ-

¹⁾ Kongen solgte 19. Marts 1687 Kirken til Justitsraad Vilh. Mule og Generalfiskal Jørgen Landorph og Synet afholdtes vel i den Anledning.

vedes til begge Sider 13 Tylter Deler (Brædder), til Kirkestolene 13 Tylter, den søndre Kirkedør¹⁾ var saa godt som »slet øde«, Altertavlen var meget forhavet og kunde ikke »ferdes« (istandsættes) under 50 Sldr. I Taarnet manglede $1\frac{1}{2}$ Tylt Egetømmer til at reparere med, 2 Vinduer vilde koste 1 Daler, paa Vaabehuset manglede 200 Mursten og 1 Læst (= 12 Tdr.) Kalk; Kirkeloftet udkrævede 8 Tylt Deler; Kirkegaardsdiget var meget »farlam« paa søndre, vestre og nordre Side, Klokkestrengen var øde og Messesærken uduelig.

Vrensted Kirke.

Synsvidne af Jerslev Herreds Ting 1635.²⁾

Taarnet var ganske forfalden paa søndre Side, og der var faldet Sten ud, saa med Sten, Kalk og Arbejdsløn kunde det ikke istandsættes for mindre end 200 Sletdlr. Klokken var ganske fordærvet paa Akselen, saa der manglede Ringetapper, og den søndre Mur skulde opmures, ellers faldt Klokken ned paa Jorden. Bekostningen ansloges til 10 Sletdlr. Vinduet i Taarnets søndre Side skulde fornyes, hvad der vilde koste 6 Sletdlr. Nordre Side af Kirkevægen var skredet ud foroven, saa der skulde opmures en Støttepille for at forhindre den i at falde paa Jorden, og det vilde koste 200 Sldr. Kirken var ganske »farlam« (o: forfalden) paa Bly, som var opblæst mange Steder og delvis borte, hvilket ikke kunde istandsættes under 100 Sletdlr. Paa Kirkens søndre Side var en Pille bygfædig for 4 Sletdlr. Korhuset var fordærvet baade indeni og udenpaa, og Taget der paa var farlam paa nordre Side; Istand-

¹⁾ Var ikke tilmuret.

²⁾ Jvf. Jyske Saml. 1, IX 34.

sættelsen vilde koste 20 Rigsdaler (= 30 Sletdlr.) Mange Steder var Kirkegaardsdiget faldet ned, Porten og Stenterne duede ikke, og Istandsættelsen vilde koste 20 Sletdlr.

Øster Brønderslev Kirke.

Synsvidne af Jerslev Herreds Ting 1635.¹⁾

4 Mænd afhjemlede, at de havde synet Kirken og set, at der paa »Raysen« (o: Tagkonstruktionen) manglede 20 Tværbaand, hvert paa 16 Alen. Endvidere manglede 6 Bjælker paa 12 Alen, og Ovret var paa en Længde af 7 Spand skredet $\frac{1}{2}$ Alen og mere mod Nord.

¹⁾ Jvf. Jyske Saml. 1, IX 35.

WRENSTED

FAMILIER OG PERSONER AF DETTE NAVN

Ved
C. KLITGAARD

For Understøttelse til Arkivstudier vedrørende Vendsyssels indre Historie bringer jeg Carlsbergfondet min Tak.

Nedenstaaende Artikels Optagelse i vore Aarbøger sker med Henblik paa det Billede, den giver af Fortidens Samhørighed mellem Befolkningen i Vendsyssel og paa det norske Sørland.

Saa vel paa Vendsyssels Vestkyst som paa det norske Sørland har der boet adskillige Personer og Familier af Navnet *Vrens f e d* (Wrensted), der jo er et Sognavn fra Børglum Herred, og dette Navn var overvejende knyttet til Skudehandelen mellem Landene.

Af nedenstaaende Meddelelser vil man bl. a. se, hvor nært Slægtskab der var mellem Befolkningen i Vendsyssel og paa Sørland.

En Christen Andersen Spilmand, født i Rakkeby og »tilholdende« i Rakkeby solgte 1684 Gods paa Markederne i Kragerø og Risør, hvilket han havde fragtet over med en Skude fra Hanneby.¹⁾ Han havde Borgerskab i Hjøring, men dette opsagde han 1688, da han boede i Løkken,²⁾ og han er antagelig den Christen Andersen, som senere boede i

¹⁾ Hjøring Tgb. 13. Jan. 1685.

²⁾ a. St. 10. Jan. 1688.

»Gaden« i Vrensted, og som 1. Okt. 1689 blev tiltalt for at have udført uangivne Varer fra Løkken med en Skude fra Nedenæs.¹⁾

Han døde 17** og efterlod sig med sin Hustru Johanne Nielsdatter, som døde 1726 efter at være blevet gift 2^o med Niels Jakobsen i »Gaden«, to Sønner og to Døtre, nemlig en Datter, der var gift med Jens Nielsen i Vrensted, og en Datter Maren Christensdatter, død 1744, der var gift med Christen Sørensen i Vrensted, død 1742, og efterlod sig en Søn Søren Christensen Wrensted, f. o. 1720, begr. Risør 1. Okt. 1796, 76 Aar gl.²⁾

Christen Andersens 2 Sønner var A.—B.

A. Anders Christensen Wrensted, f. o. 1685, begr. Hune 6. Marts 1743, Skipper i Blokhus 1726, gift Hune 13. Marts 1729 med Johanne Uttrup, f. Blokhus 1713, d. Lønstrup (Maarup S.) 8. April 1777,³⁾ Datter af Skudehandler Jens Andersen Uttrup og Marie Nielsdtr. Børglum.⁴⁾ Børn 1—3.

1. Jens Andersen Wrensted, døbt Hune 20. Nov. 1729, d. Hune 1798 (Dato ikke anført i Kbg.); Skifte Lundergaard 18. Okt. 1798; Matros i Blokhus, boede »paa Lien«. Gift 1^o o. 1753 med Anne Andersdatter, f. 1731, begr. Hune 29. Sept. 1770, 39 Aar 1 M.⁵⁾; gift 2^o 1771 med Dorte Thomsdatter, f. o. 1742, begr. Hune 26. Sept. 1784, 42 Aar; gift 3^o o. 1795 med Karen Lau-

¹⁾ a. St. 1. Okt. 1689.

²⁾ Børglum Klosters Skiftepr. 12. Dec. 1726, Bl. 53b, 1742, Bl. 211 b, 1744, Bl. 236 b. Risør Kbg. Der haves ikke Skifteprotokol.

³⁾ I Maarup Kbg. angives hendes Alder fejlagtigt til 80 Aar.

⁴⁾ C. Klitgaard »Hvetbo Herred« I. 175; »Personalh. Tidsskr.« 10. V. 174.

⁵⁾ Skifte Birkelse 1770.

- ridsdatter, der levede 1799. 9 Børn af 1. Æ., 5 af 2. Æ. og 2 af 3. Æ., ialt 16, se a.—p.
- a. Niels Jensen Wrensted, f. 1753, ses ikke døbt i Hune, begr. Hune 11. Okt. 1753, 14 Uger.
 - b. Maren Jensdtr. Wrensted, dbt. Hune 14. Aug. 1754, var 1798 gift med en Soldat Foght i Aalborg.
 - c. Johanne Jensdtr. Wrensted, dbt. Hune 16. Maj 1756, begr. sst. 10. Okt. 1756.
 - d. Johanne Jensdtr. Wrensted, dbt. Hune 18. Sept. 1757, var gift med Niels Haugaard i Løgstør.
 - e. Anne Jensdtr. Wrensted, dbt. Hune 29. Sept. 1759, begr. sst. 14. Nov. 1759.
 - f. Anne Marie Jensdtr. Wrensted, dbt. Hune 26. Sept. 1762, var 1798 gift med Søren Ravn i Gøttrup Hede.
 - g. Anders Jensen Wrensted, dbt. Hune 6. Maj 1764, død før Faderen, var 1787 Matros hos Farbroderen Peder Wrensted i Lønstrup.
 - h. Kirsten Jensdtr. Wrensted, dbt. Hune 10. April 1768, begr. sst. 24. April 1768.
 - i. Kirsten Jensdtr. Wrensted, dbt. Hune 8. Juli 1770, begr. sst. 18. April 1773.
 - j. Anne Jensdtr. Wrensted, dbt. Hune 18. Aug. 1771, d. før Faderen, levede 1787.
 - k. Kirsten Jensdtr. Wrensted, dbt. Hune 6. Juni 1773, begr. sst. 22. Aug. 1773.
 - l. Johanne Marie Jensdtr. Wrensted, dbt. Hune 18. Dec. 1774, d. 18**, opholdt sig 1787 hos sin Farbroder Peder i Lønstrup, havde 29. Jan. 1797 et Barn døbt Dorte Kirstine i Hune Kirke, udlagt Fader Iver Lyhne paa Lundergaard; tjente 1798 i Aalborg.
 - m. Svend Jensen Wrensted, f. 1777, ses ikke døbt i Hune, kaldes i Folketællingen 1787 et fat-

tigt 10 aarigt Barn hos Skudehandler Svend Jensen i Blokhus, der var barnløs, og efter hvem Drengen vel var opkaldt; blev senere Sømand, og hans Opholdssted var ukendt.

- n. Henrik Jensen Wrensted, dbt. Hune 24. Jan. 1779, var 1798 udkommanderet til Flaaden.
- o. Dorte Marie Jensdtr. Wrensted, f. 1796, d. - - -, nærmere ukendt.
- p. Anne Jensdtr. Wrensted, dbt. Hune 3. Feb. 1799, nærmere ukendt.
2. Christen Andersen Wrensted, dbt. Hune 18. Nov. 1731, d. - - -, ses ikke begr. i Hune, og nærmere om ham er ikke fundet, saa han har vel været Sømand og er død paa Havet eller i Udlandet.
3. Peder Andersen Wrensted, dbt. Hune 23. Marts 1735, d. Lønstrup 4. Marts 1811,¹⁾ Skudehandler og Selvejer. Han synes at have drevet stor Skudehandel, thi 1787 havde han i sin Tjeneste 3 Karle og 2 Piger samt Skipper²⁾ Morten Holm fra Haverslev, 30 Aar og ugift, Peder Stefensen, ugift Skipper fra Tornby, 25 Aar, Matros Peder Svendsen fra Landlægdet, gift, 33 Aar, Matros Anders Jensen (Wrensted) fra Hune, 24 Aar, Matros Chr. Larsen fra Landlægdet, 23 Aar, Matros Niels Mortensen fra Hune, 23 Aar og Matros Anders Nielsen fra Hune, 19 Aar. Alle disse Sømænd var ved Folketællingen i Norge. Hos Peder Wrensted opholdt sig endvidere hans Hustrus Faster Ellen Pedersdtr. Vestrup, der 1787 var 76 Aar og Enke og kunde ikke gaa, samt hans Broderdatter Johanne Jensdatter Wrensted (fra Blokhus), 13 Aar, og en-

¹⁾ Intet Skifte fundet.

²⁾ Peder Wrensteds Skipper Just Christensen tog 1775 Borgerkab i Hjøring.

delig den 14 aarige Niels Jensen,¹⁾ der var et uægte Plejebarn af Bondestand.

Peder Wrensted blev gift 1^o 12. Juli 1765 (Kongebrev) i Maarup med Valborg Christensdatter, f. o. 1713. begr. Maarup 5. Dec. 1769,²⁾ Enke efter Skudehandler i Lønstrup Christen Pedersen Ladefoged, f. o. 1709, d. 1763; gift 2^o Maarup 26. Dec. 1770 med Johanne Kirstine Christensdtr. Vestrup, dbt. Maarup 5. April 1744, d. 18 --,³⁾ Datter af Skudehandler i Lønstrup (1741 i Blokhuse) Christen Pedersen Vestrup og Else Jensdatter. Peder Wrensteds Enke ægtede 26. Febr. 1813 i Maarup uden Trolovelse og Lysning Skipper Thomas Christensen Ingstrup af Løkken.

Der var ingen Børn i noget af Peder Wrensteds Ægteskaber, og hans store Handelsvirksomhed overtoges af hans ovennævnte Plejesøn, da Wrensted blev gammel; men Plejesønnen, der 1801 var Skipper hos Plejefaderen, døde før denne. Fra denne Plejesøn, der antog Navnet Wrensted, nedstammer en Wrensted-Familie, om hvilket skal oplyses følgende:

Niels Jensen, kaldet Wrensted, var født udenfor Ægteskab o. 1772 og af Bondestand, og han døde i Lønstrup 2. Nov. 1809, 36 Aar gl. Gift Kristiansand 8. Aug. 1800, paa hvilket Tidspunkt han var Skipper i Lønstrup, med Ingeborg Svendsdtr. f. Kristiansand 16. Okt. 1781, d. Lønstrup 27. Nov. 1847, Datter af Skibsfører Svend Svendsen og Anne Katrine Pedersdatter Hegelund. Svendsen, der tog Skipperborgerskab i Kristiansand 17. Dec. 1780, døde i Brasilien paa Rejse som Styrmand med Cronprinds

¹⁾ I Folketællingen 1801 kaldes han Niels Jensen og ligeledes ved hans Begravelse, og han hed Niels Jensen, men ved anden Lejlighed kaldes han Niels Christensen.

²⁾ Skifte Aalborghus m. fl. A. Nr. 451.

³⁾ Ikke begr. Fureby 1813—25.

Friderich* af Kristiansand, i hvilken By Skiftet efter ham begyndte 18. Juli 1794. Hans Hustru Anne Katrine Hegelund, hvem han ægtede 2. Dec. 1779, var født i Kristiansand 6. Juni 1759 og døde i Lønstrup 1831, hvor hun havde Ophold hos sin Datter og Ægtefælle. Hun var Datter af Peder Pedersen Hegelund og Stine Ambjørnsdatter i Kristiansand, og hun ægtede 2^o 5. Febr. 1802 i Kristiansand Gæstgiver Lars Nielsen Redts. Foruden Datteren Ingeborg havde Skipper Svendsen en Søn Svend Svendsen, f. Kristiansand 7. Marts 1780, der levede 1794.

Med Ingeborg Svendsdatter havde Niels Wrensted 4 Børn, se 1.—4.

Ingeborg ægtede 2^o i Lønstrup 2. Nov. 1810 (Stuebryllup) Skipper Poul Andersen Bisgaard f. i Bisgaard i Øsløs (V. Han Herred) 1784, d. som Husejer i Lønstrup 27. Maj 1852, Søn af Anders Andersen og Anne -, og Bisgaard fortsatte Wrensteds Skudehandel.

Bisgaard havde haft en ret »bevæget« Ungdom, han var Sømand, og Familietradition vil vide, at han under Krigen 1807—14 havde siddet og sultet paa et af de engelske Fange-Blokskibe. Rigtigheden heraf lader sig næppe kontrollere, men 1809 træffer vi ham som Skipper paa Briggen »Christian og Elisabeth« tilhørende Mogens Brix Kjølgaard paa Slettegaard. Briggen afgik 9. Maj 1809 fra Slettestrand til Kristiansand med 350 Tdr. Korn, 5½ Td. Smør, 9 Skippund Flæsk og 20 Huder, men 10. Maj blev den opbragt af den engelske Fregat »Tartarus«, der havde Station i Skagerrak for at forhindre Forbindelsen mellem Danmark og Norge, og Prisen blev ført til Gøteborg, hvorfra dens Mandskab dog kort efter hjemsendtes, og Briggen blev ved en Auktion solgt til Arendal.¹⁾ Samme Aar blev Poul Bisgaard

¹⁾ Journalsager ang. Assurance for af Fjenden tagne Kornskibe (Rigsarkivet); Roar Tank: »Arendal fra Fortid til Nutid«.

Fører af »Den lille Røver« af Løkken, med hvilken han 1809 tog Pappenburger-Kuffen »Ludvig Profner«, som han landsatte ved Kjul ladet med Mursten, og i August Maaned samme Aar den hollandske Smakke »Frau Elisabeth« ladet med 4387 Stk. tørre Bøffelhudter fra Buenos Ayres. Dette Skib indbragte han til Løkken Red, hvor Ladningen blev solgt, og begge Skibe blev ham og hans Rederi ved Priseretsdomme tilkendt som Priser. Poul Bisgaard og Ingeborg Svendsdatter havde 4 Børn.¹⁾

- 1) 1. Anne Severine Bisgaard, f. Lønstrup 29. Juni 1814, d. Lørslev i Ugilt Sogn 1904, opholdt sig 1832—35 hos Slægtninge i Kristiansand og blev senere gift med Skolelærer i Bindslev Johannes Andersen, f. Ruhjerg 7. Feb. 1806, d. Bindslev 1867, Søn af Anders Christensen »Maler« og Dorte Hansdr. Friis. (Dorte Friis var døbt 15. Jan. 1764 i Astrup (Vennebjerg H.) som Datter u. Æ. af Benedikte Kjærulf fra Norge, [Datter af Bertel Poulsen Kjærulf, Degn i Kollerup V. Han H. og Anne Claudtr. Hjermelev, »Kjærulfske Studier« S. 142] og Hans Jansen Friis fra Norge, og Benedikte, der var født 1737, kom antagelig fra Arendal, hvor hendes Moder boede 1763). 3 Sønner 3 Døtre.
2. Andrea Bisgaard, f. Lønstrup 3. Aug. 1816, d. 18 —, blev gift med Forvalter Lottrup paa Stensbæk. Børn.
3. Svendsine Kirstine Bisgaard, f. Lønstrup 29. Sept. 1818, d. 18**, blev 5. Nov. 1844 gift med Fisker og Husmand Christen Nielsen i Lønstrup. 5 Børn.
4. Anders Bisgaard, f. Lønstrup 13. Juni 1820, d. sst. 15. Sept. 1904, gift med Johanne Simonsen, f. Laage i Vennebjerg S. 29. Juni 1820, d. Lønstrup 17. Jan. 1910. Anders Bisgaard var Fisker og Husejer (Matr. Nr. 20a), og de havde 2 Døtre.
- a. Henriette Poulina Bisgaard, f. Lønstrup 13. April 1857, d. Hjøring 18. Marts 1911, Sygeplejerske. Havde været gift med Arbejdsmand Mads Peter Nielsen, fra hvem hun blev skilt, og med hvem hun havde Sønnen Axel Bisgaard Nielsen, f. Lønstrup 28. Marts 1877, d. sst. 1. Dec. 1934; var Skibstømrer i Lønstrup og kaldte sig Axel Bisgaard. Han var gift med Enke Jensine Clemmensen og havde med hende flere Børn, hvoraf nogle døde som smaa.
- b. Laura Marie Bisgaard, f. Lønstrup 10. Dec. 1860, d. sst. 13. Okt. 1933, ugift.

Niels Jensen Wrensteds og Ingeborg Svendsdatters Børn:

1. Peder Nielsen Wrensted, f. Lønstrup 28. Maj 1802, d. sst. 1. Sept. 1856 af Kræft i Mellemgulvet, fortsatte Bisgaards Forretning og var Gaard- og Kroejer i Lønstrup, gift med Bente Marie Andersdatter, Søster til den S. 139 nævnte Skolelærer Johannes Andersen. 3 Børn: a.—c. Peder Wrensted solgte 1844 Forretningen til Martin Kabell, der gik fallit her.

Børn: a. Carl Martin Wrensted, f. Lønstrup 27. Okt. 1832, d. - - -, Skibsfører i Lønstrup og senere i Frederikshavn og sidst Restauratør der. Var 1873 Ejer af $\frac{1}{2}$ Briggen »Jylland«, 245 R. Tons, hvis anden Halvdel tilhørte Købmand A. R. Segelcke, Lønstrup. Var gift og havde Børn, der kom til U. S. A.

- b. Poul Andreas Wrensted, f. Lønstrup 20. Marts 1834, d. der 10. April 1903, Hus-ejer og Strandfoged i Lønstrup. Gift med Madsine Kirstine Christoffersen. 2. Børn.

Børn: 1. Bente Helene Wrensted f. Lønstrup 29. Febr. 1868, d. - - -, gift med Tømrer Køks i Esbjerg. Rejste til U. S. A.

2. Peder Wrensted, f. Lønstrup 27. Febr. 1872, d. Vennebjerg 1940, Brugsforeningsuddeler i Vennebjerg. Var gift, men havde ingen Børn.

- c. Ingeborg Dorteia Wrensted, f. Lønstrup 7. April 1836, konf. 7. April 1850, d. i Amerika.

2. Johanne Katrine Wrensted, f. Lønstrup 21. Maj 1804, gift med Skolelærer Peder Michel-

- sen i Horne, f. Vidstrup 1. Dec. 1802, d. Horne 4. Maj 1871.¹⁾
3. Maren Kirstine Wrensted, f. Lønstrup 1805 (ses ikke døbt i Maarup), d. Lønstrup 31. Dec. 1809, 4 Aar 5 Uger gl.
4. Niels Wrensted, f. Lønstrup 18. Juni 1810 (efter Faderens Død), d. Lønstrup 6. Marts 1855 »af Brystsvaghed«. Var 1837 og 1850 Landbruger i Nejst i Vennebjerg, men senere Fisker i Lønstrup. Gift med Kirstine Haageland fra Kristiansand.²⁾ 6 Børn, a.—f.
- a. Amalie Wrensted, f. Vennebjerg 31. Okt. 1837, d. - - -, gift med Simon Nielsen, Præstegaardsforpagter i Jelstrup.
- b. Niels Wrensted, f. Vennebjerg 1. Sept. 1840. d. Lønstrup 9. Aug. 1903, Skipper paa Sluppen »Paketten« af Løkken og senere paa Jagten »Kirstine« af Torupstrand. Gift med Juliane Larsen fra Frederikshavn, f. 14. Nov. 1828, d. Lønstrup 23. Maj 1921.
- Søn: 1) Niels Wrensted, f. 30. Juli 1870, Hotelejer i Lønstrup, gift med Caroline Kristine Christoffersen, f. Maarup 18. Jan. 1879, d. Lønstrup 10. Okt. 1925.
- Søn: a) Emil Wrensted, f. Lønstrup 7. Jan. 1903, Maskinist, Lønstrup, gift med Mariane Andersen fra Lønstrup.
- Søn: (1 Niels Mogens Wrensted, f. Kolding 13. Juli 1932.

¹⁾ Har det Eftermæle, at han pryglede Børnene i høj Grad og levede i Ufred med Sognepræsten Johan Gotthilf Jantzen (Jeansson).

²⁾ Maaske Søster til Adrian Jørgensen Haageland, der 1845 fæstede en Klitlod i Lønstrup af Skudehandler Severin Segelcke paa 400 Aar.

- c. Ane Petrine Juline Wrensted, f. Vennebjerg 7. Okt. 1841.¹⁾
- d. Martine Wrensted, f. Vennebjerg 14. Maj 1843.¹⁾
- e. Anton Wrensted, f. Vennebjerg 3. Aug. 1846, d. Lønstrup 28. Nov. 1920. Skrædder og Fisker i Lønstrup.
- f. Jan Wrensted, f. Vennebjerg 7. Juni 1850, d. - - -, Stevedor i New Orleans. Kom 14 Aar gl. til Søs og skrev ikke hjem i ca. 40 Aar. Blev gift med en tysk Kvinde, med hvem han havde 3 Sønner og 1 Datter.
- B. Søren Christensen Wrensted, f. 1688 (ikke døbt i Fureby), begr. Hune 26. Sept. 1745, 56 Aar 9 Mdr. 10 Dage gl. Var antagelig Skipper hos Skudehandler Anders Christensen Hjortdal i Blokhus, hos hvem han var Fadder 1721 og 1726. Gift 11. Juli 1717 med Maren Christensdatter, f. 1690, begr. Hune 13. Jan. 1769, 78 Aar 4 Mdr. 8 Børn, 1.—8.
1. Christen Sørensen, Wrensted, dbt. Hune 26. Sept. 1717, d. 17 - -, er maaske den ugifte Husmand Niels Wrensted, der ved Folketællingen 1787 boede i Blokhus og var 69 Aar.
2. Niels Sørensen Wrensted, dbt. Hune 30. April 1719, d. Hune 1790 (Begravelsesdagen ikke anført i Kbg.), Skipper i Blokhus. Gift Hune 28. Sept. 1753 med Inger Olufdatter dbt. Hune 29. Sept. 1731, d. Blokhus 26. Dec. 1809. Datter af Ole Lauridsen Juel og Maren Eriksdatter. 7 Børn, a.—g.
Børn: a. Søren Nielsen Wrensted, dbt. Hune 24. Juni 1756, begr. sst. 7. Nov. 1756.

¹⁾ En af disse Døtre kom til Laaland.

- b. Maren Nielsdtr. Wrensted, dbt. Hune 16. Okt. 1757, d. 18 --, vist gift med Selvejer Anders Pedersen i Løkken.
- c. Søren Nielsen Wrensted, dbt. Hune 13. Jan. 1760, d. efter 1830; Skibsfører og Købmand i Kristiansand. Gift Kristiansand 25. Jan. 1792 med Katrine Bondrup, f. Saltum 1762, d. Kristiansand »af Vattersot« 24. April 1821, Skifte 16. Maj 1821, Datter af Ejer af Saltumgaard, Student Søren Jensen Bondrup (1720—1765) og Lene Hansdatter Schmidt af Løkken (1725—63).¹⁾ 5 Børn, 1)—5).
- Børn: 1) Niels Sørensen Wrensted, f. Kristiansand 23. Juli 1793, d. Kristiansand »af indvortes Kræft« 17. Sept. 1840, Skifte 25. Nov. s. A. Tog 3. Aug. 1829 Skipperborgerskab i Kristiansand og blev 12. Nov. 1835 udslettet af Rullen. Gift i Huset i Kristiansand 18. Dec. 1827 med Jfr. Anne Dorte Hersleb, f. 1801 i Kbh., d. 18 --, Datter af Prokurator Hans Christoffer Hersleb. 4 Børn, a)—d).
- Børn: a) Catrine Marie Wrensted, f. Kr.sand 9. Aug. 1828, -- -²⁾
- b) Johan Georg Wrensted, f. Kr.sand 18. Okt. 1830, d. sst. 12. Marts 1883, Apoteker, gift med Henriette Lyders.
- c) Hanne Severine Wrensted, f. Kr.sand 10. April 1833.
- d) Nelli Annette Wrensted, f. Kr.sand 21. Juni 1835.
- 2) Lene Severine Wrensted, f. Kr.sand 10. Marts 1795, var opkaldt efter Morfader og Mormoder, var 1835 hjemme i Kr.sand, ugift.

¹⁾ C. Klitgaard »Hvetbo Herred«. II. 218.

²⁾ Bl. Fadderne Faderens Søster Jfr. Lene Severine W. og Farfaderen, Skipper Søren Nielsen W. samt Farbroderen, Styrmand Hans Boelund W.

- 3) Svend Sørensen Wrensted, f. Kr.sand 19. Marts 1797, d. Trondheim 10. Febr. 1851, var opkaldt efter Moderens Farbroder, Skudehandler Svend Jensen Bondrup i Blokhus. Var 1821 Styrmand.
- 4) Hans Boelund Wrensted, f. Kr.sand 7. Aug. 1800, d. ---, var opkaldt efter Moderens Søsters Mand, Proprietær Hans Boelund til Havreholm i Vrejlev Sogn, var 1828 Sømand i Kr.sand.
- 5) Poul »Christensen« Sørensen Wrensted, f. Kr.sand 5. Marts 1803, d. før 1821, var opkaldt efter Moderens Søsters Mand, Skipper Poul Christensen, der boede i Blokhus 1795.
- d. Kirsten Nielsdatter Wrensted, dbt. Hune 24. Juli 1762, d. ---, gift Hune 24. Juni 1790 med Peder Poulsen i Blokhus, med hvem hun 1790--93 havde 2 Sønner og 1 Datter dbt. i Hune.
- e. Ole Juel Nielsen Wrensted, dbt. Hune 13. Marts 1765, d. Løkken 6. Aug. 1817, (intet Skifte) aflagde 16. Febr. 1790 Skippered i Hjøring og blev Skudehandler i Løkken. Han var 1811 en af de 4 Skudehandlere, der paa Kongens Fødselsdag 28. Jan. lod Beboerne i Løkken beværte med Spise og Drikke (Aalborg Stiftstidende Nr. 11). Som Faddere for hans Børn træffes stadig Løkkens fornemste Købmænd, og enkelte Officerer og Skipperere. Gift Fureby 6. Febr. 1801 med Kristine Nielsdatter Jakobsen, dbt. Fureby 20. Aug. 1780, d. Løkken 7. Marts 1842 som Fattiglem, Datter af Skudehandler Niels Jakobsen, og Karen Simonsdatter. 9 Børn, 1)—9).
- Børn: 1) Niels Olufsen Wrensted, dbt. Fureby 14. Maj 1801, d. 18 ---, var 1862 under offentlig Forsorg i Fureby.
- 2) Andrea Petrea Olufdtr. Wrensted, dbt. Fureby 18. Sept. 1803; konfirm. 1818.

- 3) Helene Marie Olufsdtr. Wrensted, dbt. 14. Dec. 1804,¹⁾ d. Løkken 18 --. Blev gift med Gæstgiver i Blokhus Niels Lauritz Glistrup, fra hvem hun blev separeret 1855 og drev derefter en Beværtning for »den simple Stand« i Løkken. (Vends. Aarbøger 1928, S. 134).
 - 4) Andrea Johanne Olufsdtr. Wrensted, dbt. Fureby 9. Febr. 1806, ses ikke konf. eller død i Løkken.
 - 5) Anne Olufsdtr. Wrensted, dbt. Fureby 14. Juni 1807 (hjdkb. 3. Maj 1807) konf. 1822.
 - 6) Anne Christensdtr.-Olufsdtr. Wrensted, dbt. Fureby 21. Marts 1810; konf. 1824.
 - 7) Caroline Olufsdtr. Wrensted, dbt. Fureby 20. Sept. 1812; ses ikke konf. eller død i Løkken.
 - 8) Peder »Christensen« Olufsen Wrensted, f. 7. Juli, dbt. Fureby 30. Sept. 1814, konf. 1830.
 - 9) Inger Marie Olufsdtr. Wrensted, dbt. Fureby 6. Juli 1817; konf. 1832.
- f. Christen Nielsen Wrensted, dbt. Hune 26. Juli 1767, d. 22. Febr. 1807. Omkom ved Forlis ved Løkken sammen med den 40 aarige Christen Christensen Bryckmann, hvis Lig blev fundet under Skudens Vrag og 13. Nov. 1808 begravet i Fureby. Wrensteds Lig inddrev ved Lønstrup 29. Jan. 1808 og blev 31. Jan. begravet i Maarup. Var antagelig ugift Skipper i Løkken.
- g. Karen Nielsdatter Wrensted, dbt. Hune 4. Okt. 1772, begr. sst. 4. April 1773.

¹⁾ Ses ikke døbt i Løkken, men ved hendes Konfirmation angives hun som døbt 14. Dec. 1805, hvilket vel maa være Fejl for 1804.

3. Jens Sørensen Wrensted, dbt. Hune 15. Juni 1721, begr. sst. 6. Maj 1725.
4. Dødfødt Barn, begr. Hune 11. April 1723.
5. Johanne Sørensdatter Wrensted, dbt. Hune 13. Aug. 1724, nærmere ukendt.
6. Jens Sørensen Wrensted, dbt. Hune 13. Marts 1726, begr. sst. 24. Juni 1727.
7. Johanne Sørensdatter Wrensted, dbt. Hune 13. Marts 1729, begr. sst. 11. Febr. 1732.
8. Michel Sørensen Wrensted, dbt. Hune 6. Juli 1732, d. - - -. Antog Navnet Blokhús og boede 1759 paa Rævesand i Tromøy Sogn ved Arendal som Skipper paa Galeasen »Haabet«. Han udstedte 9. Aug. nævnte Aar Panteobligation paa 92 Rdl. 2 Mk. til Lars Pedersen Kjærsgaard.¹⁾

WRENSTED I ARENDAL.

Jens Laursen Wrensted, f. Vrensted o. 1680, Søn af Gaardfæster Laurs Jensen (d. Jan. 1725)²⁾ og ? (1 Hustru). Jens Wrensted boede 1725 i Arendal og var gift med ?, og 10. Okt. 1741 blev han antagelig gift 2^o i Arendal med Marte Lene Ovesdatter, der døde sst. 27. April 1773. Jens Laursens Død er ikke fundet i Arendals Kbg.

Søn: Lars Jensen Wrensted, f. 1702, begr. Arendal 7. Nov. 1785, 83 Aar gl. Var o. 1730 Mesterskræder i Arendal og 1740 Medlem af Ligbærer-

¹⁾ Børglum-Jerslev H. S. & Pb.

²⁾ Børglum Kl. Skiftepr. 26. Febr. 1725, Bl. 36. Hans Enke hed Anne Christensdatter.

lavet der.¹⁾ Havde ved sin Død Ophold hos sin Søn David, og i Følge Skiftet efterlod han sig intet. Gift 173* med Anne Kirstine Wiborg, dbt. Arendal 25. April 1714, d. der 9. Sept. 1763, Datter af Skrædermester David Andersen Wiborg (f. 1683, d. 1752) og Johanne Thomasdatter (1680—1740)²⁾ Lars Jensens Vielse ses ikke af Arendals Kbg. Børn 1.—5.

Børn: 1. Jens Larsen Wrensted, dbt. Arendal 18. Nov. 1737, d. der 30. Jan. 1822, Skipper. Gift 1^o 4. Febr. 1777 i Arendal med Thomine Andrea Lemming, dbt. Arendal 14. Maj 1748, begr. Arendal 11. Nov. 1777, Datter af Rasmus Lemming Næskil og Lisbet Larsdatter. Gift 2^o 12. Marts 1778 i Arendal med Inger Marie Borge, der ikke ses døbt i Arendal, f. o. 1755, d. Arendal 29. Aug. 1801. Børn a.—g.

Børn: a. Thomine Andrea Wrensted, dbt. Arendal 14. Nov. 1777, begr. der 10. Sept. 1779.

b. Anne Kirstine Wrensted, dbt. Arendal 8. Dec. 1778, d. 18 --, gift 1^o 3. Dec. 1799 i Arendal med Tobaksfabrikør Cornelius Hansen Hald, f. o. 1755, d. der 21. Dec. 1807, 52 Aar (1 Søn 2 Døtre), gift 2^o 6. Jan. 1813 i Arendal med Styrmand Hans Peter Wollis, f. Færø o. 1779, d. 18 --, opholdt sig 1813 i Arendal.

c. Thomine Andrea Wrensted, dbt. Arendal 2. Nov. 1780, d. der 5. Dec. 1820, antagelig ugift.

¹⁾ Fr. Foss »Arendal« II. 26.

²⁾ S. H. Finne-Grønn »Arendals Gejstlighed« S. 7; »Norsk slekthist. Tidsskr.« II 95, VII 353; Fr. Foss »Arendal« I 238, 258, 322, 492.

- d. Lars Jens Wrensted, dbt. Arendal 23. Okt. 1783, d. Bergen 19. Febr. 1832, konf. Arendal 1799, var da hjemme hos Faderen; antagelig den Laurits Jens Wrensted, der var Lærer i Bergen, og som var gift med Ingeborg Marie Schielderup, f. o. 1793, d. Bergen 19. April 1846, 53 Aar. De havde 6 Børn, hvoraf 5 overlevede Faderen. En Søn af dem Jens Johan Wrensted, f. Bergen 29. April 1822, d. 7. Okt. 1854. Var Købmand og omkom ved Kuldsejling paa Tanaelven.
- e. Jacob Skiolborg Wrensted, dbt. Arendal 12. Okt. 1786, d. Arendal 18. Okt. 1862; gift i Arendal 1822 med Inger Jensdatter.
- f. Maren Margrete Wrensted, dbt. Arendal 13. Jan. 1790, d. 18 --. Er vist den Marthe Margrete Wrensted, der 15. Sept. 1809 blev gift i Arendal med Skipper i Arendal Nicolay Ulrichsen, f. Flensborg 1781.
- g. Johan Friderik Wrensted, dbt. Arendal 9. Juni 1795, antagelig død der 2. April 1832, 38 Aar gl., var Arbejdsmand i Arendal og kaldes ved Dødsfaldet kun Frederik Wrensted.
2. David Larsen Wrensted, dbt. Arendal 4. Feb. 1740, begr. der 26. Jan. 1820, 81 Aar gl. Var Skrædermester og efterlod sig intet, men opholdt sig i sin sidste Tid hos sin Sønnekone, Enke efter Jørgen Christian Wrensted. Gift i Arendal 7. Feb. 1764 med Katrine Marie Lund, dbt. Arendal 8. April 1732, d. der 29. Juli 1800, Datter af Postmester i Arendal Jørgen Lund og Maren Hansdatter Brinch. Børn a.—e. 2 Sønner antog Navnet Wrensted-Lund.

- Børn: a. Hans Jørgen Lund Wrensted, dbt. Arendal 19. Marts 1765, levede i Arendal 1800, da han var Forlover for sin Broder Jørgen Christian. Kaldte sig Wrensted-Lund.
- b. Maren Brinch Wrensted, dbt. Arendal 20. Aug. 1766, d. Arendal 28. Juli 1844, gift med Musikus i Arendal Henrik Schønberg, f. o. 1762, d. Arendal 17. Juni 1826, 64 Aar gl. En Sønneson af dem var Professor Edvard Schønberg i Oslo.
- c. Anne Kirstine Wrensted, dbt. Arendal 23. April 1768, d. Arendal 20. Aug. 1852; gift Arendal 9. Dec. 1799 med Claus Nielsen Winter fra Drammen. Anne Kirstine fik 5. Maj 1797 et Barn udenfor Ægteskab døbt Dorteia Hejberg.
- d. Johanne Rebekka Wrensted, dbt. Arendal 22. Sept. 1770, d. der 25. Juni 1818; gift Arendal 16. Sept. 1808 med Skrædermester Erik Walberg, f. Kristiania o. 1770, d. Arendal 4. Dec. 1821, 51 Aar gl.
- e. Jørgen Christian Wrensted, dbt. Arendal 13. April 1773, d., uvist hvor, før 1820; gift Arendal 24. Sept. 1800 med Maren Johanne Teilmann, der boede som Enke i Arendal 1820. Han antog ligesom Broderen Navnet Wrensted-Lund. Ved hans Ægteskab var Broderen Hans Jørgen Lund Wrensted og Organist i Arendal Edvard Jensen Rebach Brudeparrets Forlovere.
3. Anders Wrensted, dbt. Arendal 14. Juni 1746, begr. der 23. April 1748, 2 Aar gl.
4. Johanne Wrensted, dbt. Arendal 31. Maj 1748, begr. der 20. Okt. 1752.

5. Rebecca Wrensted, dbt. Arendal 9. Oktober 1750, begr. der 20. Okt. 1752.

Jens Andersen Wrensted, f. o. 1731, d. 6. Nov., begr. 15. Nov. 1801, 70 Aar. Var Matros og Tømmermand og døde efter langvarig Sygdom og efterlod sig intet ved Skiftet, hvor kun de 2 Sønner nævnes som hans Børn. Boede 1762, 1775 og 1801 paa Næsset i Arendal, hvor han ejede et lille Hus. Var muligt Slægtning af Skræder Lars Jensen Wrensted (o. 1702—1785) i Arendal, der ved hans Ægteskab 1759 var hans Forlover. J. A. Wrensted hørte til Byens Smaafolk, hvad Fadderne ved hans Børns Daab viser.

Gift 1^o i Arendal 15. Nov. 1759 med Helje Aasuldsdatter, f. o. 1733, begr. Arendal 16. Marts 1764, 31 Aar gl.

Gift 2^o i Arendal 24. Jan. 1765 med Kirsten Gjermundsdatter, f. o. 1727, begr. Arendal 10. Juli 1775, 48 Aar gl.

Gift 3^o Arendal 28. Dec. 1775 med Mette Thomasdatter, f. o. 1748, begr. 13. December 1781, 33 Aar gl.

Gift 4^o Arendal 13. Febr. 1783 med Anne Marie Jørgensdatter, der overlevede Wrensted.

Børn: 1. Kirsten Jensdatter Wrensted, f. o. 1760, begr. Arendal 21. Aug. 1765 i Fattigjord, 5 Aar gl.

2. Targier Jensdatter Wrensted, dbt. Arendal 2. Nov. 1762, antagelig død før Faderen.

3. Anders Jensen Wrensted, dbt. Arendal Aug. 1765, begr. der 21. Sept. 1765 i Fattigjord, 5 Uger gl.

4. Sidsel Johanne Jensdtr. Wrensted, dbt. Arendal 20. Dec. 1776, d. før Faderen? anføres ikke i Skiftet efter ham.
5. Jens Jensen Wrensted, dbt. Arendal 30. April 1785, konf. Arendal 1800, var 1801 svagelig.
6. Nils Jensen Wrensted, f. Arendal 26. Marts, dbt. 3. April 1792. Levede 1801.

Levi Jensen Wrensted, f. 16 --, d. 17 --, Søn af Jens Andersen og Anne Andersdatter i Vrensted. Tjente 1712 i Arendal.¹⁾

Niels Wrensted, f. o. 1795, d. Arendal 1854, 59 Aar gl., Fattiglem.

Nils Thomsen Wrensted, f. 16 --, d. Arendal 15. Juli 1714, vist Søn af Gaardfæster Thomas Nielsen i Vrensted. Efter at han om Søndagen under Højmessen havde siddet i et Krohus ved Stranden, sprang han i Langesævvandet for at bade og svømme, men sank til Bunds og døde.²⁾

Peder Pedersen Wrensted, f. Jylland, antagelig i Vrensted Sogn, o. 1676, begr. Arendal 1. April 1751, 75 Aar gl., boede i Kleven og kaldtes ogsaa Peder Pedersen Jyde. Tjente 15. April 1711, da han blev trolovet med sin Hustru, hos Købmand Ellef Thomsen i Arendal, hvor hans Fæstemøde var Amme. Gift Arendal 23. Aug. 1711 med Ingeborg Sørensdatter Walle fra Holt Sogn, f. o. 1662, begr. Arendal 29. April 1762, 100¹/₂ Aar gl.

¹⁾ Børglum Herreds Tingbog 4. Aug. 1712.

²⁾ Arendal Kbg.

- Børn: 1. Lars Pedersen Wrensted, dbt. Arendal 6. Sept. 1711, nærmere ukendt.
2. Karen Pedersdtr. Wrensted, dbt. Arendal 11. Febr. 1714, begr. sst. 11. April. 1717.
3. Jens Pedersen Wrensted, dbt. Arendal 11. Febr. 1721, begr. sst. 20. April s. A.

TILFØJELSER TIL SLÆGTEN WRENSTED

Efter at foranstaaende var reentrykt er jeg under Arkivstudier i Norge blevet vidende om, at den Side 143 nævnte Apoteker Johan Georg Wrensted havde i sit Ægteskab 9 Børn:

1. Karen Wrensted, gift 1^o med Bankdirektør Henchien i Oslo og 2^o med Læge Thor Sætre i Trondheim.
2. Walborg Wrensted, gift med Sognepræst Gude Due.
3. Johanne Wrensted, død ung, Telefonistinde.
4. Christian Lüders Wrensted, Apoteker i Perth i Australien, 5 Børn.
5. Henrik Lüders Wrensted, f. Kr.sand 25. April 1863, d. af Lungebetændelse 5. Jan. 1927; Student Oslo 1881, cand. med. 1889; praktiserende Læge i Kr.sand. Var en dygtig og afholdt Læge med stor Praksis. Gift 9. Dec. 1900 med Margit Fredrikke Schydtz af Slægten Oxsvig ved Vejle. 2 Børn:
 - a. Ragna Johanne Schydtz-Wrensted, f. Kr.sand 5. Nov. 1901, gift 1923 med Disponent Arne Bulie, d. Kr.sand 1941.

- b. Ellen Henriette Wrensted, f. Krs.sand 16. Dec. 1903, gift med Købmand Sigfred Haslem ved Krs.sand.
6. Henriette Wrensted, gift med Højesteretsadvokat G. Gundersen, Oslo.
7. Cecilie Wrensted, gift med Infanterikaptajn C. Thomle, Oslo.
8. Ragnhild Wrensted, f. 1867, gift med Sognepræst Gude Due, se Nr. 2.
9. Sigrid Wrensted, Kontordame i Oslo, død ugift.

Den Side 146 nævnte Michel Sørensen Wrensted blev gift u. Tr. i Øjestad 8. Juni 1759 med Bodil Andersdatter Toft fra Sandviken, hvis Forlover var Lars Andersen Toft.

Side 152. En Peder Wrensted, gift med Karen Aslagsdatter boede 1753 og 1764 i Kolbjørnsvik i Øjestad Sogn og fik 4. S. e. Paaske 1753 en Søn døbt Christen Wrensted.

SLAVEKRIGEN 1848

AF P. CHRISTENSEN

I Slutningen af Marts 1848, da det værnepligtige Mandskab overalt i Jylland var indkaldt og Troppestykkerne paa Vej til Sønderjylland for at kæmpe mod Oprørerne, udbredte sig pludselig i det sydlige Jylland den foruroligende Efterretning, at en Røverskare af løsladte Fæstningsslaver fra Rendsborg og tyske Vagabonder var paa Vej op i Landet for at røve og plyndre. Rygtet kom til Kolding den 24. Marts og var snart efter i Vejle, hvor det hed sig, at 600 Slaver og tyske Røvere var i Anmarch og snart vilde være i Byen. Derefter dukkede Rygtet op i Vestjylland og paa Viborgeggen, og den 30. Marts bragte rejsende fra Viborg Rædselsbudskabet om Røverbanden, der nu skulde tælle mindst 1000 Mand, til Skive, Løgstør og Nibe. Omtrent samtidig var man underrettet i Thisted og Nykøbing paa Mors, og over Aggersund naaede Meddelsen til Hanherred, hvorfra den Dagen efter spredtes over Vestvendsyssel.

Saa vidt vides, fik Thisted sine første Underretninger helt nede fra Holstebro med tilfældige rejsende over Struer—Oddesund, og der blev efterhaanden nogen Variation i Beretningerne, eftersom de naaede Thy og Hanherred ad 3 - 4 forskellige Veje fra de søndenfjordske Byer. Da Amtmanden i Thisted, Baron Rosenkrantz, straks satte sig i For-

bindelse med Herredsfogderne, og man overalt besluttede sig til ufortøvet at rejse Folkevæbning, opstille Bavner og sætte Vagt ved Overfartsstederne langs Limfjorden, kom et meget stort Antal ridende Bud til at fare ad Landevejene, og idet de krydsede hverandre og mødtes med andre ivrige Nyhedsbringere, tiltog Efterretningerne i Mængde og endnu mere i Skrækkelighed. Saaledes var Hanherred og Vestvendsyssel i Løbet af Formiddagen, Fredag den 31. Marts, allerede sat i Alarmtilstand, da ridende Sendebud fra Vest ved Middagstid krydsede med Stafetter fra de østlige Limfjordsbyer, Aalborg og N. Sundby, og Meldingerne derved paa een Gang blev kraftigt bestyrkede og højlig forværrede. De vildeste Rygter for til alle Sider som Ild i tørt Græs og naaede næsten alle Steder nogle Timer forud for de officielle Sendebud fra Myndighederne, der uden Betænkning opfordrede til almindelig Folkevæbning overalt i Sogne og Købstæder.

Det kan hos Nutidslæsere vække nogen Forundring, at Postyret heroppe tog saa stort et Omfang — endda flere Dage efter, at det havde lagt sig i Sydjylland, hvor der overhovedet ikke havde været nogen Folkerejsning. Men netop de forannævnte Omstændigheder, at Rygtet havde taget forskellige Veje og drukket af forskellige Kilder, inden Bækkene heroppe flød sammen til en rivende Strøm, gør det forklarligt, om end ikke i alle Tilfælde undskyldeligt, at Øvrighed og ledende Personligheder næsten uden Kritik og Omtanke straks lod sig rive med af den voksende Flodbølge. At Datidens officielle Efterretningsvæsen var utrolig mangelfuldt og burde have været reorganiseret i Anledning af den truende Krigsfare, er en Sag for sig; men deri var de enkelte Provinsembesdmænd jo uden Skyld.

Hvorledes Embedsmændene lod sig vildlede, ses klart af Begivenhedernes Udvikling i Aalborg.

Den 31. Marts tidligt om Morgenen modtog Stiftamtmand, Kammerherre v. Stemmann en Skrivelse, udfærdiget ved Midnat af Byfoged, Kancelliraad Lyngø i Nibe og sendt med Ilbud til Aalborg. Skrivelsen indeholdt Budskabet om, at Rendsborg Slaver, som var løsladte, drog gennem Jylland med Mord og Plyndring og nu stod 2 Mil syd for Viborg, hvor de forrige Nat havde afbrændt flere Byer og dræbt nogle og tyve Mennesker. Byfogden havde dog ikke faaet nogen officiel Meddelelse herom, men meddelte, at han var underrettet af en Forpagter paa Kyø, efter at denne lige var hjemkommen fra Viborg. Dette viste sig dog senere at være ukorrekt; han havde i Virkeligheden faaet Meddelelsen gennem flere Mellemled, nemlig først i et Brev fra Formanden for Sogneforstanderskabet i Skivum, umiddelbart derefter igen pr. Brev fra Amtsraadsmedlem, Proprietær N. E. V. Hansen paa Halkjær. Det første Brev, der var stilet til Købmand Søren Klitgaard i Nibe, gik ud paa, at man ønskede 6 Pd. Krudt og 12 Pd. store Hagl til at skyde Slaverne med, hvilket jo tydede paa, at der var Alvor i Sagen. I begge Breve angives, at Slaverne har afbrændt flere Byer og dræbt 25 Mennesker; men der siges ikke, at nogen af Brevskriverne personlig har talt med Hjemmelsmanden, den ovennævnte Forpagter, saa Byfogden havde ret beset kun ringe Grund til at stole paa Meddelsens Rigtighed. Ikke desto mindre havde han straks sendt Ekspresbreve til alle Herredets Sognefogder »med Ordre til dem at foranstalte uopholdelig, at enhver i Sognene bevæbner sig, og at der holdes Vagt baade Nat og Dag saa vel i Byerne som paa Vejene«.

Det er let forstaaeligt, at Stiftamtmanden straks følte sig irriteret over, at Byfogden kunde fæste Lid til dette fantastiske Rygte og uden at skaffe sig nærmere Underretning beordre hele Herredets Befolkning under Vaaben. Stemmann maatte gaa ud fra, at saafremt en saadan Hær af Forbrydere og Vagabonder virkelig var trængt over Grænsen og for frem med Mord og Brand, vilde der øjeblikkelig være blevet sendt Bud til Amtsovrighederne i alle jydske Byer, og det var absolut umuligt, at Slaverne kunde rykke frem saa langt som til Viborg, før nogen officiel Meddelelse var naaet til Aalborg. Desuden vidste han, eller burde i hvert Fald vide, at Antallet af Straffefanger i Rendsborg Fæstning ikke kunde være særlig stort — det skal paa dette Tidspunkt kun have udgjort 88 Mand, hvoraf vel kun de færreste var duelige til Krigerfærd.

Han konciperede øjeblikkelig et Svar, der gik ud paa, at Historien var ganske utrolig, at Alarmen straks skulde afblæses, og at man iøvrigt herefter skulde handle med Sindighed og Overlæg.

Dette Brev, hvortil Koncepten er fundet i Embedets Arkiv, blev dog aldrig afsendt. Samme Formiddag ankom til Aalborg det Dagen før trykte Nummer af »Randers Avis«, der i fuldkommen Alvor og god Tro bragte en lignende rystende Beretning, og da man i hine Tider havde en mærkelig Tiltro til alt, hvad der stod paa Tryk, følte Stiftamtmanden sig nu overbevist og begik den samme Fadæse som Byfogden i Nibe.

Uden at ræsonnere videre over den Kendsgerning, at der ingen officiel Besked var kommen fra Randers, Aarhus eller Vejle, ja ikke engang fra det stærkt truede Viborg, hvorfra dog let et ridende Bud kunde være naaet frem i Nattens Løb, gav han Ordre til at

sætte By og Land i Alarmtilstand og udsendte Statter til Herreds- og Sognefogder paa begge Sider af Fjorden, ja han lod endogsaa en Jagt sejle ned ad Fjorden til Hals for at laane Kanoner og Kugler af Kommandanten paa Hals Skanse. Hvad Himmerland angik, var man vist overalt lige saa fremmelig som i Nibe og havde paa eget Initiativ alarmeret Aftenen før; men i Vendsyssel kom der først Gang i Sagerne noget over Middag d. 31. Marts. Ind under Aften naaede de vilde Rygter, udsprede af rejsende Privatfolk, til Hjørring, Sæby og Frederikshavn, og straks efter kom de officielle eller halvofficielle Meldinger fra Embedsmænd og fremtrædende Borgere i Aalborg og Nørresundby. Til Amtmanden i Hjørring, Baron v. Holsten, kom en Anmodning fra Borgmester og Borgerrepræsentanter i Aalborg om at opbyde i den nordlige Del af Vendsyssel indtil 300 beredne og bedst muligt bevæbnede Mænd og stille dem til Aalborgs Disposition for at sætte en Dæmning imod de Ødelæggelser, som vort elskede Fædreland er udsat for. Der var virkelig Alvor i Sagen, og Amtmanden lod uopholdelig ridende Bud fare til alle Verdenshjørner med Embedsskrivelser og Opraab til alle Øvrigheds personer og Sognefogder i Amtet. Hele Befolkningen skulde øjeblikkelig organiseres til Forsvar; men nogen fornuftig Plan eller Ordning gav man sig ikke Tid til at drøfte.

Hvor stort et Mandskab, man mente at kunne stille paa Benene, ses af flere samtidige Skrivelser fra Sogneforstanderskabernes Formænd til Amtsovrighederne. Pastor Djørup, der var Formand for Thorup, Klim og Vust i V. Hanherred, meddelte, at man der opbød 352 Mænd i Alderen fra 16 til 60 Aar; men kun 46 af dem havde Geværer, til hvis Brug Kommunen anskaffede 1 Lispund Krudt og 3

Lispund Hagl. Det øvrige Mandskab skulde forsynes med Lanser af de Modeller, som fra Kystmilitsens Tid fandtes i Sognene, og om Aftenen den 31. blev alle Smede satte i Gang med at lave Lanseblade og alle Tømrere med at lave 4 Alen lange Stager. Der var opstillet 3 Bavner, 1 i hvert Sogn. Pastor Jørgensen i Kollerup meddeler, at der overalt i Kollerup, Skræm og Hjortdal holdes Nattevagter, og at der i Farens Stund skal ringes med Stormklokken, »thi Fredsklokken er naturligtvis ophørt nu at lyde Morgen og Aften, da vi ej længere har Fred i Landet.«¹⁾

I Blokhús, der dengang var en anseelig Handelsplads, tilbød Købmand J. C. B. Klitgaard at organisere og opstille en væbnet Skare paa 200 Mand, der om Aftenen skulde være klar til Udrykning og bl. a. patrouillere paa Stranden. Han gav tillige alle Smede i Omegnen Ordre til at standse alt andet Arbejde for at lave Spyd og Lanser. Gamle Sværd, Sabler og Høforke, ja endogsaa gamle Plovjern blev fundne frem og skærpede. Til Blokhús var Meldingen kommen Kl. 2 om Eftermiddagen med en Karl fra Løkken, der havde været i N. Sundby (se Aarbog 1939, S. 107 flg.). Sandsynligvis maa Rygterne vest fra være naaede hertil omtrent samtidig, og i Løkken og Lønstrup var man underrettet, da Budskabet, som foran nævnt, naaede fra N. Sundby til Hjørring kort før Aften.

Pastor Kruse paa Øland bestilte hos Smedene 40 Lansespidser med tilhørende Skinner og 40 Spydstager hos en Snedker, men fik næppe noget af det

¹⁾ Betegnelsen »Fredsklokke« for Ringningen Morgen og Aften er ældgammel og stammer fra katolsk Tid. Bestemmelsen om Ringningens Ophør i Krigstid skyldes Paabud fra Regeringen, fordi Klokkeringning brugtes som Alarmsignal til Landeværnet.

færdigt i rette Tid, og høstede bagefter Bebrejdelser, fordi han havde paaført Sognet en unødigt Udgift.

Om Aftenen og i Løbet af Natten traf man da under stort Bulder og megen patriotisk Talen og Demonstreren Forberedelser til at indlede Morgendagen paa værdig Vis. Ingen havde i Skyndingen tænkt over, at det netop var Narrenes Festdag den første April, der nu skulde fejres med en Forestilling, som ingen før eller siden har set Magen til.

Megen Forvirring opstod i Nattens Løb over utidig Ringen med »Stormklokkerne«, ved Affyring af Varselsskud fra udstillede Vagtposter o. s. v., samt over Iagttagelsen af Blus og Brande i forskellige Retninger. Man havde ikke kunnet faa Tid til at udsøge tilstrækkelig paalidelige Vagter, der med nødvendig Kolblodighed og Omtanke var i Stand til at betjene de fra Fortiden kendte Alarmeringsmidler. Store Dreng og gamle Daglejere, der vist ikke altid var ædru, blev posterede i Kirketaarnene og ved Varselsblussene, der viste sig ualmindelig farlige, vel nok fordi man paa mange Egne havde glemmt, hvad de egentlig skulde betyde, skønt hele Bavnesystemet var i Brug under Krigen 1807—14.

Særlig Omhu vistes for at hindre Slavernes Overgang over Fjorden ved Aggersund og Bejstrup, hvor Herredsfoged Lillienkjold lod opstille en betydelig Bevogtningsstyrke, og ligeledes lod Herredsfoged Fred. Ulrik Timm i Nørresundby Broen over Ryaa ved Aaby stærkt besætte med Mænd, der var forsynede med Økser, saa de i Nødsfald kunde afbryde Broen. (Friis S. 32.)

I Vendsyssel som i Thy og Hanherred havde Øvrighedspersoner givet Ordre til at rejse Bavner paa de fra Middelalderen af brugte Bavnehøje, og imens ekserceredes der i Limfjordsbyerne med

Kanonskud, Geværsalver, Raab og Vaabenklirren. Naar en forvirret Kujon løb ud ad Landevejen og raabte: »Nu slaas de i Aalborg!« eller: »Hør, hvor de skyder i Sundby! — Nu er Slaverne ved at sætte over Fjorden!« — ja, saa satte ubesindige Vagter Ild paa den nærmeste Bavn, og snart fulgtes Eksemplet i Nabosognene. Men Brandskæret maatte jo misforstaaes andre Steder, hvor Folk ikke anede det mindste om Bavnernes Eksistens, og snart hed det, at Nibe, Brønderslev o. fl. Byer brændte, hvilket enhver kunde forvise sig om ved at gaa ud paa Bakken eller op i Kirketaarnet og se i den angivne Retning. Til alt Uheld havde man ogsaa om Eftermiddagen set Røg fra et Par Ildebrande i Nærheden af den store Vildmose. Det gik heroppe som ved Viborg, hvor en tilfældig Gaardbrand havde givet Anledning til, at de vilde Rygter Dagen før tog Fart ad Nibe og Aalborg til. Allerede om Aftenen vidste man i Aalborg, at Nibe var afbrændt, Byfoged og Borgere nedhuggede, Kvinderne voldtagne og Smaabørn spiddede paa Lanser og bagefter kastede i Fjorden. Den skrækkelige Efterretning for straks over Fjorden og naede inden Midnat ud over det meste af Vendsyssel. Ophidselsen var umaadelig. Det nyttede ikke, at enkelte besindige Mænd som Biskop Nic. Fogtmann i Aalborg søgte at tale Masserne til Fornuft. Forgæves indvendte Politimesteren i Hjørring, Justitsraad Carl Nicolai Petersen, at et Blik paa Landkortet maatte overbevise enhver om, at der var Tale om en Umulighed — de Rendsborg Kæltringer kunde da ikke flyve. En og anden maa vel ogsaa have kunnet indse, at Tugthusfanger og Vagabonder næppe i stort Tal var øvede Ryttere og ej heller havde Mulighed for straks at skaffe sig Rideudstyr og trænede Heste; men ikke desto mindre forestillede man sig, at de i Flokke paa

tusind Mand kom ridende i flyvende Fart fra By til By, skændende, brændende og myrdende paa deres Vej uden derved at sinkes i Farten. Ja, henad Morgenstunden fortaltes det endog i de vendsysselske Købstæder, at Slaverne sejlede i Skibe baade langs Øst- og Vestkysten, at nogle Slaveskibe var gaaede ind i Mariager Fjord, og at andre var i Færd med at gøre Landgang i Blokhus, Løkken eller Lønstrup.

Hvad der var bevaret af gammeldags Vaaben i Citadellet i Frederikshavn, paa Byernes Raadhuslofter og i Herregaardenes Pulterkamre, blev draget frem i Nattens Løb. Rustne Bøsser, dels til Fænghætter, dels med Flintlaase, blev saa vidt gørligt satte i brugbar Stand og afprøvede med en Knalden, som bragte Folk i Nabobyerne til at tro, at der kæmpedes med Slaverne baade her og der. Lanser og Partisaner fra den gamle Kystmilit's Tid og ældgamle Ulve- og Vildsvinespyd, der henlaa rundt om paa Gaardene, blev satte paa friske Stager, og i alle Vendsyssels Smedier hamredes hele Natten for at fremstille primitive Sabler, Spyd og et Slags Stikvaaben af spidse Rundjernsstænger, dels med ombøjede Ender til Haandtag, dels afpassede til at sættes paa Stage. Mangfoldige Høleer ødelagdes ved at faa Angelen rettet og blive omdannede til Hug- og Stikvaaben. Men Hovedparten af Folkehæren maatte tage til Takke med Høtyve, Økser, Knipler og Stager eller med mindre Haandvaaben som Brød- og Slagterknive. En Smed fra Hjørring mødte med Forhammeren paa Nakken, og en Slagter sammesteds havde væbnet sig med Slagterøkser. Overalt var Larm og Forvirring, Sammenstimlen, Løben, Riden og Køren frem og tilbage.

I Værtshuse og paa Gadehjørner skraalede fulde Folk og pralede med Mod og Blodtørst, mens der paa Torve og Samlingspladser oplæstes højtidelige

Proklamationer, der opfordrede til Kamp for Hjem og Arne, for Kongen og Fædrelandet. I Skrivelser, der sendtes hid og did med ridende Stafetter, fremkom undertiden Slutninger som: »Gud være med os alle!« eller: »Guds Naade være med os og give os alle Mod til at virke!« — De citerede fromme Ord skyldes den senere Indenrigsminister Skeel paa Dronninglund og Pastor Damkier, Kettrup Præstegaard. Proprietær Quistgaard, Tidemandsholm, forsikrer i et Brev til Amtmanden, at han og de forsamlede Taarsboere, der var bevæbnede med Høtyve, Økser og enkelte Geværer, var »rede til øjeblikkelig at ofre Liv og Velfærd«, og »gaa i Døden for vor elskede Konge, vor Arne og Fædreland«, naar blot de fik Besked om, hvor de skulde drage hen »for at hjælpe vore haardest trængende Brødre«. Det var om Morgenen, Lørdag den 1. April.

I den tidlige Morgenstund tog mange Familie-fædre rørende Afsked med deres grædende Hustruer og Børn og begav sig derefter til Hest eller til Fods til Samlingspladserne. Velhavende Familier havde i Forvejen faaet Penge og Sølvtoj gravet ned eller sænket i Vandhuller, saa der senere blev adskilligt Hovedbrud med at finde Sagerne igen. I Frederikshavn sendte man et Par Baade med unge Piger til Hirsholmene, i Løkken sendte man dem ud paa Skuder paa Reden, og i Aalborg klædte man Kvinder i Mandfolketøj af Frygt for den Skæbne, der ventede de skønne, hvis de faldt i Slavernes Hænder. Nogle frygtsomme Borgere i Sæby gik i en Sejlbaad til Læsø, hvor de fik et længere ufrivilligt Ophold, da Vinden i de følgende Dage var ugunstig for Tilbagefarten.

Det kan siges, at Øvrighedspersoner og ledende Mænd i Købstæderne saa vel som Præster og Pro-

prietærer paa Landet viste en forbavsende Dygtighed og Energi i Henseende til Organisation og Ledelse af Folkeopbudet; men adskillige af dem viste sig dog lidet modstandsdygtige over for det Pres, som den almindelige Ophidselse lagde paa Nerverne, og var efter den urolige Nat helt modløse og forskræmte, saa de glemte Fædrelandets Frelse for at bringe sig selv og Familie i Sikkerhed. Fra Nordsiden af Fjorden opfordredes Byerne paa Sydsiden til at overføre alle Baade og Fartøjer, for at Slaverne ikke skulde bemægtige sig dem og sætte over Fjorden; men paa Sydsiden samlede man lige saa ivrigt Fartøjerne sammen og beredte sig til selv at flygte over Vandet, saa snart Fjenden gav sig til Angreb.

Skønt det ulykkelige Nibe sagdes at staa i Flammer og var udsat for Mord og Plyndring, afviste Aalborgs Øvrigheder Anmodningen om at sende Hjælpetropper, men lod imens det ene Ilbud efter det andet gaa op i Vendsyssel for at kræve Mandskab til Aalborg Bys Forsvar. Herremænd og Storbønder lod Vogne køre hid og did for at bringe deres Kvinder og Børn i Sikkerhed, hvilket jo var formaalsløst, da Slaverne sagdes at være baade her og der. De jævne Bønder saa vel som Købstædernes Haaandværkere og Arbejdere tog gennemgaaende Situationen med godt Mod og friskt Humør. Mange gamle Vendelboer viste, deres Afstamning tro, en haardhudet Koldblodighed, der i Betragtning af Aktionens Hovedløshed ofte faar et komisk Skær.

Da Folk fra Ørum Sogn rykkede ud for at organisere Forsvaret ved Hjallerup Kro, kom de paa Vejen ind i Gaarden Sønder Ravnstrup, og man saa da Ejeren, den gamle Thomas Ravnstrup, staa med sin Høtyv foran et Spejl og bøje de to Forkegrene ind paa Maal efter begge Øjne. Han havde fundet

paa, at man godt kunde nøjes med at blinde Fjenderne i Stedet for at slaa dem ihjel. Endnu mere human Omtanke viste en Husmandsenke, der paa Hjørringegnen fulgte efter en Flok bortdragende Krigere med en Trillebør for at opsamle de saarede efter Slaget. Paa en Samlingsplads ved Vennebjerg Kirke mødte en gammel Mand med en Spade — han vilde følge med til Slagmarken for at grave Slaverne ned, naar de andre havde slaaet dem ihjel.

I Aalborg Museum hænger et Maleri, der viser en Flok landlige Krigeres Opmarch ved Landsbykirken. Inden for Diget ses Kirkeklokken svingende i sit Træstativ, mens en Mand af alle Kræfter haler i Klokkestrengen, og udenfor staar Landsbysmeden, formodentlig en gammel Korporal, med Skødeskind og opsmøgede Ærmer, lige som han er kommen fra sin natlige Vaabensmedning, og er nu i den tidlige Morgenstund i Færd med at ordne den sælsomt væbnede Skare i regelmæssige Geleder efter militær Skik. Saaledes omtrent maa det have set ud paa Hundreder af Samlingspladser i Vendsyssel hin berømte Aprilmorgen, der iøvrigt skal have været begunstiget af det fineste Foraarsvejr.

Saa drog de brogede Skarer af Sted, nogle til Fods, andre til Hest, anførte af gamle Underofficerer, Proprietærer og Herregaardsforpagtere, af hvilke et foruroligende stort Tal ligesom vore Embedsmænd bar Navne, der alt for tydeligt røbede deres Slægtskab med Pakket i Holsten, men trods den Mistillid, der jævnlig kom til Orde over for dem, alle som een var fædrelandstro i Farens Stund — dog vilde Skumlere vide, at det for enkeltes Vedkommende var mere af Frygt end af Hjertets Overbevisning. Fra alle Kirker lød Klokkeringning, mens Optoget skred frem ad de gamle Kongeveje — dybe, sandede Slugter, der

ingenlunde tillod en hastig Fremrykning som den, man Aftenen før havde tiltroet Slavehæren. Nogle Afdelinger havde Hornblæsere med sig — maaske ogsaa Spillemænd med Skalmeyer af samme Slags som dem, hvormed man for over 300 Aar siden blæste til Angreb i Slaget ved Svendstrup. Af og til stemte man yderligere Modet op med at synge Krigs- og Fædrelandssange, af hvilke man dengang kendte »Kong Kristian«, »Danmark, dejligst Vang og Vænge« og enkelte andre, som nu for længst er glemte.

Formentlig var det Hensigten, at man vilde rette Hovedslaget mod Fjenden ved Nørresundby eller andetsteds ved Limfjorden, hvor Røverskarerne kunde tænkes at gøre Overgang; men det kunde jo tænkes, at man allerede kom for sent. Allerede tidligt om Morgenen var det Rygte naaet til Blokhus, at Slaverne var gaaet over Fjorden ved Løgstør—Aggersund paa en af sammenbundne Baade dannet Bro, der var over $\frac{1}{4}$ Mil lang, og paa Hjørringegnen var, som foran nævnt, udbredt det Rygte, at Slaverne allerede i Nattens Løb havde afbrændt V. Brønderslev. Det havde derfor været under Overvejelse at opstille een eller to Linier af væbnet Mandskab tvært over Midtvevdsyssel; men man indskrænkede sig til at besætte forskellige Knudepunkter ved Hovedvejene, saaledes V. Brønderslev, Hjallerup, Dronninglund og Geraa. Ved Albæk Kirke, hvor Skolebestyrer cand. phil. Wendt fra Sæby havde Kommandoen, var dog opstillet en større Styrke, hovedsagelig fra Sæby og Omegn, og man forsøgte at besætte en Linie helt ned til Voersaa med Skytter, mens Resten vel skulde besætte Terrænet ved Alfarvad, hvor den gamle Kongevej fra N. Sundby til Sæby gik igennem Bakkedraget. Hvor vidt man naaede i Henseende til at imødekomme Anmodningen om de 300 Ryttere til Aalborgs

Forsvar, ved man intet sikkert om; men man regnede med, at de Styrker, der foreløbig skulde posteres paa de angivne Steder i Midtvevdsyssel, efter senere Ordre kunde dirigeres sydpaa. I Hjørring og Frederikshavn beholdt man dog nogenlunde store Styrker, der posteredes omkring Byerne — man følte sig jo efter Nattens modstridende Efterretninger ikke sikker paa, hvor Fjenden var, eller fra hvilken Side Angreb kunde ventes. Det siger sig selv, at Borgerne beværtede det fremmede Mandskab paa det bedste — Frederikshavns Beværtere gav gratis Brændevin til alle de Krigere, der strømmede til Byen, men maatte desværre standse Udskænkningen, da Krigshumøret snart blev for højt. Det vakte derimod Utilfredshed blandt Landboerne, at man opstillede Styrkerne tæt uden om Byen, men lod Landsognene være uden Forsvar.

Kun faa af Skarerne naaede længere end en Mils Vej eller to fra Hjemmet, og kun de nærmest boende Bønder fra Kær Herred kom ind til Sundby. Man mødte straks op ad Formiddagen Stafetter, der bragte Underretning om, at Slaverne hverken var naaede til Viborg eller Nibe, og at Rygtet nu fortalte, at de alle var nedsablede af Randers Dragoner et Sted syd for Viborg. De fleste af vore Friskarer trak sig derefter hurtigt tilbage. Til Købstæderne indløb ved Middagstid Efterretninger om, at man i Sydjylland overhovedet intet havde set til Slavehæren, men der som her kun havde været ude for løse Rygter og ugrundet Ophidselse. Derefter blev hele Felittoget indstillet, og næsten alle Krigerne kom hen paa Eftermiddagen tilbage til deres Hjem, hvor Gensynsglæden var stor.

Om Sagens sande Sammenhæng fik man aldrig helt klar Besked, og i de følgende Dage vidste kun faa, at det hele var blind Alarm. Dagen efter, Søndag

den 2. April, stod flere vendsysselske Præster paa Prædikestolen og takkede Vorherre, fordi vi var undslupne fra den overhængende Fare, og mange Steder vedblev man længe at gentage Beretningen om de Randers Dragoners raske Daad.

At Folkeopbudet i Vendsyssel ligesom i Thy og Hanherred har været meget stort, fremgaar af Amtmand v. Holstens Opgivelse, at der alene i Hjørring Amt i Løbet af de faa Timer var opbudt og organiseret 8—10.000 Mand, et Tal, der unægtelig slaar os med Forbavselse, naar vi betænker, at Datidens Veje og Kommunikationsmidler var i saare ringe Stand. I Himmerland, hvor man jo var tidligere paa Færde og havde haft hele den foregaaende Dag til sin Raadighed, var Opbudet sikkert meget større end her.

Da den kendte Forfatter og Museumsleder, senere Justitsraad Lønborg Friis i Hjørring for 50 Aar siden udgav sin Bog om Slavekrigen, var Erindringen om den endnu ret levende i alle vendsysselske Hjem, hvor de yngre jævnlig hørte de gamle fortælle om deres Deltagelse i de foran skildrede Begivenheder. Hvad der bedst blev husket, var de utallige komiske Optrin, der dels skyldtes Folks Forfjamskelse i Hastværket, dels enkelte uskikkede Krigeres Fejghed og Dumhed. Lønborg Friis's udførlige Skildring har et rigt Udvalg af den Slags morsomme Træk, der vel kunde suppleres med mange flere; men det vilde næppe være til Gavn for Helhedsbilledet og i Længden virke trættende, da enfoldige Menneskers Fejlgreb i en saadan Situation næsten altid vil være af samme Art.

For 50 Aar siden drøftede man endnu ivrigt det uopklarede Spørgsmaal, hvorledes Rygtet om Slaverne egentlig var opstaaet, og de flestes Mening var, at Udspreddingen af de falske Efterretninger

skyldtes Kong Frederik, hvis sælsomme Indfald man dengang vidste en hel Del at fortælle om. Kongen skulde have haft til Hensigt at prøve Jydernes Troskab og stimulere deres Interesse for Oprettelsen af Frikorps, der i Tilfælde af fjendtligt Indfald skulde forsvare den hjemlige Arne.

Selv om Kong Frederik visselig var uden Skyld, havde den folkelige Forklaring dog til dels et virkelighedstro Grundlag i den Omstændighed, at Øvrighedspersoner og gamle Militære heroppe i Forvejen under Forberedelserne til Felttoget mod Oprørerne i Slesvig-Holsten var blevne besjælede af en ivrig Patriotisme og derfor alt for let lod sig friste af Lejligheden til at iscenesætte en storstilet Demonstration af Befolkningens Forsvarsvillie. At den samme Trang til at være med i Krigsbegejstringen ogsaa næredes af mange Almuesfolk, er troligt nok, og Lønborg Friis fortæller da ogsaa, at mange var meget skuffede over, at det ikke lykkedes at komme i Kast med de tyske Kæltringer, mens der næppe paa anden Vis sporedes Ærgelse over, at man var bleven holdt for Nar.

Efter hvad vi nu ved, maa det antages, at Rygtet om Slaverne var opstaaet i Sønderjylland og stod i Forbindelse med tysk Propaganda og Pøbeloptøjer under Slesvigholstenernes Forberedelser til det store Oprør. Der blev vitterlig truet med, at Pøbelen vilde aabne Straffeanstalterne og slippe de indespærrede Tyve og Voldsforbrydere løse til Skræk for de fredelige Borgere, som ikke ønskede at tage Del i Oprøret. Den danske Befolkning troede stadig, at det tysksindede Parti var i Ledtog med al Slags Pøbel, og at de holstenske Friskarer, som skulde komme Oprørerne til Hjælp, var Vagabonder og Forbrydere. Man kunde saa meget lettere tro paa Tyskernes Nlederdrægtighed, som man maatte anse selve Slesvig-

holsteinismen for Landsforrædderi og Oprøret for en afskyelig Forbrydelse. At Folk nord for Grænsen villigt troede paa, hvad de fik meddelt af sønderjydske Venner og Forbundsfæller, er let forstaaeligt, og efterhaanden som Ophidselsen steg under Krigsforberedelserne, fik de vildeste Rygter hastig Flugt. I Nørrejylland frygtede man overalt for Spioner og Forrædere, og der ytrede, som foran nævnt, jævnlig Mistro til Embedsmænd og Proprietærer af holstensk Afstamning. Efterhaanden troede de fleste, at alle Holstenere og Tyskere var Slyngler, og værst af dem alle var Oprørets Ledere, Hertugen af Augustenborg og Prinsen af Nør. Om begge fortaltes og troedes det værste, som overhovedet kunde opdigtes, og ret hurtigt frygtedes de af alle enfoldige og ængstelige Sjæle som allesteds nærværende Djævlø og Spøgelses. Man troede, at de i Forklædning havde sneget sig op i Jylland og holdt sig skjulte hos denne eller hin holstenske Godsejer eller endogsaa hos Stiftamtmanden i Aalborg; men om de vilde spionere eller rejse Oprør i selve Kongeriget, gjorde man sig ingen Skrupler over.

Da de Tanker, man gjorde sig om Holstenere og Tyskere, flød ud i eet med Forestillingen om Vagabonder, Forbrydere og Slavekarle, var det nærmest fristende at tro, at Røverbander snart vilde snige sig over Grænsen.

Denne Tanke fik kraftig Støtte i en Agitation, der sidst i Martsdagene iværksattes i de jydske Byer efter Opfordring fra Regeringen, og som gik ud paa hurtigst muligt at faa dannet frivillige Korps, hvis Opgave skulde være at hjælpe til med at værne Hjem og Arne, dersom Fjenderne skulde vise sig stærke nok til at gaa over Grænsen og rykke op i Jylland. Ved de Folkemøder, der i den Anledning blev holdte,

bl. a. Steder ogsaa i Aalborg og Hjørring, skildrede Talerne jævnlig den Fare, der truede os, hvis de Fri-skarer, der sagdes at husere paa egen Haand og var Slyngler af værste Slags, skulde snige sig over Græn-sen, efter at de danske Tropper var dragne bort. Saa-ledes søgte man i bedste Mening og i en god Sags Tjeneste, men saare ansvarsløst og ubetænksomt, at styrke og befæste den Tro paa tyske Djævle og Bus-semænd, som allerede trivedes alt for vel i Almuens Sind og Tanke.

Man var netop bleven færdig med de første store Agitationsmøder og var i Gang med at organisere Frikorpserne, da Rygtet om Slavernes Plyndringstogt for op gennem Jylland, og da Rædselbudskabet kom, netop som det var kaldet, er det for saa vidt ikke at undres over, at Begivenhederne tog Fart.

Bagefter var der, som før nævnt, næppe nogen, der ærgede sig over, at man saa gundigt blev narret April. Tværtimod var Lederne af Folkerejsningen stolte over, at man saa at sige paa et Øjeblik kunde stille saa vældige Skarer paa Benene, og Organisa-tionen af de frivillige Korps fik straks forøget Frem-gang, selv om den faa Maaneder efter gik i staa og svandt stille hen. Ved Vestkysten beholdt og bevog-tede man i nogen Tid Bavnerne, som derefter for stedse er gaaede af Brug.

De Forfattere, der i forrige Aarhundrede skrev om Slavekrigen, er da ogsaa fulde af Beundring for det Fædrelandssind og Mod, der i den kritiske Stund viste sig hos høje og lave. Det var netop ved en Lejlighed som denne, at »Aanden fra 48« ret havde vist sin Magt.

Vi, der under den sidste store Tyskerkrig er blev-ne hærdede over for Krigspropaganda og Rædsels-budskaber, kan ikke helt forlige os med de gamles

ubetingede Beundring for den Mentalitet, der kom til Syne i den foran skildrede Folkerejsning. Det er forholdsvis let i en Situation som den, der forelaa hin Fredag Aften den 31. Marts, at bruge ivrige Gebærder og raabe op om at kæmpe og dø for Konge, Hjem og Fædreland; men det kræver Mod og Mandshjerte at besinde sig paa den rolige Omtanke, der er nødvendig for at blive Situationens Herre, og i den Henseende har den nordjydske Øvrighed næppe fuldt ud været sin Opgave voksen. De menige Bønder, der efter Tilsigelse mødte frem i underlige Munderinger og med løjerlige Vaaben, var unægtelig pligtstro og villige til at gaa i Døden.

Paa de nordjydske Museer opbevares endnu nogle af de Spyd, der for 100 Aar siden benyttedes i Slavekrigen; men de fleste af dem synes at være smedede af Folk, der var nogenlunde veløvede i Fremstillingen af den Slags Vaaben, og maa sikkert stamme fra ældre Tid. Nogle plumpe Stykker uden regelmæssig Midtribbe bærer Vidne om det Hastværksarbejde, som almindelige Grovsmede udførte i de sene Nattetimer, inden Krigerne drog ud. Dog tjener »Slavespydene« til at bevare Mindet om den sidste og mærkeligste af Vendelboernes Krige.

Af lokalhistoriske Kilder skal nævnes:

- Lønborg Friis: Den jydske Slavekrig (Aarhus 1898).
 C. J. Klitgaards Barndomserindringer (Vends. Aarb. 1939).
 N. Hancke: Slavekrigen («Nord for Limfjorden», Kbh. 1880).
 P. L. Hald og J. C. Jacobsen: Fra Slavekrigens Dage (Hist. Aarbog for Thisted Amt 1911—12).
 S. Hansen: Den jydske Slavekrigs Begyndelse (Vejle Amts Aarb. 1905).

EN FAMILIESTRID

Af Forstander F. ELLE JENSEN

At Præster i ældre Tid ofte havde meget vanskeligt ved at komme ud af det med deres Kapellaner, bekræftes jævnligt af Aktstykkerne i Bispearkiverne. Var der end altid opsat en af Provsten godkendt Kontrakt mellem Parterne med Angivelse af begges Forpligtelser og Rettigheder, kunde den jo som de fleste andre Dokumenter af denne Slags nok gøres til Genstand for forskellig Fortolkning, hvad enten det nu gjaldt det økonomiske eller Embedsforretningernes Fordeling, og stod saa desuden de paagældende stift paa hver sin Opfattelse, var alle Muligheder for bitre Sammenstød til Stede. Særlig pinagtige maatte de naturligvis blive, naar det var Slægtninge, der stredes, hvad let kunde være Tilfældet, om f. Eks. Kapellanen havde ægtet en af Præstens Døtre, en ikke ualmindeelig Foreteelse. I det følgende skal der berettes om en saadan Strid; maalt med en historisk Maalestok er den vel i og for sig ret ubetydelig, men paa den anden Side er de opbevarede Skrivelser¹⁾ som Følge af Sagens særlige Beskaffenhed i højere Grad, end det i Reglen er Tilfældet, menneskelige Dokumenter, saa

¹⁾ Aalborg Bispearkiv: Pk. 112 og Kopibog (Landsark. i Viborg)

man kommer Personerne nærmere ind paa Livet, end man ellers plejer.

Chr. Elling (1698—1766) var født i Skallerup Præstegaard, hvor hans Fader Jens Elling var Præst fra 1696 til 1717. Han blev Student 1715 og tog theologisk Attestats 1720, var derefter fra 1725 nogle Aar Kapellan i Bruunlaugnæs under Grevskaftet Laurvig i Norge, men kaldedes Aar 1730 til Sognepræst for sin Faders gamle Embede, Skallerup—Vennebjerg.

I 1741 var Biskop Broder Brorson paa Visitats i Sognene¹⁾, men han har ikke været særlig tilfreds med Forholdene, thi i sin Indberetning til Kirkekollegiet i København skriver han om Elling, at han prædiker »maadeligt«, og at han kun har »noget ringe Indsigt i de evangeliske Sandheder«, ligesom han ikke var fornøjet med Ungdommens Standpunkt. Denne Dom har dog sikkert været uretfærdig, thi to Aar senere kunde Provst M u m m e i Aasted († 1754) give ham det Skudsmaal, at han i sit Embede var flittig efter sin Maade og Begavelse, der dog sigtede til Guds Ære. Det forbeholdne i Udtalelsen hænger vel sammen med, at de to gejstlige var af forskellig aandelig Indstilling, idet Mumme ligesom sin Biskop sluttede sig til Pietismen, hvad Elling ikke gjorde, og det er maa-ske ogsaa det, som i 1741 har paavirket Brorsons Opfattelse af ham. Men under alle Omstændigheder lærte Biskoppen senere at vurdere ham paa en langt mere positiv Maade, thi da han i 1757 gæstede Skallerup, holdt Elling efter hans Skøn en opbyggelig Prædiken; om ham selv hedder det, at han baade er flittig, redelig og pletfri i Vandel, og det har været Biskoppen en inderlig Glæde at erfare Ungdommens Fremgang i G u d s e r k e n d e l s e. Der kan da næppe være nogen

1) Vends. Aarbg. 1921—22, S. 193 f.

Tvivel om, at der har været udført et dygtigt og nidkært Arbejde i Sognene, og naar Elling blev Mummens Efterfølger som Herredsprovst, vidner jo ogsaa det om de gode Tanker, som baade Brorson og hans Embedsbrødre havde om ham. Han har formentlig heller ikke været uden Evner til at administrere og til knapt og klart at fremsætte sin Mening; i alt Fald kendetegner dette sidste den Festprædiken, han 1760 holdt i Anledning af Enevældens 100-aarige Bestaaen¹⁾, thi ikke blot er den jævn og indtrængende, men priselig kort, kun paa 6 Sider, en velgørende Modsetning til de fleste andre Præsters uendelig lange Udviklinger, som Menigheden til Gengæld næppe har faaet meget ud af.

Derimod har Elling vistnok ikke været nogen dygtig Landmand, hvad han ogsaa selv indrømmer, og han havde Uheld med sine Fæstere. 1756 ansøgte han om at faa sin Anneksgaard i Vennebjerg bortsolgt ved Auktion; Forpagteren havde villet bedrage ham, saa han nu selv maatte drive den, men dette gav ham kun Tab, thi ikke alene var Gaarden efter hans Mening for højt matrikuleret²⁾, men Sandflugten ødelagde Markerne, og det kneb med at faa de nødvendige Tjenestefolk. Stiftsøvrigheden anbefalede Andragendet med den Motivering, at Bortsalg vilde være til Lettelse for Embedet, og hertil sluttede Regeringen sig. Men da det kom til Stykket, maa Elling alligevel have faaet Betænkeligheder, thi Sagen stillede nu helt i Bero og genoptoges ikke før efter hans Død.

Omkring 1760 maa Ellings Helbred have været vaklende, thi han klager da over, at han næppe kan

¹⁾ Aalborg Bispearkiv: Pk. 464

²⁾ 7 Td. 2 Skp. Hartkorn, der hørte til Vennebjerg By (Matriklen 1688)

passe sine Embedsforretninger paa Grund af sit daarlige Bryst, og han ønskede derfor gerne at faa en Kapellan til at hjælpe sig. Hertil havde han selv udsat sig den theologiske Kandidat Joh. Fr. Kuur (født paa Als 1729, Student 1748, Kandidat 1752) som efter sine Forældres Død senere havde haft sit Tilhold hos en Broder, der var Præst i Kollerup. Hvorledes Provsten er kommet i Forbindelse med ham, ses ikke, men at han foretrak ham fremfor andre, hang sammen med, at Kuur var blevet forlovet med en af hans Døtre, Katrine Marie Elling.¹⁾ Brorson støttede hans Bestræbelser herfor med en »bevaagen Erklæring og bevægelig Attest«, og Følgen var, at Kuur 1760 udnævntes til Kapellan i Skallerup med Løfte om eventuelt at blive Sognepræst, naar Kaldet blev ledigt. Der var saa heller ikke noget i Vejen for, at de unge kunde holde Bryllup; det skete samme Aar, hvorefter de opslog deres Bolig i Præstegaarden, hvis Avling de overtog.

For saa vidt var alting godt. Men det viste sig nu bagefter ret hurtigt, at den trufne Ordning var den uheldigst mulige, og der indtraadte et meget spændt Forhold mellem de to Familier. Navnlig synes der at have været stærk Antipati mellem Kuur og Provstinden, hvortil kom de ogsaa andetstedsfra kendte Rivninger mellem Sognepræst og Kapellan. Kuur har aabenbart fundet det under sin Værdighed at skulle lyde sin Svi-gerfader, og hans Bestræbelser gik derfor ud paa at give Sognefolkene det Indtryk, at han var en langt bedre og mere medgørlig Mand end den gamle Præst. Heller ikke var det meget tiltalende, at han søgte at faa dem til at tro, at han nok vidste en Del mere end sit Fa-

1) Elling blev gift 1733; hans Hustru hed Rebekka Ruth. I Ægteskabet var der 12 Børn.

dervor og maaske derfor vilde være i Stand til ud fra sin hemmelige Viden ved Lejlighed at kunne give dem en ekstra Haandsrækning i deres Vanskeligheder.

Det lader ikke til, at Elling rigtig har forstaaet at hævde sig overfor sin Svigersøns anmassende Optræden, maaske har ogsaa hans Svagelighed været medvirkende hertil, men under alle Omstændigheder blev Forholdene i Præstegaarden til sidst saa uudholdelige for ham og hans Hustru, at de besluttede sig til at søge Hjælp hos Biskop Brorson. I Sommeren 1763 rejste de derfor ind til Aalborg og klagede deres Nød for ham, og han maa da have raadet dem til at indsende en officiel Besværing til ham, thi noget efter (d. 6. Juli) foreligger der en saadan fra Provstens Haand.

I den skildrer han saa deres Trængsler, der er »større, end det er til at sige eller beskrive.« Næsten hver Dag er de Genstand for Chikanerier, Vold og Uret. Kuur kommanderer med deres Tjenestefolk, og møder han Provstinden, overvælder han hende med haarde og ubillige Ord. Svarer hun, at hendes Taarer over hans Opførsel ikke vil falde paa Sten og Stok, stamper han i Jorden og siger: »Saa meget agter jeg de Taarer.« Vil hun ud i deres Køkkenhave, hvor forøvrigt hans Kreaturer gaar ind gennem et Hul i Diget og laver Skade, maa hun igennem Husets fælles Bryggers, men saa bliver Døren laaset for hende indefra, saa hun efter megen forgæves Banken har maattet gaa en lang Omvej for at komme tilbage. Datteren har han gjort lige saa ond og opsætsig, og han siger, ingen kan gøre ham noget, naar han bare overholder sin Kontrakt og passer sit Embede. »Jeg blæser ad Biskoppen,« har han sagt, »lad ham sætte en Provsteret over mig, den kan ikke bevise mig noget« — men han vil nok benægte de Ord, da kun Provstinden

har hørt dem. Han handler paa Helligdage, og Folk kommer langvejs fra til ham, naar de tror sig forgjort; han indynder sig hos alle og søger at sætte dem op mod Provsten, saa baade Herremanden paa Villerup, Ilum, og Forpagter Bertelsen har afknappet deres Offer til ham til Fordel for Kuur. Sin Kontrakt overholder han nu heller ikke, og det har ikke hjulpet, at Elling har sendt et Par Mænd til ham for at tale ham til Rette. Provsten vil nødvendig have en Proces, baade af økonomiske Grunde og for Folkesnakkens Skyld, og han ønsker et fredeligt Forlig med en ny Kontrakt, hvori der bl. a. paalægges Kapellanen at stille Kaution for Præstegaarden, da han omgaas uordentligt med Ild og Lys. Det bedste vilde være, at han flyttede fra Præstegaarden, f. Eks. til Vennebjerg, hvorfra han da kunde faa Indtægterne mod at svare Halvdelen af Embedets Udgifter. Provsten vilde saa selv overetage den hjemlige Avling.

Efter Modtagelsen af denne Skrivelse satte Brorson sig straks i Forbindelse med Provst Lodberg i Skagen (1753—77), som lovede at forsøge en Mægling og, om det blev fornødent, at være Dommer ved en eventuel Proces. Ligeledes skrev han et alvorligt Brev, til Kuur, hvem han forestillede sin Frygt for, at Gud vil straffe os, fordi vi ikke har skønnet paa hans Velgerninger mod vort Land. Gud har rokket vor Jord ved et forfærdeligt Jordskælv,¹⁾ for et Aar siden gik der Rygter om Krig,²⁾ og fra andre Egne har man hørt om Blodsudgydelse og Ulykker, noget som altsammen burde tjene til Opvækkelse, saa Menighederne skønnede paa Guds Barmhjertighed. Derfor tilraader han Kuur, om hvis usømmelige Forhold til sin Svi-
gerfader han har hørt, altid at have Gud for Øje og

¹⁾ Brorson tænker formodentlig paa Jordskælvet i Lissabon 1755.

²⁾ Sagens den truende Krig med Rusland.

ikke glemme det 4. Bud, men han frygter, at han allerede er »avanceret saa meget i Harme og Uskik,« at han ikke kan forblive i Præstegaarden, men helst maa flytte til Anneksgaarden i Vennebjerg. Kuur bør takke for dette Tilbud, ogsaa Gud for sit Embede og sin dydige Datter (Hustru?), for Lykke og Brød. »Lyd dem, elsk dem, tjen dem, føj dem! Gud bevare os for Fjendskab og Misforstaaelse mellem Børn og Forældre og allermost for slig begrædelig Jammer i den gejstlige Stand. Gud, som skabte Freden til vort Fædreland, skabe Hjerter til Fred, saa Freden, der overgaar al Forstand, maa bevare Dem og alle vore Tanker i Jesus Kristus.«

Samtidig skrev Biskoppen officielt til Provst Elling og udbad sig omgaaende en — ligeledes officiel — Erklæring om de utrolige Rygter, der gik om en Præst i Herredet (Kuur), der gav sig af med Trolddomskunster, og som handlede paa Helligdage, thi fandtes der gejstlige, som var forført af saadanne Djævelkunster, skulde de udryddes, ligesom det i sin Tid var af Hensyn til dem, Herren udryddede Hedningerne i Kanaan.

Ellings Svar herpaa foreligger ikke, men Kuur blev kaldt til Forhør i Aalborg, og her lovede han »med megen Graad og mange Taarer« aldrig at bedrøve sin kære Svigerfader, ligesom han gav Løfte om aldrig mere at handle paa Helligdage. Beskyldningerne for at have givet Raad mod Forgørelse og for at have vist igen har han vistnok klaret saa nogenlunde, kun kunde han ikke helt nægte at have haft noget at gøre med en »Mælkekur« — antagelig har der været en, der ikke kunde faa Smør — men det endte dog med, at Biskoppen lovede, at han fremtidig skulde være ham en kær Broder, om han vilde begynde paa et nyt Levned.

En Følge af Brorsons Indgriben var, at det nu lykkedes Provst Lodberg at faa et Forlig i Stand. Dets Hovedindhold var, at Kuur skulde fraflytte Præstegaarden til Mikkelsdag, om der kunde findes et Sted til ham at bo i et af Sognene — om Anneksgaarden var der ingen Tale. Biskoppen var meget glad over denne Løsning, men han bad dog Lodberg stadig holde Øje med Forholdene i Skallerup Præstegaard, at nye Misforstaaelser ikke skulde opstaa, og i saa Fald endelig slukke Gnisten, før der blev en Brand ud af den, ligesom han fremhævede, at det gjaldt om hurtigst muligt at faa Kuur bort og at skaffe ham en Gaard, hvis Jorder ikke stødte sammen med Ellings, saa der ikke var bleven Anledning til daglige Gnidninger.

Nu var det saa kun, hvor Kuur skulde hen. Elling tilbød ham Mensalgaarden »Nørum,« hvor der sad en forarmet Bonde, som ikke kunde klare sine Forpligtelser, saa Provsten baade havde maattet forstrække ham med »Æde- og Sædekorn« og betale hans Skatter uden selv at faa noget ind af den, men dette afslog Kuur; han ønskede at faa Gaarden »Præstholt,«, hvad imidlertid ikke lod sig gøre, da den derboende Fæster ikke kunde opsiges. Følgen var nye Forviklinger i Præstegaarden, og den hidsige Kapellan overfusede paany — skriftligt — sin Svigerfader, saa denne igen maatte ty til Biskoppens Mellekomst.

Dette førte til, at Brorson atter sendte Kuur en formanende Skrivelse. Han udtaler heri sin Bedrøvelse over hans Opførsel, thi hans Svigerfader fortjener en kærlig Omgang, eftersom han godt har villet, men ikke kunnet give ham Præstholt, og han raader ham derfor til at tage mod det Tilbud, der gøres ham. Derhos minder han ham om, at Synden vil herske over os, om vi ikke tager mod Guds

Ords Kraft, og han lægger ham igen det 4. Bud paa Sinde, saa han med Guds Hjælp bekæmper det, der røber Ulydighed og Vanartethed, og lægger Vægt, Lydighedens og Kærlighedens sande Frugter — thi en ren Samvittighed er bedre end Præsthalm. »Den som vandrer mellem de 7 gyldne Lysestager, ser til med Dem, med hvad Hjerte De tager mod min Formanelse, og med hvad Hjertelag De omgaas Deres kære Svigerfader; hans Øjne er som Ildens Luer,¹⁾ vi maa nok frygte for dem og bede uden Afladelse, at han vil af Naade aabne vore Øjne til at se det, han ser, og hade det, han hader; det er vore Synder og deriblandt vore Synder mod vore Forældre, som saa let kan hindre vor Lyksalighed. Nu længes jeg efter at erfare, at Guds Fred bevarer Deres Hjerte og Tanker i Christo Jesu, vor Herre, hvis Naade være over Dem og Deres.«

Biskoppens Skrivelse maa have gjort Virkning, thi d. 10. Septbr. kunde Elling glædesstraalende meddele ham, at nu havde han og Kuur i Nærværelse af Præsterne Joh. Chr. Pantlitz i Hjørring (1754—80) og Jens Gram i Flade (1760—75) sluttet en ny Kontrakt, og at hans Svigersøn var gaaet ind paa at modtage Nørum (3 Td. 2 Skp. Hartkorn). »O Gud, vær Deres evige Belønning, dette skal være mit og Hustrus inderlige daglige Ønske, hvornæst jeg med allerstørste Højagtelse henlever i al min Levetid — Deres Højærværdigheds, højgunstigste Hr. Biskops underdanige Tjener og uafledelige Forbeder Chr. Elling.« Og først i November kan han atter berette, at nu er Kuur flyttet, og han takker igen i højstemte Vendinger Brorson som den, hvem de næst Gud mest

¹⁾ Johs. Aabenb. 1. 13—14.

skylder, at de er blevet enlediget den daglige Uro i Præstegaarden.

Med denne Bortflytning indtraadte der virkelig, som ogsaa Brorson havde haabet, en Afspænding i Forholdet mellem Provsten og hans Svigersøn, ja, det lader endog til, at det derefter hurtigt er blevet udmærket. Thi af en Skrivelse til Biskoppen først i det nye Aar (1764) ses det at de to Mænd i Fællesskab har været paa Villerup. Grunden hertil har vistnok været, at de vilde besøge Proprietær Illum,²⁾ som var meget syg, og hvis Forhold til Kirken var meget køligt; i adskillige Aar havde han saaledes afholdt sig fra Nadveren. Hvorledes deres Samtale med ham er faldet ud, vides ikke, men Provsten forespørger nu, hvorledes man skal forholde sig, om han og Kuur, hvis de kan gøre det med frelst Samvittighed, og Illum, der ser ud som en Dødning, skulde ønske at komme til Alters, da paa Grund af hans Svaghed maa antage ham, uden at han i Forvejen har udstaet Kirkens Disciplin.

Den nye og gode Forstaaelse understregedes yderligere ved, at de unge lod deres i Efteraaet 1764 fødte Barn opkalde efter Provstinden; da det døde først i 1766, indførte Elling i Kirkebogen: »D. 21. Febr. jordede jeg min k (ære) Svigersøns, Hr. Kuurs, og min elskelige Datters Datter, n(ata) R e b e k k a R u t h, 1 Aar 4 Maaneder.«

D. 23. Marts samme Aar døde Provst Elling. Om hans Begravelse skrev Kuur i Kirkebogen: »D. 2. April jordede velærv. Hr. Pantlitz, Sognepræst i Hjørring etc. min Hr. Svigerfader, velærvd. og højt lærde Hr. Chr. Jensen Elling, gl. 67 Aar 10 Mdr. Han lærte i disse Menigheder som en retsindig og tro Sjæle-

²⁾ Frans Illum ejede Villerup. (1756—64 († 1764).

hyrde og Lærer i 35 Aar. Gud give, enhver af hans Efterkommere i Embedet maatte kraftig fuldende sit Løb og med saa utrættelig Flid søge Sjælens Salighed som denne dyrebare og sær eksemplariske Mand.*

Ogsaa disse Ord tyder paa, at Forholdet mellem Svigerfader og Svigersøn nu var blevet, som det skulde, thi selv om man ellers ikke altid kan stole heltud paa Datidens officielle Udtalelser, som ofte er stærkere, end det strengt taget kan forsvares, har den lige anførte en saadan Klang, at man tør tro paa dens Ærlighed.

Mens Ellings Enke derefter lod holde en Auktion over sin Mands Efterladenskaber, der indbragte hende godt 200 Rdl., indtraadte Kuur i sin Svigerfaders Embede som Sognepræst for Skallerup og Vennebjerg. Bortsalget af Anneksgaarden, som tidligere var stillet i Bero, blev nu til Alvor, idet den 1767 paa Auktion blev afhændet til Villerup, dog med den Forpligtelse, at 3 Tiender in natura som hidtil foruden Renter af Købesummen skulde tilfalde Præsten.

Kuur døde i Embedet 1777. Med sin Hustru, K a t r i n e M a r i e E l l i n g, havde han 9 Børn.

EN AFTÆGTSKONTRAKT FRA 1845

(Tilhører Gaardejer Niels Kristian Larsen, Knasborg)

Indtil i Begyndelsen af vort Aarhundrede var det almindeligt, at gamle Folk ved Afstaaelse af en Landbrugsejendom betingede sig Naturalydelse af Ejendommen for Resten af deres Livstid, den saakaldte Aftægtsydelse, der fastsattes ved Kontrakt mellem Aftægtsnyderen og den nye Ejer, og som tinglystes som Hæftelse paa Ejendommen. Til Aftægten hørte almindeligvis en »hæderlig Begravelse efter Egnens Skik«, og paa dette Omraade mærkedes de sociale Forskelle naturligvis i høj Grad, — der var da Forskel paa, om det var »Kong Salomon« eller »Jørgen Hattemager«, der blev begravet.

Egentlig var der to forskellige Former for denne Art Alderdomsforsørgelse: Fledførelse og almindelig Aftægt.

Fledførelsen skete vist mest med enlige Personer og bestod i, at Fledføringen overdrog sine Ejendele til en anden mod at nyde Underhold af ham i sin Livstid og sædvanligvis optoges i hans Husstand, hvorimod Aftægtsydelse bestod i en fastsat aarlig Afgift af Ejendommen til Aftægtsnyderen, hvis Efterladenskaber sædvanligvis kom alle hans Arvinger tilgode.

Selv om disse to Forsørgelsesformer kunde siges at være gode i en Tid, da den sociale Forsorg endnu

var lidet udviklet, indeholdt de dog begge det kedelige Moment, at de ved Fledførelse eller Aftægt forsørgede Folk følte af Yderen som en Byrde, der blev tungere med Aarene og da særlig i økonomisk daarlige Tider, og det var en Lettelse, naar »de Gamle« døde. Nedenstaaende Aftægtskontrakt er ikke meget særpræget, og der findes naturligvis utallige af dem i Herredernes Skøde- og Panteprotokoller; men den yngre Slægt har ikke meget Kendskab til slige Kontrakter, og heri finder Redaktionen af Aarbøgerne Motivering for, at man efter Henstilling bringer denne.

Ejendommeligt nok er der ikke i Kontrakten stipuleret den Levering af Brændevin, der ellers var saa almindelig i en Tid, da »Brød og Brændevin« hørte til de vigtigste Livsfornødenheder.

C. K.

Stemplet Papir. Første Klasse
Nr. 6,—3 Rigsbankdaler
32 Skilling Sølv 1845.

I Anledning af, at Gaardmand J e n s L a r s e n ved Skjøde af Dags Dato har overdraget mig sine Ejendele i Jerup i Elling Sogn, har jeg L a r s C h r i s t i a n N i e l s e n tilforbunden mig, ligesom jeg herved tilforbinder mig, hvis han og hans Hustrue K i r s t i n e J e n s d a t t e r ikke skulde vedblive at leve i Fællesskab med mig og Familie og deeltage i enhver Livets Fornødenhed og Bekvemmelighed, saaledes som jeg og Familie nyder samme, da at præstere til dem følgende Aftægt med videre.

1. Indretter jeg det østre Huus her i Gaarden til Beboelse for dem; Huset indrettes saaledes, at der bliver en Stue saa stor, at 1 Væv kan opsættes til Brug derudi, og endda være Plads til en Sæng, et Par Stole og 1 Bord af passende Størrelse; en mindre Stue eller Sovekammer med Sængested, Plads til et Par Stole, en

Rok og et lidet Bord; i dette Værelse indsættes den i deres nuhavende Sovekammer værende Kakelovn, jeg opfører Skorsten og Bagerovn af forsvarlig Størrelse og Beskaffenhed, i Huset indrømmes Plads til deres Ildebrændsel, Værelserne forsynes med Vindver Døre, Loft og Gulv samt Borde, alt af forsvarlig Beskaffenhed; denne Beboelses Lejlighed holder jeg Dem saa længe de lever forsvarlig vedlige, Loftet bliver naturligvis til deres Afbenyttelse.

2. Jeg leverer dem aarlig til deres Underholdning fire Tønder Rug, to Tønder Byg og een Tønde godt tørret Byg-Malt; Kornet maa være reent, fuldvægtigt og frisk samt forsvarlig Maal, det halve leveres hvert Aars 1. Mai og det halve hvert Aars 1. November; paa Forlangende besørger jeg dem Kornet formalet; jeg leverer hvert Aar inden Juul 2 Lispund Flæsk, som maa være forreste Del af een Side af et ordentlig fedet Sviin; 1 Lispund forsvarlig tørede sød Melks-Oste, een Tønde Kartoffler, een Skjeppe Ærter, tolv Pund smeltet Faaretalg. Hvert Aar mellem Mikkelsdag og Mortensdag tre Snese ferske Kuller og tre Snese ferske Flynder, samt hver Foraars tre Snese ferske Flynder. Et Lispund Smør aarlig leveres med 4 Pund til Mortensdag, 4 Pund til Julen, 4 Pund til 1. Febr. og 4 Pund til Paaske. To Skpr. Salt aarlig, 1 Skp. til 1. Mai og 1 Skp. til 1. Oktober.

3. De udtager efter deres eget Behag hver Aar 1. Mai en Ko iblandt mine Køer, som de frit afbenytter fra 1. Mai til 1. November, dem jeg forsvarlig græsser og passer lige med mine øvrige Køer. Fra 1. November til 1. Mai leverer jeg dem daglig 4 Potter sød Mælk. De udtager af min Faareflok tre Faar, som jeg fodrer forsvarlig om Vinteren, og om Sommeren græsser de med deres Lam paa god Boergræsning; kommer Faarene til Skade ved Vanheld eller døde, da for-

skaffer jeg dem andre i deres Sted. Naar den ene af Aftægtsfolkene ved Døden afgaaer bortfalder Rettigheden til det ene Faar.

4. Jeg leverer dem hvert Aar i rette Tørvebjergningstid fjorten Læs brune Overtørv, 8 Snese paa Læsset, og ti Læs Knoptørv, 40 Snese paa Læsset, forsvarelig tøre indsatte i Huus. Jeg leverer dem aarlig hver Aar 1. November tolv Pund godt Hør samt aarlig rede Penge 20 Rbdr. Sølv, 10 Rigsbankdaler hver 1. Mai og 10 Rbdr. hver 1. Novbr.

5. Endelig tilstaaer jeg dem frie Adgang at tage Kaal ogan dre Madurter og Rødder til deres Fornødne Brug i min Have. De skal have frie Adgang til Afbenyttelse af Gaardens Brønd. Jeg beforder dem paa Forlangende frit 3 à 4 Gange aarlig til og fra Kirken og ligesaa ofte til Kjøbstaden eller til deres Familie, dog ikke over 4 Miles Afstand her fra Stedet. Ved deres Død besørger og bekoster jeg dem anstændig, hæderlig Begravelse.

6. Alt, hvad herved er udlovet, forbinder jeg mig at levere til de bestemte Tider med gode forsvarlige Vare samt forsvarlig Maal og Vægt, paa hvad Sted, de finder for godt at tage deres Opholdssted inden 4 Miles Afstand her fra Gaarden, med Undtagelse af Koen, Melken, Faarene og Ildebrændselet, hvorimod jeg for disse Dele betaler aarlig 30, skriver tredive Rigsbankdaler Sølv, de halve til 1. Mai og de øvrige halve til 1. November hvert Aar.

7. Til Brug og Afbenyttelse for Aftægtsfolkene leveres dem følgende Huusgeraad: En Væv med Tilbehør, 2 Jerngryder, den største til 12 Potters Rum, 1 Jernspand, 2'de Bærkar, 1 Brygkar, 1 Saltkar 2 Skp. Rum, 6 gode Sæke, hver til 4 Skp., 1 Kober Thekjedel, 1 Dusin Porselins Talerkener, 1 Malm Morter, 1 Messing Strygjern, 1 par Messing Lysestager samt

hvad øvrige Deele, som er nødvendig til Huusbrug og i Kjøkenet. De skal have Ret til at udtage Sængeklæder til 2'de Sænge, de bedste som til den Tid findes paa Stedet, med 2'de par gode Lagner til hver Seng.

Disse dem leverede Deele vedligeholder jeg dem frit paa min Bekostning saa længe, de lever, og efter deres Død tilhører det saavel som alt deres Efterladenskab mig. Dog bemærkes, at jeg paa Forlangende har indvilget, at Kirstine Jensdatter, om hun overlever sin Mand, maae, om hun finder for godt bortgive hendes Gangklæder, Dragkiste og den Sængsklæder, hvorpaa hun ligger, til hvem hun vil, det skal tilhøre efter hendes Død.

Den udleverede Aftægt vedbliver uforandret at udredes, endskjønt den ene af Aftægtsfolkene ved Døden afgaaer, undtagen det ene Faar, som efter den førstes Død bortfalder,

8. Til Betyggelse for promte skadesløs Opfyldelse af alt foran førte, som jeg har forbunden mig til at præstere, og som alt med Hensyn til Forbrug af det stemplede Papiir anordningsmæssig saaledes beregnes som § 21 i Forordning af 3. Decbr. 1828 forskriver, beløber til 426 Rbdr. Sølv, giver jeg herved Jens Larsen og Hustru første Prioritets Panteretlighed i min ifølge Skjøde af Dags Dato eiende Gaard i Jerup, af Nye Hartkorn 2 Td. 3 Skp. 1 Fk. 0 $\frac{3}{4}$ Alb. med tilliggende Eiendomme, Bygninger, Avl, Tiender, Indboe, Uboe og Besætning.

Til Bekræftelse under min Haand i Vidners Nærværelse.

Jerup i Elling Sogn, den 21. September 1845.

Lars Christian Nielsen.

Med ovenstaaende erklærer vi os undertegnede
Aftægtstagere at være fornøiede i enhver Henseende

Datum ut supra

Jens Larsen, m.f.P. - Kirstine Jensdatter.

Til Vitterlighed: Thomas Christian Jensen.
Ole Christensen.

Læst paa Horns Herreds Thing den 15. Oktober
1845 og protokolleret.

Lovhævd paa Jelstrup, Gølstrup og Alstrup 1531¹⁾

ved C. Klitgaard

Min Tak til Carlsbergfondet for Understøttelse
til Arkivstudier

12. Jan. 1646 fremlagdes paa Vennebjerg Herreds Ting et Tingsvidne af samme Ting udstedt 19. Aug. 1633 om, at Laurids Nielsen i Harreslev da paa sin Husbonds (Mogens Juel til Udstrup og Kartoffe) Vegne havde ladet læse en saalydende Lovhævd: »Anders Pedersen,²⁾ Herredsfoged til Vennebjerg Herreds Ting, Claus Ifverssøn til Boller,³⁾ Væbner, Niels Jenssøn i Dalsgaard,⁴⁾ Jens Thomesøn i Sønderlev⁵⁾, Svend Thomesøn i Hundeleve⁶⁾ Jens Herre i Rubjerg, Sandemænd i samme Herred, Niels Bjerre i Nørlev,⁷⁾ Thyge Laurson ibm., Christen Jacobsøn i Jonstrup,⁸⁾ Erik Smed i Vidstrup og Søfren Pedersøn i Giøuerup,⁹⁾

1) Børglum Herreds Tingbog 8. Juni 1684.

2) Boede i Tofte i Vidstrup Sogn og var Herredsfoged 1530—1535

3) Familien Dyre.

4) Harreslev Sogn.

5) Skallerup Sogn.

6) Jelstrup Sogn.

7) Skallerup Sogn.

8) Sct. Hans Sogn.

9) Gjurup, Giverup i Sct. Hans Sogn.

evindeligt med Gud, kundgøre vi med dette vort aabne Brev Aar efter Guds Byrd 1531, den Mandag næst efter Simoni Judei Martyris Dag¹⁾ da var lovlig skikket for os beskeden Mand Mielchior Schrifuer²⁾ hvilken da lovlig æskede og fik et fuldt Tingsvidne af 8 trofaste Dannemænd, som var Thyge Laursøn i Nørlev, Christen Jacobsøn i Jonstrup, Peder Nielsen i Størup³⁾ Anders Bertelsøn i Skidsby,⁴⁾ Anders Jensøn, ibm., Søren Pedersøn i Gjørurup⁵⁾ Peder Bertelsen i Nør-Harreslev⁶⁾ og Jens Thygesøn i Nørlev, som — — (vidnede), at de saa og hørte samme Dag, at Melchior Schrifuers Lovhævds Høringer de var her i Dag inden Tinge, som var Niels Jensøn i Dalsgaard og Lars Nielsøn i Gjørstrup⁶⁾, kundgjorde og tilstod, at de havde været i Jelstrup, set og hørt, hvorledes Melchior Schrifuer gjorde sin Lovhævd paa ærlig og velbyrdige Mands Vegne, Mogens Juel i Udstrup,⁷⁾ (og indværgede) 3 Gaarde i Jelstrup. Melchior Skrivers,⁸⁾ en Gaard Peder Thomsøn iboer og den tredje Jens Knudsen iboer, med al deres Tilliggelse over al Jelstrup Mark i Ager og Eng, Fællig og Fægang, som er først fra Kattenis Sten og nær ad til Alstrup Mark,⁹⁾ det Kær neder øster ad til Hundeløf Mark og Bækken sønder til Møsig Kær, siden (?) vester op til Møsig Dam ad Midtstrøms til det trekastede Dige imellem Gjørstrup Mark og Jelstrup Mark, og saa det Dige vesten i Kajholms Kær og saa vester til Holbecks Sig og den Sig nær til Kattenis Sten vedtager igen, — til de i Jelstrup,

1) 28. Oktober.

2) Boede i Jelstrup.

3) Skallerup Sogn.

4) Sct. Olai Sogn.

5) Vennebjerg Sogn.

6) Jelstrup Sogn.

7) Sønder Nissum Sogn, Ringkøbing Amt.

8) Borte af Fugt i Tingbogen.

9) I Rubjerg Sogn.

der bygger og bor, undtagen Ager og Eng, som ligger til Lars Nielsens Gaard i Gjølstrup.

Indværgede han ogsaa til samme Gaarde, først til Jens Knudsøns Gaard en Toft sønden ved hans Gaard og en Toft der vesten for til hans Gaard saa nær som 5 Stykker Jord i samme Toft allersønderst til Mielchior Schrifuers Gaard og 1 Toft til Peder Thomsøns Gaard.

Item indværgede han ogsaa i Gjølstrup Mark til forskrevne Mielchior Schrifuers Gaard en Ager i Vestervang, en Ager paa Dalsager, en Ager paa Hestholm, en Ager norden for Aasen, en Ager østen for Aasen, item $3\frac{1}{2}$ Ager paa Aasen, $3\frac{1}{2}$ Ager paa Overager, et bredt Stykke paa Øxendal, et Stykke sønderst for Thiensholm, saa og en Ager paa Lergaards Agre, item 4 Stykker Eng ved Lunen,¹⁾ et Stykke i Riseng, item 4 Stykker Eng i Vestervang og 2 Skaar i hvert Skifte; item til Peder Thomsøns Gaard en Ager i Vestervang, en Ager norden for Aasen (her er en Linje borte af Fugt i Tingbogen). Item til Jens Knudsøns Gaard, en Ager i Vestervang, paa Dalsager 2 Agre og ved Hestholm 2 Agre, østen ved Hestholmen 2 Agre. og 2 Stykker der østen for, item en Ager norden for Osen, 3 Agre paa Aasen, item 4 Agre paa Overager og 7 Agre paa Øxendal, og et Bolibm. 4 Agre i Lergaard Agre, item 3 Stykker Eng i Lunen, et Stykke i Riseng, item et Stykke ved Holdgaard; ved Kiøldeng et Stykke, ved Vandkrog et Stykke og 12 Skaari hvert Skifte. Item for Aasen 8 Skaar, nord for Aasen 12 Skaar, Huolsigen 14 Skaar til forskrevne Jens Knudsens Gaard. Og til alle forskrevne 3 Gaarde fri Fællig og Fægang, Tørvegrøft, Lyngslet, inderlig og uderlig over al Gjølstrup Mark, som de alle haver og af Arildstid haft haver.

Item indværgede han saa til Alstrup, som Mikkel Thomsøn nu iboer, fra den Bæk imellem Lophaufue og Alstrup og den Bæk ned til den Bæk imellem Stade og Alstrup og den Bæk ret sønder ad midtstrøms til Jelstrup Mark og den

¹⁾ Lune = Sø.

Sig imellem Jelstrup Mark og Alstrup Mark vesten op til Rubjerg Mark, og saa fra Sigen og vester op til det grønne Dige, som er ret Markeskjel derimellem, og saa samme Dige ret nær ad til Vidstrup Mark, til den Markeskjelling derimellem, og saa derfra og ret øster, til Lophafue Mark vedtager igien i den Bæk. — Alt dette indenfor til rette Endel til Alstrup — — — (borte af Fugt).

Disse forskrevne Gaarde og Gods indværgede forskrevne Mielchier Schrifuer selv tolvte, som Riddersmændsmænd¹⁾ og Selvejere lovtiddags,²⁾ som var lovligen tilbudne i 3 samfælde Ting og lovligen tilfunden af Nævningsdag Tid og Sted (var), om der var nogen, der havde gamle Breve og Bevisninger og havde deri at sige, at de skulde møde samme Dag tilstede, førend han gjorde fornævnte Ed paa forskrevne Mogens Juels Vegne, og ej der mødte nogen. • Lovhævden kendes derfor ved Magt.

Lovhævd paa Borup i Taars Sogn 1532.

Paa Børglum-Jerslev Herreds Ting 18. Oktober 1714 blev læst:

En Landstingsvidisse af en Lovhævd saaledes lydende:

»Jens Tomssen, Erik Skram, Jens Mogensen, Landsdommere udi Nørre Jylland, Jens Skriver, Lands tingshører i b m, gør alle vitterligt, at Aar efter Guds Byrd 1545 Lørdagen næst efter Olai Regis Dag (o: 29. Juli,) paa Viborg Landsting var skicket velbyrdige Mand Mogens Juel til Kartoffes (o: Tidemandholm) visse Bud og der lod læse et aabent beseglet Pergamentsbrev med hængendes Indsegl, uskrabet,

¹⁾ o: Væbnere.

²⁾ i lovlig Tid.

ustungen og ufordærvet i alle Maader, lydendes Ord fra Ord som herefter følger:

»Alle Mænd, dette Brev ser eller høre læse hilse vi Søren Nielsen, Herredsfoged til Børglum Herreds Ting, Peder Andersen, Foged paa Sejlstrup, Abraham Smed i Aagaard, Tomas Heilesen i Gonderup, Mads Jacobsen i Poulstrup, Lars Pedersen i Haurholm, Mikkel Ibsen i Gonderup (o: Gunderup), Simon Pedersen i Snardrup (Snarup), Simon Tomsen i Gonderup, Niels Andersen i Rackeby og Niels Jensen i Øster Hæstrup evindeligt med Gud og kundgøre vi med dette vort aabne Brev. Aar efter Guds Byrd 1532, den Tirsdag næst for Allehelgensdag, da var lovlig skikket for os beskeden Mand Melchior Skriver,¹⁾ der lovlig og lydeligt æskede og fik et fuldt Tingsvidne af otte uvildige Dannemænd, som var Abraham Smed i Aagaard, Thomes Jensen i Em (?), Søren Frandsen ibm, Hans Pedersen i Vraa, Tomes Heilesen, Mads Jacobsen, Laurs Pedersen i Hauerholm, Jens Pedersen i Opendtorp (Aabenterp), hvilke - - - - vidnede - - - -, at de saa og hørte samme Dag, at fornævnte Melchior Skrivets Lovhævdshøringer de var her i Dag inden Tinge, som var Hans Røslund, Foged paa Aastrup, og Jens Knudsen i Jelstrup, de kundgjorde og tilstod for en siddendes Dom, at de havde været i Jelstrup og set og hørt, hvorledes han gjorde sin Lovhævd, og det paa ærl. og velb. Mands Vegne Mogens Juel til Udstrup, og i den første Begyndelse af hans Ed indværgede han til forskrevne Mogens Juel og hans Arvinger 2 Gaarde i Borup og liggendes udi Taars Sogn, som Seigel Poulsen og Jens Poulsen nu iboer, og et øde Byggested liggendes imellem Hovstrup og Borup, med al deres rette Tilliggelse og af Arildstid tilligget haver og endnu tilligger - - - -

Til de 2 Gaarde i Borup fra den Mose sønder for Borup — — ad til en Knøse sønder for Foldhaven og vester neder i Kæret og midt ad Kæret nær op med

¹⁾ Boede i Jelstrup.

Vejen og østen for Vejen og sønder til Ilbjerg og vester for Borup til ret lodskiftede Jord til de 2 Gaarde i Borup, undtaget sin Ed 12 Stykker Jord, som ligger til Fru Kirstens Bol der i Borup. Item indværgede han ogsaa til Seigel Poulsens Gaard en Ager ved Brunhøj og ligger i Fru Kirstens Mark og løber vester med Vejen til Kæret, 3 Agre norden, men i samme Fald, og 1 Ager lidt norden mere i samme Fald og løber vesten til Kæret, ibm. Amdæls Eng¹⁾ vester ved Aaen og giver 24 Læs Hø til Seigel Poulsens Gaard, Rollufeng i samme Sted og er indstuget,²⁾ og giver 10 Læs Hø, en Eng sønder mere og giver 8 Læs Hø, en Eng imellem Aabakken og giver 4 Læs Hø, Ellkrogen, som giver 6 Læs, en Eng i Bolle Kær og giver 24 Læs til Seigel Poulsens Gaard. Item til Jens Poulsens Gaard 4 Agre i Fru Kirstens Mark og 1 Ager, som kaldes Thernen i samme Fald, item en Eng sønder ved Aaen, som giver 4 Læs Hø, og en stor Tagholm for Enden, en Eng norden Bækken og giver 2 Læs og en Eng vesten ved Aaen og giver 4 Læs, og 2 Stykker norden mere og giver 5 Læs. En Eng norden mere ved Aaen og giver 10 Læs Hø til forskrevne Jens Poulsens Gaard. Item fra Øksenvadet og sønder ad Bækken til Illpøtte og sønder til en Sig, kommer fra Seigels Gaard, og den Sig op til rette lodskiftet Eng til de to Gaarde. Item norden Borup en Eng, som kaldes Hvidsig, til forskrevne to Gaarde. Item fra Illaa og ad Amdal og ad Ilbjerg og saa øster ad Øksenvadet, frit Fællig og Fædrift, Tørvegrøft, Lyngslet og Rishug til Borup og frit Fællig og Fægang i Viekiæret til disse forskrevne to Gaarde og Gods og det Byggested med al den rette Tilliggelse, som der nu tilligger og af Arildstid tilligget haver, hvor det kan findes; det indværgede forskrevne Melchior Skriver til forskrevne Mogens Juel og hans Arvinger selv 12, Riddersmænds Mænd og

1) Amdal ved Ilbro.

2) Inddiget eller indgrøftet.

Selvejere »Lodentiddags« (Lovtiddags),¹⁾ som var lovlig tilbøden og tilfunden af Tinge efter Lovs Lydelse
- - - «

Der i Rette lægges en Del andre Dokumenter vedrørende Sagen; fra 1545, 1549, 1550, 1556, 1572, 1583, 1647.

Lovhævd paa Villerup 1541

Vennebjerg H. Tgb. 19. Novbr. 1683, Bl. 44 b.

Vidisse af Viborg Landsting 23. Septbr. 1635 paa Lovhævd af Vennebj. H. Ting Mandag efter Sct. Margrete Dag (^{13/7}) 1541 saalydende:

Peder Smed, Herredsfoged til Vennebjerg Herreds Ting, Søren Jensen, Foged paa Aastrup, Niels Bruun i Bagterp, Chr. Jespersen i Gjurup, Mikkel Thomsen i Alstrup og Peder Hjorth, Skriver,²⁾ gør vitterligt for alle med dette vort aabne Brev Aar efter Guds Byrd 1541, Mandagen næst efter Sct. Margrete Dag, skikket var for os og flere Danemænd, som den Dag forskrevne Ting søgte, velb. Mand Otto Nielsen (Smalsted) til Villerup, som æskede og fik et uvildigt Tingsvidne af 8 lovfaste Dannemænd, som var Niels Brun i Bagterp, Peder Godskesøn i Sønderlev, Ole Christensen ibm, Søren Rus i Nørlev, Morten Tygesen i Aastrup, Jens Nielsen i Nørre Harreslev, Niels Hellesten i Nørboiler og Anders Christensen i Nørre Harreslev, hvilke forskrevne 8 Danemænd alle samdrægtelig vunde paa deres gode Tro, Sjæl og Sanden, at de alle nærværendes hos var samme Dag paa forskrevne Ting, saa og hørte 2 Danemænd bestode for dennem, som var Mikkel Thomsen i Alstrup og Christen Jespersen i Gjurup, som var Otto Nielsen hans Lovhævdshøringer, hjemlede og tilstod, at de var i Villerup Lørdagen næst tilforn,

1) o: i rette Tid.

2) Tingskriver.

saa og hørte, at forskrevne Otto Nielsen gjorde sin Ed og Lovhævd selv tolvte Lovtiddags med gode Riddersmændsmænd, Bønder og Selvejere, som han af Herredsdommer lovligent tilfunden var, og indvorde han Villerupgaard med al sin Tilliggelse, og begyndte han først østerst under Nejst, som begge Bække møder og saa den norderste Bæk op midt ad Kæret og en liden Holm, som er igengroet ved samme Nørkær; item saa Bækken op midt ad Kæret til Fruerdammen og Fruerdammen saa høj og vid, som den højest fløde kan, som den gamle Dæmning udviser og indeholder, og den nørre Damgren fra vestre Side og til en liden Sig ved det nørre Land, og den vestre Damgren saa højt og vidt, som hans Tjener haver brugt den til denne Dag. Item siden Bækken op fra vestre Fruedamgren og saa til Markskeldige, og saa Diget til Sønderkær, og saa fremdeles midt ad Kæret til Hr. Madses Dam,¹⁾ og samme Dam saa høj og vid, som den fløde kan, og siden Bækken midt ad Kæret, som løber sønden om en Holm, og saa igen neder til Nejst, som han først begyndte, med al sin Gaards Rettighed, som til haver ligget af Arildstid til alle fire Markemode. Item svor han sig til fri Fædrift i Vennebjerg Mark, i Nørre Harreslev Mark og i Nørum Mark og hvis hans Forfædres Lovhævd udviser, indeholder og forklarer med Rette. Item indvorde han 2 Boel i Vennebjerg, den ene Søren Pedersen ibor, den anden Peder Nielsen iboer, og gav hannem ikke Lov i nogen Maade. Saa afsagde hans Lovhøringer hannem Lov af Hænde og meldte den stadig ved sin fulde Magt at blive, saa længe hun (ej) rykkes lovlig. At saa gik og fore, og 8Dannemænd saa for os vundet, det hørte vi, og til Vidnesbyrd hænger vi vort Indsegl for dette Brev. Datum ut supra.

1) Hr. Mads var antagelig en katolsk Præst.

CHRISTEN GRØNNERUP I HOLMESTRAND

I Lektor J. Fr. Wilh. Neuberths Skrift »Den Tordenskioldske Skole gennem Hundre Aar, 1822—1922«. (Kristiania 1924) findes omtalt Legatforstandere og Kasserere ved denne Skole i Holmestrand, og om Christen Grønnerup, der angives født i Hjøring 1780, men som var født i Grønnerup i Vrejlev Sogn 2. April 1780 og døbt Vrejlev 16. April 1780, Søn af Gaardfæster Mads Hansen og 1. Hustru Johanne Christensdatter (død 1795), berettes, at han 1821 blev Skolens ulønnede Kasserer, men 1824 fik et Honorar af 25 Sølvspecier (à 4 Kr.) og 1828 forhøjet til 50, hvilket Beløb han oppebar til sin Afgang 1846.

Han kom til Holmestrand 1809 som Handelsbetjent og blev senere Købmand der og gift 4. Okt. 1810 med Else Cathrine Backer, f. Arendal 27. Dec. 1769, d. Holmestrand 20. April 1845, Datter af Købmand i Holmestrand og Arendal Nils Backer og 1. Hustru Agathe Aaselle Dahl. Ægteparret havde ingen Børn.

1821 var Grønnerup Stortingsrepræsentant for Tønsberg og Holmestrand og 1822 Medlem af det overordentlige Storting, 1827 Repræsentant for Holmestrand og 1828 af det overordentlige Storting, 1836—37 ligeledes, 1839 Suppleant.

(Tallak Lindstøl: Stortinget og Statsraadet 1814—1914, I, S. 307 f., S. H. Finne-Grøn: Arendals Gejstlighed, S. 28, Fodnote 2).

Ved Testamente af 10. April 1846 legerede Grønnerup 1500 Spd. Sølv til et Asyl med Haandgjerningsskole, hvilken Kapital, der senere er vokset til 10.000 Kr. Aar 1900, anvendes til Skolens Bedste.

»Grønnerup var en sirlig og pertentlig Mand, der altid gik fint klædt og med lange blanke Støvler. Hver Eftermiddag paa et bestemt Klokkeslet — saa nøjagtig at Folk stillede sine Uhre derefter — spadserede han og Apotheker Hertzberg sin Tur til »Apothekerfjordingen«, en Par Kilometer indover Drammensveien. Han var en meget bestemt Herre, som Folk var rædde for, selv Byfogden tog han Kommandoen fra. Saaledes fortælles der om ham, at han engang, da en Kone var grebet i Tyveri af et Par Garnhæspler (Garnfed) i hans Butik, kommanderede hende til at gaa gennem Byen med Hæsplerne paa en Stang. Han vilde ikke have de nyindførte Moderatørlamper i sit Hus og nægtede at komme i Selskaber, hvor Lamper var tændt. Det fortælles endog, at han engang i Selskab hos Consul Christensen gik sin Vej straks, da han saa, at der tændtes Lamper. Hans danske Afstamning indbragte ham Skoser af Pøbelen, naar han faderlig vilde tage sig af dem. Engang mødte han Byens slagfærdige Fyllefant (∴: fordrukken Individ) paa den Tid, Anders Visjøl, der var i glad Stemning. »Det er højt Vande i Dag, Anders!« »Ja, det er jo saavidt en Jute (∴: Jyde)kan flyte i det, Far!«

Paa Grund af en frimodig Udtalelse i »Nationalbladet« 1815, hvori han klandrer (∴: kritiserer) Politio- og Justitsvæsenet for at ligge i Dvale, sættes han under Tiltale for Overtrædelse af Trykkefriheden, men frifandtes 1817 og tilkjendtes Omkostningerne.

Grønnerup var en godgjørende Mand med Initiativ og Borgeraand, han gav Stødet til Oprettelsen af Holmestrand's Sparebank 1838 og oprettede det Grønnerupske Legat.

Som Legatforstander og Kasserer (for Skolen) fortjener Grønnerup den største Ros. Hans Legatprotokoller er ført med den sirligste Omhu og den største Nøiaktighed, og han varetok paa beste Maate Skolens Tarv. Det var saaledes ham som greiet op i Biskop Bechs og Poul Clausens misligholdte Obligationer, og som sammen med Prokurator Müller var opnevnt af Borgerskapet »for at faa rettet paa Stiftsdirektionens Galskaber det Tordenskjoldske Legat vedkommende.«

Selv om han ikke var Medlem af Skolens Direktion, var han dog i Realiteten dens administrerende Direktør, der lod Bygningen reparere og efter Anmodning af Skolens Bestyrer Løwengreen skaffede Skolen og Lærerbogsamlingen Læse- og Lærebøger endog helt fra Paris.

Paa Skolen findes 25 Pakker indeholdende 222 Breve fra og til Grønnerup, der døde i Holmestrand 28. Aug. 1846. Han var utvivlsomt en Mand, som vor Egn har Ære af at have fostret.

C. K.



Herunder hviler Støvet af
LAVST RØJKJÆR

født i Sinding, Hammerum Herred den 14. Juli 1848,
død som Skolelærer i Hellum den 20. April 1883.

Han granskede med Kærlighed Forfædres Liv og Færd. Han mindes kærligt af Venner, der kendte hans trofaste Sind og klare Hoved.

Hans Hustru, der staar tilbage med 6 Børn, satte ham dette Minde. (Den af vort Samfund istandsatte Gravsten paa Hellum Kirkegaard.)

ET STEDNAVN: KVISSEL

Navnet *Kvissel* forekommer sikkert adskillige mærkeligt. Det findes som Navn paa Bebyggelse i Aasted og Understed Sogne og som *Kvisselkær* i Voer S., *Kvisselholt* i Voer og Dronninglund Sogne og endvidere som *Kvissellet*, Gaardnavn i Nimtofte Sogn, Randers Amt. I Aasted Sogn ligger *Kvissel* ved Skærum Aa, i Understed Sogn ved Bangsbo Aa og i Voer og Dronninglund Sogne ved *Kvisselholt Bæk*, der er et sekundært Navn, hvis Forled er *Kvissel*. Ogsaa *Kvissellet* i Nimtofte ligger ved Vandløb, og Navnet *Kvissel* sigter da tydeligvis hen paa Aaløb.

I »Bidrag til Agders Historie«, XV, S. 7—11 (Kri-
stiansand 1933) har Lauritz Fuglevik offentliggjort
en Artikel »De gamle handelssteder ved Mandals-
elva«, og i en Dom af Søgne Herreds Ting 1690
siges, at *Qvislegaarden* (*Laksegaard*) af Dommerne
antoges at have Navn af og have staaet ved en »tid-
ligere med lastet Skude farbar *Kvissel*
gennem *Skindsnes Land*«, som 1690 var
ganske Grund (tilsandet), saa der ingen *Laksegaard*
kunde staa. I Referat af Sagen nævnes ogsaa *Bielven*
Østre Kvislas Os (:o Udløb).

C. K.

NYERE LOKALHISTORISK LITTERATUR m. v.

»Mennesker, jeg mødte paa min Vej« er Titlen paa de Livserindringer, som Lederen af det nu ophævede grundtvigske Feriehem »Videslet« i Elling Sogn Martin Nielsen 1945 har udsendt paa »Nyt Bogforlag«, Odense. Det er en velskrevet Bog paa 312 Sider og med talrige Billeder, og der omtales i den en Mængde Personer fortrinsvis af den grundtvigske Aandsretning.

1945—47 har »Fra Himmerland og Kjær Herred« (Aarbog for historisk Samfund for Aalborg Amt) indeholdt en Serie Afhandlinger med Titel »Ved Skov og Strand«, i hvilke Skoleinspektør Kr. Værnfelt har givet en meget detailleret historisk-topografisk Skildring af Hov By i Hals Sogn, og disse Afhandlinger er nu udsendt samlet i en Bog paa 228 Sider og med mange Billeder.

Dronninglund Sogns og Omegns Spare- og Laanekasse fejrede 8. April 1948 sit 75 Aars Jubilæum og har i den Anledning udgivet et med mange Billeder, navnlig Portrætter, forsynet Festskrift (64 Sider), hvis Tekst skyldes fhv. Højskoleforstander Frode Fogt, Try.

»Banken for Nørresundby og Omegn« har i Anledning af dens 50 aarige Bestaaen 3. Juni 1948 udgivet et smukt, illustreret Festskrift, i hvil-

ket fhv. Lærer Niels Hald giver et velskrevet Rids af Byens Historie gennem Aarhundrederne og dernæst beretter om Bankens Forhold i de 50 Aar samt om de Mænd, der har været knyttet til Banken i det nævnte Aaremaal. Foruden Gengivelser af Fotografier indeholder Bogen en Del smukke Pennetegninger af Axel Frische, og dens nitide Tryk og Udstyr skyldes »Aalborg Stiftsbogtrykkeri«.

»Walkommen te' Vendsyssel«, I (Lokalhistorisk Forlag, Aarhus) er nærmest et Reklameforetagende uden litterær Værdi og med Tekst af forskellige Forfattere. Om Løkken fortæller den derværende Turistforenings Formand Th. Skov Jensen, at Navnet siges at stamme fra Søfarende, der havde saa stor Respekt for Bugten her med dens fraadende Hav og de usynlige og farlige Revler, at de sammenlignede denne Bugt med en Løkke om Halsen. »Meget taler for, at Sagnet taler Sandhed«, tilføjer Forfatteren, der ikke synes at vide, at »en Løkke« kan betyde et af Vandløb, Grøfter eller Hegn omgivet Stykke Jord. Stedet, hvor Byen Løkken ligger, hed tidligere Fureby Løkke og havde Fureby Bæk mod Nord, Havet mod Vest og Lerbæk mod Syd og Øst.

Valgmenighedspræst J. Lomholt Hansen, Bøvlingbjerg, har i Kommission hos Boghandler E. Doest, Lemvig, udgivet en lille Bog (45 Sider) om afdøde Sognepræst Bertel Bjerre i Taars (f. 1875. d. 1937, i Taars 1923—1937) og det grundtvigske Menighedsliv i dette Sogn i Bjerres Tid. Det virker lidt mærkeligt, at Forfatteren snart kalder sig Lomholt og snart Lomholt Hansen.

Fra Boghandler J. Th. Grønborg, Nørre Saltum, har Samfundet som Gave modtaget et trykt Hæfte

med Kompositioner af Landsbymusikeren Peder Pedersen Grønberg i Tise (1820—1886). Hæftet indeholder 12 Dansemelodier udsat for Violin og er indlemmet i vort Samfunds Samling af vendsysseliske Melodier i Centralbiblioteket i Hjøring.

I vor Aarbog 1946 offentliggjorde Lærer N. P. Petersen en Artikel om Spillemanden »Svenske Niels« (Niels Andersson) og omtalte heri S. 289 en »Myte« om et af Niels begaaet Drab. Om dette »Sagnsmulige Opstaaen har Lærer Fritz Jacobsen, Slagelse, meddelt Redaktionen efter Fortælling af Proprietær P. Sørensen, Sønder Elkjær, at Christen Mikkelsen i Mellem Mejlsted i Tolstrup Sogn havde en Stifsøn Ole Peter Frederik (Nielsen?), der var født i nævnte Gaard. Han blev gift og fik Øster Aa i Serreslev Sogn. En Dag var han i Hjøring og havde et Par unge, raske Heste for Vognen, og paa Hjemturen væltede Vognen ned i Vejgrøften. Hans Hund løb hjem og gjorde Alarm, og da man kom ud paa Landevejen, fandt man Manden liggende død under Vognen i den dybe Grøft ved Aa Bakke, og den ene Hest laa ogsaa død i Grøften. Saaledes er det fortalt af Marie Mikaline Sørensen, f. Mikkelsen, i Ø. Hjermslev, der var Søsterdatter af ovennævnte Chr. Mikkelsen, og hun fortalte ogsaa, at Niels Andersson og »Røwklinkeren« ved et Drikkelag havde talt om at overfalde Ole Peter Frederik og røve Penge, men da de sprang op af Grøften, blev Hestene bange og løb løbsk, hvorefter de to Kumpaner tog Flugten uden at røve noget. Det ligger nær at antage, at Provst Sørensen har misforstaaet Svenske Niels' Skriftemaal, saa Øster Aa er blevet til Søren Aa.

Proprietær Sørensen, S. Elkjær, er opkaldt efter den forulykkede Ole Peter Frederik (Nielsen?).

FRA STYRELSE OG REDAKTION

30. Marts 1948 vedtog Styrelsen i H. t. Generalforsamlingens Bemyndigelse af 17. Juni 1947, at Sommermødet i Aar skulde gaa til Frederikshavn-Sæbyegnen og ledes af Smedemester P. Christensen, Try, med Bistand af Højskoleforstander Frode Fogt. Mødetiden blev fastsat til 25. Juni Kl. 13,30 ved Bangsbo Møllehus.

Sommermødet afholdtes 25. Juni i herligt Sommervej, men havde dog kun samlet ca. 150 Deltagere, der mødtes i Møllehus ved Bangsbo, hvor der blev drukket Kaffe, og efter at fhv. Lærer i Understed C. P. Nielsen havde givet nogle orienterende Oplysninger om Egnen, kørte man til Understed Kirke, hvor Sognepræst Goll bød Forsamlingen velkommen og meddelte nogle Træk af Kirkens Historie, hvilke Smedemester P. Christensen senere uddybede indgaaende i et Foredrag. Kirken er oprindelig Teglstenskirke, af hvilken der endnu er Rester fra 1200erne i Korets Nordside og en Del af Skibet. Kirkeklokken er en af Danmarks ældste — fra 1275. Ved den hellige Kilde holdt Lærer C. P. Nielsen et lille Foredrag. Fra Kirken kørte man til den berømte, mægtige Jættestue i Blakshøj i Gærum Sogn, hvor Højskoleforstander Fogt holdt et interessant Foredrag om Dyssegrave, af hvilke

den i Blakshøj er 8 m lang og har kunnet rumme en Snes Lig i siddende Stilling. Sognet er iøvrigt meget rigt paa Gravhøje og andre Oldtidsminder (ca. 250) af bemærkelsesværdig Art. Efter Foredraget drog man til Gærum Kirke, hvor Sognepræst Jæger bød velkommen, og Smedemester P. Christensen gennemgik i korte Træk ogsaa denne Kirkes Historie. Kirken, der tidligere har haft Taarn, er opført ved Aar 1200 af Kamp og Munkesten. Endelig besøgte man Flade Kirke, hvorfra der er en vidunderlig Udsigt. Her fortalte Lærer Gaardboe, Kilden, kortfattet om Kirken, der er opført i romansk Tid af Munkesten. (Kirken fik Taarn 1675—76, men det nedbrødes atter i 1700 erne [se »Jyske Saml.« 5. VI 77 f.]. En gammel Altertavle solgtes 1624 til Hirsholmene, hvor den endnu findes).

Fra Flade Kirke gik Turen til Bangsbo Hovedgaard, hvor Frederikshavn Kommune har paabegyndt Indretning af et Herregaardsmuseum. Her bød Viceborgmester Jensen paa Byens Vegne Forsamlingen velkommen og skildrede Gaardens Historie omkring Aar 1900 og indtil nu, idet han særligt omtalte den store Kunstnerkoloni, som fandtes her i Johan Knudsens Ejertid 1891—1909, og til Slut redegjorde Sten- og Billedhugger Bovin, Frederikshavn, for Bangsbos ældre Historie.

Saa var det blevet henad Aften, og i Restaurationen i Bangsbo Møllehus kom Madkurvene frem, hvorefter der holdtes

Generalforsamling.

Ved denne aflagde Formanden, der valgtes til Ordstyrer, Beretning om det fra $\frac{1}{4}$ 1947— $\frac{31}{3}$ 1948 forløbne Aar, der var begyndt med 1663 Medlemmer og sluttede med 1667. Der var i Aarets Løb indmeldt over 100 nye Medlemmer, men Afgangen i de ældre

Aargange og ved Bortflytning fra Egnen havde været næsten lige saa stor, hvorimod kun 2 Medlemmer var slettet paa Grund af Restance.

Udgivelsesomkostningerne var desværre atter steget betydeligt, saa vi var nødsaget til enten at forhøje Medlemskontingentet til 5 Kr. aarligt eller nedskære Aarbørgernes Omfang noget; det havde som oftest været paa 250 Sider.

Ved »Dansk historisk Fællesforening«s Repræsentantmøde i København 1947 var vort Samfund repræsenteret af Kommunalærer P. Rønn Christensen, Charlottenlund.

Vort Regnskabsaar begyndte med et Underskud paa ca. 1100 Kr. og sluttede med et Underskud paa ca. 465 Kr.; men Medlemmerne havde i Aaret været noget efterladende med at indbetale Kontingentet, saa der var ca. 520 Kr. i Restance, og naar dette Beløb indkom, var Underskudet dækket.

Vi har i det forløbne Aar rejst et anseligt Mindesmærke paa Tomten, hvor Hals Kirke paa Læsø stod indtil i 1700erne, da den sank i Grus, efter at Sognet var blevet ødelagt af Sandflugt. Endvidere har vi ladet istandsætte Topografen, Lærer Laust Røjkærs forfaldne Gravsten paa Hellum Kirkegaard og ladet Arbejde udføre med flere andre af vore Mindesten, af hvilke vi har over en Snes fordelt rundt om i Amtet. Denne Virksomhed har i Aarets Løb medført en Udgift af ca. 500 Kr.

Formanden gav derefter Oversigt over Indholdet af Aarbogen for 1948, som bl. a. bringer sidste Halvdel af Peter Riemanns »Vrejlev Klosters Historie«.

Da ingen ønskede Ordet efter Beretningen, oplæste Kassereren det reviderede Regnskab, som godkendtes.

Under Dagsordenens sidste Punkt »Eventuelt«

overlodes det til Styrelsen at bestemme Mødestedet for næste Aars Udflugt, idet der dog fremkom Ønsker om at faa Mødet holdt i Frederikshavn, eventuelt med en Tur til Hirsholmene.

Som omtalt i Formandens Beretning saa Styrelsen sig af økonomiske Grunde nødsaget til enten at søge Generalforsamlingens Bemyndigelse til at forhøje Aarskontingentet fra 4 til 5 Kr. eller ogsaa at indskrænke Aarbøgernes Omfang. Forsamlingen vedtog enstemmigt at forhøje Aarskontingentet, ogsaa under Hensyn til, at Medlemmerne ikke betaler Portoen for Aarbøgernes Tilsendelse.

Da ingen ønskede Ordet, sluttede Formanden Generalforsamlingen med en Tak til alle, der paa den ene eller anden Maade støtter Samfundet.

Tiden var nu saa vidt fremskredet, at man af Hensyn til de mange, der havde langt hjem, maatte slutte den vellykkede Udflugt, og Viceborgmester Jensen, Frederikshavn, takkede Forsamlingen for den underholdende Dag.

Fra »Det kongelige danske Videnskaberne's Selskab's Kommission til Undersøgelse af de i dansk Privateje bevarede Kilder til dansk Historie har Amtssamfundene modtaget Opfordring til at henlede Medlemmernes Opmærksomhed paa nævnte Kommissions fortjenstfulde Virksomhed, og særligt henleder vi vore Sognerepræsentanters Interesse paa dette Emne.

Der findes utvivlsomt rundt om adskillige Privatmenneskers skriftlige Efterladenskaber, saaledes vedrørende Politikere, Højskolefolk, Kommunalvirksomheder, Erhvervsliv o. s. v., som kan være af Interesse til Belysning af Samfundsforholdene, ligeledes Udskiftningspapirer, Dagbøger, Regnskabs-

bøger fra ældre Tid, endvidere Sogneforstanderskabs- og Sogneraadsarkiver, Fattigkommissionsprotokoller, Præste- og Skoleembedspapirer, Kirkeregnskaber, Foreningsarkiver, Rester af Godsarkiver og adskil- ligt andet, og selv om de paagældende Personer ikke ønsker at komme af med disse Sager, vil ovennævnte Kommission dog være glad ved gennem vort Samfunds Styrelse at modtage Oplysning om, hvad der maatte findes, og hvor det findes, og Sagerne kan eventuelt deponeres enten i Landsarkivet i Viborg eller Centralbiblioteket i Hjøring; Hovedsagen er, at de bliver godt opbevaret.

Vi har ladet trykke et dobbelt Brevkort med Opfordring til at indtræde i vort Samfund. Repræsentanter, der kan have Lyst til at udsende saadanne, kan faa dem ved Henvendelse til Sekretæren.

Vort Samfund er Køber af pæne, brugte Eksemplarer af Aarbøgerne 1915—18, 1921, 1929, 1930 (et Hæfte paa 16 Sider) samt 1938, 1940 og 1942—46.

Vore Medlemmer kan ved Henvendelse til Sekretæren (Telefon Hjøring 582) købe følgende Skrifter til nedsat Pris: Vendsysselske Aarbøger 1919—20 à 1 Kr., 1922—26 à 1 Kr., 1927—28 og 1931—38 samt 1941 à 2 Kr.

Ths. Larsen: En Gennembrudstid II (Vendssysels polit. Historie 1850—1900, ca. 600 Sider) 3 Kr.

(Sammes: En Gennembrudstid III findes som Aarvog for 1927).

P. Christensen: Voergaard, 3 Kr.

C. Klitgaard: Spredte Emner fra Vendsysselske Tingbøger, Røgelhede i Hellevad Sogn og Burholt i Ø. Brønderslev Sogn, à 1 Kr.; Blade af Vendsyssels Historie, à Kr. 1,50; Georg Østergaard: Sejlstrup, 1 Kr., Festskrift til C. Klitgaard (1938), 2 Kr., Tidsskriftslit-

teratur vedrørende Vendsyssel, 1 Kr., Danmarks Breve fra Middelalderen, Hæfte 1—III (det hidtil udkomne) à 35 Øre + Porto 10 Øre.

Vort Samfund har Udveksling af Aarbøger med Landets øvrige Amtssamfund og en Del udenlandske Selskaber (se Aarbogen 1940, S. 202); Bøgerne udlænes fra Centralbiblioteket i Hjøring. Vore Medlemmer kan for ca. halv Pris subskribere paa de øvrige Amters Aarbøger og paa Tidsskriftet »Fortid og Nutid«, udgivet af »Dansk hist. Fællesforening«. 4 Kr. (Bogladepris 7 Kr.) Endvidere faas Holger Hjelholt: Skriftprøver fra Tiden efter Reformationen til Midten af det 19. Aarh. (2. Oplag), Pris 6 Kr. 80 Øre (Bogladepris 8 Kr. 50 Ø.) S. Nygård: Anvisning til at drive historisk-topografiske Studier, 0,50 Kr. E. Kroman: Skriftens Historie fra Reformationen til Nutiden. 3,60 Kr. Chr. Axel Jensen: Bibliografisk Vejledning for historiske Lokalsamlinger. 0,50 Kr. Holger Hansen: Om Opbevaring og Ordning af Købstadsarkiver. 0,50 Kr. Nationalmuseet og den lokalhistoriske Forskning. 0,50 Kr.

Bøgerne rekvireres ved Beløbets Indsendelse til Landsarkivar Johan Hvidtfeldt, Viborg, Postgirokonto 862.64.

Udvekslingseksemplarer af Aarbøger m. v. bedes sendt til »Historisk Samfund«, Hjøring, og ikke til personlig Adresse.

Hvis nogen af vore Repræsentanter har Udgifter vedrørende Aarbøgerne, bedes Beløbet fradraget ved Indsendelse af de opkrævede Kontingenter og Oplysning herom givet paa Postgirokuponens Bagside.

Samfundets Styrelse:

Postmester C. Klitgaard, Hjøring, Formand og
Redaktør af Aarbøgerne (Telefon 553).

Kommunelærer Asger Kirkegaard Jensen,
Elsagervej 3, Hjøring, Sekretær (Telefon 582).

Lærer A. Skjødsholm, Løkken, Kasserer (Telefon
, 160). Samfundets Postkonto Nr. 35.593.

Lærer P. Christensen, Tornby (Telefon 35).

Smedemester P. Christensen, Try, Dronninglund
(Telefon Try 8).

Højskoleforstander Frode Fogt, Try, Dronning-
lund (Telefon Try 27).

Overlærer P. Horn, Hjøring (Telefon 545).

Lærer M. P. Rørsig, Hallund, Brønderslev (Telefon
Hallund 20).

Forfatter Jens Thise, Tise pr. Manna (Telefon Tise
23).

Skriftudvalget bestaar af Smedemester P. Chri-
stensen, Try, Overlærer P. Horn, Hjøring
og Postmester C. Klitgaard, Hjøring.

NYE MEDLEMMER

(Listen sluttet 15. August 1948)

- Basland, Th., Lærer, Hj.
Bering-Nielsen, V., Læge, Nr.
Saltum
Bindel, Johs., Fuldm., Kbh.
Birch, Lærer, Furreby.
Boolsen, Johs., Forfatter, Frh.
Christensen, Gunnar, Grd., Krøgholt, Mygdal
—, Viggo, Grd., Ulstrup, Vittrup
Clausen, Aage, Brygger, Korsør.
Dybro, A., Grd. Dyrsig, Sindal.
Egebak, E. N., Kordegn, Odense
Fedder, A., Kommunekasserer, Skagen.
Grønbech, E., Købm. Hj.
Hansen, J. Gade, Bagerm., Kaas.
—, Jacob, Førstelærer, Nordby, Samsø.
Henriksen, J., Tømrer, Sct. Knudsy.
Holm, P., Sognepræst, Voer.
Højmark, J. P., Lærer, Græshave, Gloslunde.
Jensen, Annie, Lærerinde, Ringe.
—, Ant. Emil, Dræningsarb., Nr. Saltum.
Jensen, Chr., Bager, Hj.
—, Kr., Førstelærer, Asaa.
—, P., Grd., Kongsengene, Vrensted.
Jønler, A., Socialinspektør, Hj.
Kjeldsen, Henning, Grd., Vittrup.
Kjær, Harald, Købmd., Aalborg.
Kristoffersen, Købmd., Vrensted.
Krogh, Peter, Bankdirektør, Viborg.
Larsen, Chr., Husejer, Frh.
—, Jens, Sogneraadsmidl., Hedely, Thorup, Drl.
—, Knud, Grd., Hummelkrog, Mygdal.
—, Louis, Omaha, Nebraska.
Lassen, Egon, Grd., Kærsgaard, Stenum.
Lohse, Holger, Bagerm., Morild.
Lolk Hansen, P., Bogholder, Randers.
Michaelsen, A., Grd., Vrensted.
Møller, Oluf, Isenkræmmer, Pandrup.
Nielsen, Chr., Cykeldhl., Hj.
—, C. N., Kaptajn, Skagen.
Nielsen, E. P., Bagerm., Tversted.
—, J. Høyrup, Fuldm., Hellerup.
Olesen, N., Grd., Ejerstedgaard, Saltum.
Olsen, Finn Hagen, Disponent, Hellerup.
Pedersen, Aage, Lærer, Hemmet.
—, Marinus, Particulier, Drl.
—, Nyholm, Rutebilejer, Hellum.
Poulsen, Chr. Grd., Kirkensgaard, Gl. Kirk, Drl.
Rasmussen, Poul E., Kontorist, Hj.
Risager, Johs., Hmd., Elmelund, Astrup.
Svendsen, Tage, Købmd, Jerslev, J.
Søndergaard, N., Grd., L Løgtved, Ørsø.
Sørensen, Chr., Sognefoged, Tversted.
Thellefsen, Aage, Bagerm., Skagen.
Therkildsen, Søren, Husejer, Try.
Thomsen, P. Sparekasseassistent, Hj.
Woersaa, Sv., Købmd., Aabybro, Zachariassen, Knud, Seminarieleve, Silkeborg.
- SUBSKRIBENT
- Præstegaard, Søren, Grd., Holtegaard, Sulsted.

PERSON- OG STEDNAVNEREGISTER TIL AARBØGERNE 1947 OG 1948

VED N. P. PETERSEN

- Aaby(bro), 56, 160.
Aalborg, 34 ff, 47, 50, 52, 55, 68,
110, 118, 125, 163 f.
Aasted, 53.
Aasuldsdatter, Helje, g. Wrensted,
150.
Agdrup, 67.
Aggersborg, 24, 51.
Aggersund, 160.
Albæk, 62, 166.
Alstrup, Rubjerg S., 190 ff.
Ambjørnsdatter, Stine, g. Hege-
lund, 138.
Andersdatter, Anne, g. Jensen,
12.
—, Anne, g. Skriver, 19.
—, Anne, g. Andersen, 33.
—, Anne, g. Qvantz, 125.
—, Anne, g. Wrensted, 134.
—, Bente, g. Wrensted, 140.
—, Else, g. Jensen, 33.
—, Johanne, g. Jensen, 19.
—, Maren, g. Olufsen, 13.
—, Maren, Jordemoder, 54.
Andersen, And. Kjærulff, Ridefg.
19.
—, Jens, V. Hebelstrup, 33.
—, Johs. Skolelærer, 139.
—, Mariane, g. Wrensted, 141.
—, Nichel, Bartskeer, 58.
—, Niels, V. Hebelstrup, 18.
—, Ole, V. Hebelstrup, 33.
—, Peder, Foged, Sejlstrup, 194.
—, Vigel, 9.
Andersson, Niels, Spillemand,
205.
Andrup, Magdalene Meyer g.
Krog, 64.
Arendal, 139, 146 ff.
Aslagsdatter, Karen, g. Wrensted,
153.
Astrup, 105 f, 139.
Bacher, Else Cath., g. Grønnerup,
198.
—, Niels, Kbmd., Arendal, 198.
Badskær, Hans Madsen, Ø. Br., 50.
—, Jens, Sæby, 58.
Baggesvogn, 56.
Balsersen, Rolf., Klokket., 118.
Bangsbo, 6, 8, 61, 113.
Banner, And. Nielsen, Kokkedal,
68.
Bartholomæussen, Valentin, Bøs-
semager, 15.
Bartskeer, Jens, Stenum, 49 f.
—, Peder, Sæby, 60.
Basse, Niels, Tveden, 114, 123.
Bejstrup, 160.
Bergen, Jens Rasmussen, Smed,
87.
—, Rasmus Jensen, Købmd., 87.
v. Bergen, David Jensen, Præst,
24.
—, Georg Lauritz, Byfg., 85.
Bering, Kristence, g. Brorson, 39.
Bertelsen, Forpagter, Villerup,
178.

- Bille, Holger Stensen, Bangsbo m. m., 7, 13, 113.
—, Jørgen, 127.
—, Steen Holgersen, Bangsbo, 6, 8.
Bindslev, 106 ff, 139.
Bisgaard, Slægten, Lønstrup, 138 ff.
Bjergby, 26, 108 f.
Blokkhus, 56, 86, 134, 142 ff, 159, 162.
Blytækker, Anders, Vadum, 124.
—, Christoffer, Vrensted, 124.
Bodelsen, Anders, Bysvend, 60.
—, Rasmus, Hvilshøj, 16.
—, Svend, Hvilshøj, 16.
Boelund, Hans, Havreholm, 144.
Bolle, 40.
Bondrup, Katrine, g. Wrensted, 143.
—, Svend Jensen, Skudehdl., 144.
—, Søren Jensen, Saltumgaard, 143.
Borge, Inger Marie, g. Wrensted, 147.
Borup, Taars S., 193 ff.
Bratbjerg, 55.
Brinch, Maren Hansd., g. Lund, 148.
Brix, Anne Marie Mogensd., g. Pio, 86.
Brorson, Broder, Biskop, 34 ff, 174 ff.
—, Broder, Præst, 34 ff.
—, Hans Adolf, Præst, 41.
—, Kr. Riise, Præst, 37.
—, Olaf, Præst, 37.
—, Ole Nic., Præst, 37, 39 ff.
Brovst, 48, 52, 57.
Brumkost, Vibeke, g. Heuffelder, 47.
Brun, Mads Hansen, Birkefg., 62.
Bryckmann, Chr. Christensen, 145.
Brønderslev, 19, 23, 48, 56, 161, 166.
Brørup, Jørgen Iversen, Præst, 24.
Buhl, Carl, Læge, 56.
Bulie, Arne, Disponent, Kr.sand, 152.
Burholt, 5 ff, 16 f, 20, 29.
Bødker, Jens Sørensen, V. Hebelstrup, 32.
Børglum Kl., 39, 67.
—, Erik Nielsen, Præst, 23.
—, Jakob Nielsen, Præst, 28.
—, Marie Nielsd., g. Uttrup, 134.
Calmer, Niels, Degn, 53.
Christensdatter, Abelone, g. Sæby, 28.
—, Anne, g. Jensen, 146.
—, Karen, g. Wolgast, 63.
—, Kirsten, g. Skjødt, 59.
—, Maren, g. Pedersen, 32.
—, Maren, klog Kone, 48.
—, Maren, g. Sørensen, 134.
—, Maren, g. Wrensted, 137.
Christensen, And., Vrensted, 54.
—, And., Rubjerg, 139.
—, Christoffer, Bartskeer, 48 f.
—, Jakob, klog Mand, 54.
—, Jens, Rubjerg, 117.
—, Jep, V. Hebelstrup, 4 f.
—, Just, Skipper, 136.
—, Niels, Tyv fra Maastrup, 119 f.
—, Oluf, Kokkenborg, 115.
—, Peder, Rønnoholm, 29.
—, Poul, Skipper, 144.
—, Selgen, Biersted, 26.
Christoffersen, Kristine, g. Wrensted, 141.
—, Hans, (Vogelius), Præst, 125.
—, Madssine Kirstine, g. Wrensted, 140.
Clemmensen, Jensine, g. Bisgaard, 139.
Dahl, Agathe Aaselle, g. Bacher, 198.
—, Poul, Ørsø, 54.
Dalager, Maria, g. Sewerin, 71.
Dam, Søren Jensen, V. Hebelstrup, 17.
Damkier, Jacob Rasmus, Præst, 163.
Damsgaard, Slægten, Ø. Br., 15 ff.
Danielsen, Oluf, Præst, 117.
van Deurs, Carl, Distriktskirurg, 55.
Djørup, Chr., Præst, 158.

- Dronninglund, 3f, 34 ff, 48, 52, 57, 65 ff, 166.
- Due, Gude, Sognepræst, Norge, 152f.
- Dyre, Claus, Boller, 190.
- Eg, Hans Andersen, Kornumgaard, 17.
- Elling, 109f.
- , Chr., Præst, Skallerup, 174 ff.
- , Jens, Præst, Skallerup, 174.
- , Katrine Marie, g. Kuur, 176f.
- Em, 111.
- Eriksdatter, Maren, g. Juel, 142.
- Eriksen, Oluf, Kraghedegaard, 23; 25, 29.
- Eskjær, 42.
- Estrup, Niels Nielsen, Farver, 63.
- Ferslev, Chr., Borgm., 63.
- Fjerritslev, 48.
- Fladstrand, se Frederikshavn.
- Flaenskjold, 48.
- Fogtman, Edv., res. Kapellan, 45.
- Fogtmann, Nic., Biskop, 161.
- Frandsen, Christoffer, Præst, 116.
- Frederikshavn, 48, 52, 57, 61, 64, 87, 158, 163, 167.
- Friis, Dorte Hansd., g. Andersen, 139.
- Fæbroen, Ellen Pedersd., g. Gjedsmand, 62.
- Gammel Kirk, 67f.
- Gassum, Chr. Madsen, Præst, 109.
- Gjedsmand, Slægten, Sæby, 61 ff.
- Gjæraa, 68, 166.
- Gjermundsdatter, Kirsten, g. Wrensted, 150.
- Gleerup, Jens, Bjørnekjær, 36.
- Glistrup, Niels Lauritz, Gæstg., 145.
- Govertsen, Jens, Skolehold., 45.
- Gram, Jens, Præst, Flade, 181.
- Grubbe, Chr., Lystrup, 6, 8.
- Grønnerup, Chr., Kbmd. Holmestrand, 197.
- Gundersen, G., Højesteretsadv., Oslo, 153.
- Gyldenstjerne, Jytte, g. Grubbe, 6.
- , Predbjørn, Vraa, 6, 8, 19.
- Gølstrup, Jelstrup S., 190 ff.
- Haageland, Adrian Jørgensen, 141.
- , Kirstine, g. Wrensted, 141.
- Hack, Anders (Gyldenstjerne), Hundslund, 4.
- Hald, Cornelius Hansen, Tobaksf., 147.
- Halling, W., Brigadér, 36, 56.
- Hallund, 9, 15f, 20, 48, 52, 127.
- Hals, 19, 52f, 64, 84, 158.
- , Anne Jensd., 30.
- , Jens Andersen, Raadmd., 19.
- Hansen, Anders, Foged, 8.
- , Lorenz, København, 13.
- , Ove, Hallund, 15.
- Hardenberg, Mette, 6.
- Hashagen, Henrik, Københ., 12.
- Haslem, Sigfred, Kbmd., Kr.sand., 153.
- Haugaard, Niels, Løgstør, 135.
- Haxthausen, Staldmest., 70.
- Hebelstrup, se V. Hebelstrup.
- Hedevig, Sophie, Prinsesse, 71.
- Hegelund, Anne Katrine Pedersd., g. Svendsen, 137f.
- Hellevad, 16, 22f, 45, 127.
- Hellum, 27, 118.
- Hejberg, Dorthea, 149.
- Hemmet, Else Pedersd., g. Nielsen, 62.
- Henchien, Bankdirekt., Oslo, 152.
- Hersleb, Anne Dorthea, g. Wrensted, 143.
- , Hans Christoffer, Prokurator, 143.
- Hertzberg, Apoteker, Holmestrand, 199.
- Heuffelder, Jürgen, Apoteker, 47.
- , Maximilianus, Kbmd., 47.
- Hirsholmene, 61, 70, 163.
- Hjallerup, 45, 68, 164, 166.
- Hjortdal, 37, 159.
- , Anders Christensen, Skudehd., 142.
- Hjorth, Peder, Tingskriver, 196.
- Hjørring, 48, 51f, 55f, 158, 161, 167.
- Hollensted, 25, 31, 33.
- Holm, Hyppolite Jakobsd., g. Kjærulf, 28.
- , Katrine Susanne, g. Storm, 29.

- Holm, Maren, g. Christensen, 29.
 —, Morten, Skipper, 136.
 v. Holsten, Frd. Chr., Amtmd.,
 158.
 Horne, Hans Eriksen, Præst, 111.
 Hugger, Jens Pedersen, Præst, 61.
 Hundslund, se Dronninglund.
 Hune, 67, 134 ff, 142 ff.
 Hvilshøj(gaard), 6, 16.
 Hvorup, 8.
 Høg, Erik, Langholt, 25.
 —, Stygge, Vang, 20.
 Hørmested, 111 f.
 Høyer, Maren Jakobsd., g.
 Zachaun, 56.
- Ibsen, Jens, Bartskeer, 50.
 Illum, Frans, Villerup, 178, 182.
 Ingstrup, 50, 59.
 —, Bagge, Forpagt., 43.
 —, Thomas Christensen, Skipper,
 137.
- Jakobsen, Christoffer, Mosbjerg,
 124.
 —, Kristine Nielsd., g. Wrensted,
 144.
 —, Niels, Skudehdl., 144.
 —, Niels, Vrensted, 134.
 —, Søren, klog Mand, 54.
 Jantzen (Jeansson), Johan Gott-
 hilf, Præst, 141.
 Jelstrup, 24, 29, 190 ff.
 Jensdatter, Ane, g. Lauridsen, 33.
 —, Anne, g. Pedersen, 7.
 —, Anne, g. Bødker, 32.
 —, Bodil, g. Wolgast, 63.
 —, Christence, g. Thomsen, 33.
 —, Else, g. Nielsen, 32.
 —, Else, g. Vestrup, 137.
 —, Inger, g. Wrensted, 148.
 —, Karen, g. Lauridsen, 22 ff.
 —, Kirstine, g. Nielsen, 185 ff.
 —, Maren, g. Mørk, 11.
 —, Maren, klog Kone, 49.
 —, Sidsel, V. Hebelstrup, 10.
 Jensen, Chr., Burholt, 20 f.
 —, Chr., Ridefg., 50.
 —, Chr., St. Tamstrup, 126.
 —, Chr., (Mand), klog Mand, 55.
 —, Hans, Rævdalsodde, 115.
 —, Hans, Bartskeer, 58 ff.
- Jensen, Jens, V. Hebelstrup, 33.
 —, Jørgen, V. Hebelstrup, 28, 32.
 —, Kristiane, klog Kone, 54 f.
 —, Lars, paa Aasen, 117.
 —, Laurids, Krogen, V. Br., 19.
 —, Mads, Rubjerg, 117.
 —, Mikkell, Kragerup, 12.
 —, Ole, Kajholm, 117.
 —, Peder, V. Hebelstrup, 5 f, 17.
 —, Peder, Kølskegaard, 20.
 —, Poul, V. Hebelstrup, 23, 30 ff.
 —, Poul, Maler fra Aalb., 110.
 —, Svend, Skudehdl., 136.
 —, Thomas, V. Hebelstrup, 8, 18.
 Jerslev, 48 f, 53, 56, 112 f, 127.
 Jespersen, Jens, Karup, 115.
 Jessen, Jes, Præst, 41.
 Juel, Jens Andersen, Hals, 19.
 —, Mogens, Kartoffe, 190, 193 f.
 —, Niels, Kaptajn, 86.
 —, Niels, Admiral, 114.
 —, Ole Lauridsen, Hune, 142.
 Jørgensdatter, Anne, g. Wilsbech,
 61.
 —, Anne Marie, g. Wrensted,
 150.
 Jørgensen, Helias, Feltskeer, 50.
 —, Jens, Præst, 59.
 —, Theodor, R. L., Præst, 159.
- Kaas, Johanne, 12.
 —, Hartvig, Regnskabsprovst,
 114.
 —, Mogens, til Tidemandsholm,
 116.
 Kabell, Martin, Skudehdl., 140.
 Kajholm, (Rubjerg S.), 28, 117.
 Karup, 113 ff, (ogsaa Stednavne).
 Kattes, Inger, Sæby, 120.
 Kettrup, 163.
 Kjelgaard, Mogens Brix, Skude-
 hdl., 138.
 Kjettrup, (Thist. Amt), 48, 52.
 Kjul, 139.
 Kjærsgaard, Lars Pedersen, Børg-
 lum H., 146.
 Kjørulff, Repræsentanter for
 Slægten findes paa Siderne:
 6 f, 15, 17, 22 f, 24 ff, 28 ff, 51,
 139.
 Klim, 37.
 Klitgaard, J. C. B., Købmd., 159.

- Kobberup, Chr. Gertsen, Præst, 22 f.
- Kollerup, 139, 159.
- Kornumgaard, 6, 17.
- Krag, Niels Jensen, Apoteker, 47.
- Kraghedegaard, Ørum S., 23, 25, 29.
- Kristiansand, 137 ff, 143 f.
- Krog, Kirstine Birgitte, g. Nicolas, 64.
- , Lars Christensen, Forpagt., 64.
- Kruse, Præst, 159.
- Krøg, Margrete Christiansd., g. Bergen, 87.
- Kuur, Joh. Fr., Præst, Skallerup, 176 ff.
- Kvissel, Stednavn, 202.
- Kølskegaard, 5, 9, 17, 20.
- Ladefoged, Chr. Pedersen, Skudehd., 137.
- Landorph, Jørgen, Generalfiskal, 130.
- Langholt, 25, 62.
- Larsdatter, Lisbet, g. Næskil, 147.
- Larsen, Chr., Matros, 136.
- , Jens, Gmd., Jerup, 185 ff.
- , Juliane, g. Wrensted, 141.
- Lauridsdatter, Karen, g. Wrensted, 134 f.
- Lauridsen, Chr., Kokkenborg, 115.
- , Jens, Vanderskrog, 33.
- , Jørgen, Bartskeer, 51.
- , Laurids, Præst, 19, 22 f.
- , Laurids, Præst, 24, 30.
- , Søren, Bartskeer, 50.
- Laursdatter, Anne, g. Eriksen, 23, 25.
- , Anne, g. Kjærulf, 24 f.
- , Bodil, g. Mørk, 20.
- , Else, g. Kjærulf, 23, 31.
- , Johanne, g. Randers, 24, 30.
- , Jytte, V. Hebelstrup, 23, 30 f.
- , Karen, Ø. Br., 24, 30.
- , Lisbet, g. Kjærulf, 23, 31.
- , Lisbet, g. Nielsen, g. Brørup, 24 f.
- , Maren, g. Mørk, g. Kobberup, 24, 30.
- , Maren, g. Jensen, 32.
- Laursen, Anders, V. Hebelstrup, 31 f.
- , Jens, V. Hebelstrup, 29.
- , Laurs, Præst, 29 f.
- , Oluf, Stedegaard, 23 ff.
- Lemming, Thomine Andrea, g. Wrensted, 147.
- Lemvig, Svend, Præst, 28.
- Lendum, 54, 115 ff, 125, 127.
- Lengsholm, 64, 115, 127.
- Leth, Chr. Christensen, Ridefg., 62.
- Lillienskjold, Herredsf., 160.
- Lindam, Anne, g. Brorson, 35.
- , Niels, Farver, 35, 38.
- , Otto, Birkedom., 35 f.
- , Søren, Regimentsskr., 35.
- Lindenow, Hans Johansen, 69 ff.
- Lodberg, Søren, Præst, 51, 178 ff.
- Lottrup, Forvalt., Stensbæk, 139.
- Lund, Anne Elisabet, g. Nicolas, 64.
- , Chr., Prokurator, 33.
- , Katrine Marie, g. Wrensted, 148.
- , Jørgen, Postmest., 148.
- Lyders, Henriette, g. Wrensted, 143.
- Lyhne, Iver, Lundergaard, 135.
- Lyngby, 117 f.
- Lyng, Byfoged, Nibe, 156.
- Lyngdrup, 22, 24, 62.
- Læk, Kirsten, klog Kone, 53.
- Læsø, 41, 52, 54, 62, 84, 163.
- Løkken, 48, 137, 139, 141 ff, 159, 162 f.
- Lønstrup, 134 ff, 159, 162.
- Lørsted, (Haversl. S.), 50.
- Mads, Hr., Præst, Vennebj., 197.
- Madsdatter, Anne-Birgitte-Bodil, 27.
- , Else, g. Mørk, 15.
- , Else, g. Kjærulf, 27.
- , Margrete, g. Jensen, 60.
- Madsen, Chr., Sæby, 58 f.
- , Chr., Tveden, 115.
- , Oluf, Præst, 109.
- , Peder, Stendal, 114.
- , Niels, V. Hebelstrup, 27 ff, 33.
- (Mand), Chr. Jensen, klog Mand, 55.

- Marknavne i Vennebj. og Børglum H., 190 ff.
 Markvorsen, Johan, Raadmd., 59.
 Meyer, Heinrich Günther, Kirurg, 51.
 Michelsen, Peder, Skolelærer, 140f.
 Mikkelsen, Jens, Herredskr., 123.
 Mogensdatter, Margrete (Vognsen), 126.
 Moldrup, J. L., Oberst, 37.
 Mortensen, Chr., Jerslev, 48.
 —, Niels, Matros, 136.
 Moshjerg, 50, 53, 118 ff, 124.
 Mule, Vilh., Justitsraad, 130.
 Mumme, Chr.f., Præst, Aasted, 174.
 Munch, Søren, Præst, 39.
 Munk, Peder, Estvadgaard, 6.
 Mur, Jens Mikkelsen, Sæby, 60.
 Musted, 19, 67.
 Müller, Prokurator, Holmestrand, 200.
 Mønster, Dorthea Magdalene, g. Stockfleth, 84.
 Mørk, Slægten, V. Hebelstrup, 5, 8 ff, 19f, 23, 31.
 —, Jens, Ulstrup, 117.
 Nejsum, St., 23, 25, 31.
 Neve, Niels Laursen, Troldkarl, 20 ff.
 Nicolas, Heinrich Gust. Leopold, Garnisionskirurg, 64.
 Neumeyer, Christoffer Poul, Kvaksalver, 53.
 Nielsdatter, Inger, g. Damsgaard, 16.
 —, Johanne, g. Spilmand, 134.
 —, Karen, g. Madsen, 27.
 Nielsen, And., Fladholt, 115.
 —, And., Matros, 136.
 —, Axel Bisgaard, Skibstømrer, 139.
 —, Chr., Lønstrup, 139.
 —, Chr., Hollensted, 33.
 —, Hans (Gram), Borgm., 124.
 —, Jens, Linderup, 16.
 —, Jens, Lyngdrup, 22, 24.
 —, Jens, Vrensted, 134.
 —, Lars Chr., Gmd., Jerup, 185 ff.
 —, Mads, V. Hebelstrup, 15, 24f, 26f.
 —, Mads Peter, Hj., 139.
 Nielsen, Peder, Fæbroen, 62.
 —, Peder, Hjelmsted, 26f.
 —, Peder, Stenum, 49f.
 —, Peder, Trundhaven, 115.
 —, Simon, Præstegforp., 141.
 —, Søren, Herredsfgd., Børglum H., 194.
 —, Ths., klog Mand, 53.
 Næskil, Rasm. Lemming, Arendal, 147.
 Nørresundby, 48, 53, 159 f.
 Nørre Vraa, 50, 113.
 Olavius, Olafur, Tolder, 51.
 Olsen, Jens, Skolehold., 40, 44.
 Oldsorf, Peder Christensen, Præst, 28, 33.
 Olufsdatter, Anne, g. v. Bergen, 24.
 —, Inger, g. Wrensted, 142.
 —, Karen, g. Nielsen, 15, 24 ff.
 —, Maren, g. Vordingborg, 24, 28.
 Olufsen, And., Rektor, 59.
 —, Jens, Østeraa, 24.
 —, Jens, Hulhøj, 13.
 —, Laurids, Tveden, 115.
 —, Laust, Stade, 24.
 Ovesdatter, Marte Lene, g. Wrensted, 146.
 Ottesen, Jakob, Præst, 50f.
 Pantlitz, Joh. Chr., Præst, Hjørring, 181f.
 Pedersdatter, Bodil, g. Mørk, 11.
 Pedersen, Anders, Løkken, 143.
 —, Anders, Herredsfgd., Vennebj., 190.
 —, Chr., Aasen, 117.
 —, Chr., Ulsted, 22.
 —, Daniel, Bartskeer, 61.
 —, Hans, Bartskeer, 60.
 —, Jens, Burholt, 5, 7.
 —, Jens, V. Hebelstrup, 19 ff.
 —, Jakob, Maler, 124.
 —, Niels, Karup, 115.
 —, Søren, V. Hebelstrup, 32.
 Petersen, Carl, Nic., Politimest., 161.
 Pio, Jean, Professor, 86.
 —, Louis, Arbejderfører, 86.
 —, Wilh. Emil Laurent, Løjtnant, 82 ff.

- Poulsen, Carl, V. Hebelstrup, 17.
 —, de, Jens, Børgl. Kl., 39.
 —, Oluf, Aasen, 117.
 —, Peder, Blokhus, 144.
- Quistgaard, H. N., Propriet., 163.
 Qvantz, Albert, Maler, 125.
 —, Andr., Albrechtsen, 125.
- Raff, Peder Hansen, Gerndrup, 19.
 Rakkeby, 120 f, 133 f.
 Randers, Peder Andersen, Præst, 24, 30.
 Rantzau, Birgitte, Ormholt, 123.
 Rasmusdatter, Ingeborg, g. Mørk, 13 f.
 Rasmussen, Søren, Stadegaard, 23, 26.
 Ravn, Søren, Gøttrup, 135.
 Rebach, Edv. Jensen, Organist, 149.
 Redts, Lars Nielsen, Gæstg., Kr.sand, 138.
 Rhuus, Anne Lauridsd., g. Tamstrup, 63.
 —, Laurids, Borgm., 120.
 Riber, Anne Christensd., g. Rhuus, 120.
 —, Søren, Mikkelsen, Borgm., 60.
 —, Ths. Sørensen, 60.
 Ringberg, Distriktsl., Hallund, 57.
 Ris, Chr., Rubjerg, 117.
 Rodsten, Christence, Stenshede, 114.
 —, Frederik, 127.
 —, Ide, g. Bille, 127.
 —, Knud, Lengsholm, 115, 117.
 —, Peder, Sejlstrop, 123, 127.
 —, Sten, Lerbæk, 110.
 Rosen, Chr. Fred., Godsforv., 42, 45.
 Rosenberg, Elsebe Tøgersd., g. Christensen, 26.
 Rosenkrantz, G. E. G. F., Amtmand, Tisted, 154.
 —, Margr., g. Lindenow, 70.
 Rothenburg, Niels, Præst, 36.
 Rubjerg, 24, 28, 117.
 Rugtved, 67.
- Ruth, Rebekka, g. Elling, 176.
 Røjkær, Laust, Lærer, Hellum, 200.
 Rønnovsholm, 29, 45.
 Røslund, Hans, Foged, Aastrup, 194.
- Saltum, 20, 48, 52, 55 f, 57, 143.
 Schielderup, Ingeborg Marie, g. Wrensted, 148.
 Schleisner, Sofie Nicoline, g. v. Bergen, 85.
 Schmidt, Lene Hansd., g. Bondrup, 143.
 Schydtz, Margit Frederikke, g. Wrensted, 152.
 Schönberg, Edv., Professor, 147.
 —, Henr. Munker, 149.
 Segelcke, A. R., Købmd., 140.
 —, Severin, Skudehdl., 141.
 Selgensdatter, Karen, 26.
 Serreslev, 23 f, 26, 33, 121.
 Sewerin, Jacob, Dr.lund, 71.
 Siegaard, 67.
 Simonsdatter, Karen, g. Jakobsen, 144.
 Simonsen, Chr. Ferdinand, Kirurg, 51.
 —, Johanne, g. Bisgaard, 139.
 Sindal, 29, 48, 56.
 Skagen, 20, 47 f, 51, 56, 82 ff, 89 f.
 Skjødt, Peder Sørensen, Sæby, 59.
 Skriver, Anders, Hals, 19.
 —, Melkior, Foged, 191 ff.
 Skræder, And. Thomsen, V. Hebelstrup, 9.
 Skræm, 159.
 Skeel, Karen Ottesdatter, g. Bille, 6, 8.
 —, Otto, Hammelmose, 6, 8.
 Smalsted, Otto, Villerup, 196.
 Smed, Peder, Herredsfgd., Vennehj. H., 196.
 Snedker, Bertel, Sæby, 124 f.
 —, Chr., Stenum, 50.
 Snurh, Ths., Bartsvær, 60.
 Stagsted, 68.
 Steinfeldt, Karen, g. Brorson, 35.
 Steffensen, Peder, Tornby, 136.
 Stenum, 11, 49 f.
 Stockfleth, Eggert Gabriel, Fyrinspkt., 84.

- Storm, Jens Henriksen, Kbh., 29.
 Svendsdatter, Ingeborg, g. Wrensted, 137.
 Svendsen, And., Kæret, 115.
 —, Chr., Tveden, 115.
 —, Niels, Skagen, 87.
 —, Peder, Matros, 136.
 —, Svend, Skibsf., 137.
 —, Ths., Hvilshøj, 16.
 Sæby, 19, 47 ff, 52, 57 ff, 67, 114, 124, 158, 163, 166.
 —, Jakob Mouridsen, Kajholm, 28.
 —, Mourids Christensen, Præst, 28.
 Sætre, Thoer, Læge, Trondheim, 152.
 Sørensdatte, Karen, g. Lindam, 35.
 Sørensen, Chr., Aasen, 117.
 —, Chr., Vrensted, 134.
 —, Jens, V. Hebelstrup, 22.
 —, Jens, klog Mand, 54.
 —, Karen, g. Damsgaard, 16.
 —, Poul, Rubjerg, 117.
 Tamstrup, Karen Pedersd., g. Wolgast, 63.
 —, Laurids, Købmd., 119.
 —, Peder Nielsen, Købmd., 63.
 Teilmann, Maren Johanne, g. Wrensted, 149.
 Terkelsdatter, Maren, Sæby, 120.
 Thomasdatter, Birgitte, klog Kone, 54.
 —, Dorte, g. Damsgaard, 17.
 —, Dorte, g. Wrensted, 134.
 —, Johanne, g. Nielsen, 27.
 —, Johanne, g. Wiborg, 147.
 —, Margrete, g. Jensen, 23.
 —, Margrete, g. Thomsen, 10.
 —, Mette, g. Wrensted, 150.
 Thomle, C., Artillerikapt., Oslo, 153.
 Thomsen, And., Hellevad, 16.
 —, And. (Vognsen), V. Br., 19.
 —, And., (Skræder), V. Hebelstrup, 22.
 —, Chr., Tveden, 115.
 —, Jens, V. Hebelstrup, 19.
 —, Knud (Holst), Sæby, 124.
 —, Niels, Kajholm, 117.
 Thomsen, Niels, klog Mand, 53.
 —, Niels, Sterup, 33.
 —, Peder, klog Mand, 50.
 —, Peter, V. Hebelstrup, 17.
 —, Poul, V. Hebelstrup, 9f.
 de Thura, Laur., Børgl. Kl., 36.
 —, Laur. Albertsen, Præst, 37.
 Thyneses, Dorte, Bartskeer, 61.
 Timm, Fred. Ulrik, Herredsfgd., 160.
 Tingmænd i Vennebj. og Børglum H., 190 ff, 196 ff.
 Tise, 121 f.
 Toft, Bodil, g. Wrensted, 153.
 —, Lars Andersen, Sandviken, 153.
 Tolne, 22 f.
 Tolstrup, 41, (Uggerby), 50.
 Torslev, (Drl. H.), 123 ff.
 Tranum, 54.
 Tveden, Mads Madsen, klog Mand, 54.
 —, Maren Christensd., g. Christensen, 26.
 —, Palle Madsen, Præst, 51.
 Tønnesen, Jens, Købmd., 89 f.
 Uggerby, 128 f.
 Ugilt, 129.
 Ulricksen, Nicolay, Skipper, 148.
 Understed, 39, 113 f.
 Unger, Claus, Villerup, 130.
 Utrecht, Chr. Hansen, Sæby, 61.
 Uttrup, Johanne, g. Wrensted, 134.
 —, Jens. Andersen, Skudehdl., 134.
 Walberg, Erik, Skræderm., 149.
 Walle, Ingeborg Sørensnd., g. Wrensted, 149.
 Wendt, Skolebest., 166.
 Vennebjerg, 129 f, 141 f, 165.
 Vester, Brønderslev, se Brønderslev.
 —, Hebelstrup, 1 ff.
 Vestrup, Ellen, Pedersd., 136.
 —, Chr. Pedersen, Skudehdl., 137.
 —, Johanne Christensd., g. Wrensted, 137.
 Wibistorp, Olaus Nicolai, Præst, 125.

- Wiborg, Anne Kirstine, g. Wrensted, 147.
 —, David Andersen, Skræder, 147.
 Viffertsen, Vogn, Karup, 115.
 Villadsdatter, Else, g. Wolgast, 63.
 Villerup, Skallerup S., 196 ff.
 Wilsbech, Frederik, Præst, 125 f.
 —, Margrete, g. Gjedsmann, 61.
 —, Rasm., Ridefg., 61.
 Wilsen, Lars, V. Hebelstrup, 7 f, 18.
 Vind, Else, g. Rodsten, 117.
 Winter, Claus Nielsen, f. Drammen, 149.
 (Wirenfeldt), Niels Sørensen, Landfg., 41 f.
 v. Vittinghof, Katrine, g. Wittberg, 113.
 Vognsen, Vogn, Stenshede, 115.
 Wolgast, Slægten, Sæby, 62 ff.
 Wollis, Hans Peter, Styrmd., 147.
 Vordingborg, Jakob Christensen, Præst, 24 f, 28.
 Vraa, 130 f.
 Vrensted, 39 f, 54, 124, 131 f, 133 ff.
 Wrensted, Slægten, 133 ff.
 Zachoun, Martin Georg, Godslæge, 36, 56.
 Øland, 159.
 Ørsø, 54.
 Ørum, 4 f, 22 f, 25, 45, 127, 164.
 Ø. Brønderslev, 21 ff, 27, 30, 41, 50, 127, 132.
 Ø. Vraa, 48.
-

Regnskab over Indtægter og Udgifter i „Historisk Samfund for Hjørring Amt“ ^{1/4}1947—^{31/3}1948.

Tilskud: fra Staten	Kr.	350,00
— - Hjørring Amt		400,00
— - Kommuner ¹⁾		805,00
— - Institutioner ²⁾		450,00
— - »Vends. Tidende«		100,00
— - Komiteen for Vanggaards		
— - Mindesmærke		200,00
	Kr.	2305,00

Medlemsbidrag:

1409 Medlemmer à Kr. 4,00	Kr.	5636,00
66 Subskribenter à Kr. 2,00		132,00
	Kr.	5768,00
47 Repræsentanter à Kr. 0,00 ...		0,00
14 Kommuner, faste Medl.		
131 Restanter til næste Aar		Kr. 522,00

1667 ialt.

Bogsalg	Kr.	291,45
Renter		2,35
Indgaaede Restancer for 1646-47:		Kr. 228,00
÷ uerholdelige		8,00
Refunderet Porto		38,60
Underskud pr. ^{31/3} 1948		466,17
Balance	Kr.	9091,57

Aarbogen:

Trykning og Hæftning	Kr.	4680,65
Forfatterhonorar		376,00
	Kr.	5056,65

Administration:

Bekendtgørelser, Befordring, Porto, Telefon, Kontorartikler, Husleje og Tryksager	-	877,31
Honorar		750,00
	Kr.	1627,31

Bogkøb: 50,00

Andre Udgifter:

Kontingent til Dansk hist. Fællesf. Kr.	118,72	
Repræsentation m. m.	344,15	
Mindesten paa Hals Kirketomt, Læsø	277,50	
Renter og Provision	73,84	
	Kr.	814,21

Ekspedition - 440,50

Underskud pr. ^{1/4} 1947 - 1102,90

Balance Kr. 9091,57

Foranstaaende Regnskab er gennemgaaet og sammenholdt med Bilag og Regnskabsbog. Intet fundet at bemærke.

Hjørring, den 1. Juni 1948. *J. K. Løth*, (sign.) *Johs. E. Rasmussen*, (sign.)

1) Brønderslev Kr. 25, Frederikshavn 25, Hjørring 100, Skagen 25, Sæby 25, Aasted-Skærum 20, Albæk 25, Bindslev 10, Børglum-Furreby 25, Dronninglund 100, Hellevad-Ørum 10, Horne-Asdal 25, Hørmested 10, Elling 5, Jerslev 10, Jetsmark 20, Lendum 10, Raabjerg 20, Saltum Hune 10, Sindal 15, Skæve 20, St. Hans Sct.-Olai 20, Skallerup-Vennebjerg 30, Taars 10, Tornby-Vidstrup 25, Torslev 10, Tversted-Uggerby 20, Ugilt 15, Vedsted 20, Vejby-Sejlstrup 10, Voer 10, Volstrup 20, Vraa Emb, 25, Vrejlev-Hæstrup 25, Vrensted Thise, 10, Ø. Brønderslev-Hallund 10, Ingstrup-V. Hjermitzlev-Alstrup 10.

2) Andelsbanken, Hjørring, 25, Brovst Sparekasse 10, Dronninglund Sp. 25, Frederikshavn Sp. 30, Handels- og Landbrugsbanken, Hjørring 25, Hjørring Diskontobank 150, Hjørring Sp. 50, Hvetbo Herreds Sp. 25, Jelstrup-Lyngby Sp. 10, Løkken Sp. 25, Skagen Sp. 20, Sæby Sp. 10, Vraa Bank 15, Vraa Sp. 30.